

Republika e Kosovës
Republika Kosova – Republic of Kosovo
Kuvendi – Skupština – Assembly

**IZVEŠTAJ PARLAMENTARNE ISTRTAŽNE KOMISIJE U VEZI
RASVETLJAVANJA SLUČAJA PROTERIVANJA ŠEST TURSKIH
GRAĐANA, DANA 29. MARTA 2018. GOD.**

15. maja 2019. god.

Sadržaj

I. Uvod	1
II. Zbir činjenica	7
A. Dokazi na raspolaganju Parlamentarnoj istražnoj komisiji i standardi za ocenu njihove relativne verodostojnosti	7
B. Konstatacija Kosovske agencije za inteligenciju da šest turskih građana predstavljaju pretnju nacionalnoj sigurnosti	9
C. Donošenje odluka Departmana za državljanstvo, azil i migracije za opozivanje dozvole boravka turskim građanima	11
D. Operacija za proterivanje šest turskih građana	13
E. Relevantni događaj po izvršenju proterivanja	22
III. Pravna ocena	23
A. O proceduri za donošenje odluka za opoziv boravišnih dozvola turskih građana	23
B. O poštovanju pravnih procedura i međunarodnih standarda ljudskih prava tokom operacija za proterivanje	27
C. O poštovanju pravnih procedura i međunarodnih standarda ljudskih prava u vezi prava na žalbu	45
D. O informisanju ili neinformisanju dotičnih zvaničnika u vezi procesa proterivanja	Error! Bookmark not defined.
IV. Zaključci	80
V. Preporuke	85

I. Uvod

Skupština Republike Kosova, u skladu sa članovima 65 (1) i 77 (2) i člana 71. Poslovnika, kao i člana 4.3 Zakona br. 03/L-176 za parlamentarnu istragu, na plenarnoj sednici od 28.06.2018, na osnovu zahteva Parlamentarne grupe „Lidhja Demokratike e Kosovës“ (LDK), podržana i od ostalih poslanika, Odlukom br. 06-V-170, od 28.06.2018. god. formirala je: Parlamentarnu istražnu komisiju za istraživanje pitanja u vezi rasvetljavanja slučaja proterivanja šest turskih građana, dana 29. marta 2018. god. (u daljem tekstu: Komisija).

Na osnovu Odluke br. 06-V-170, Komisija je formirana u ovom sastavu: Xhelal Sveçla, predsedavajući, PG - “Vetëvendosje”; Driton Selmanaj, zamenik predsedavajućeg, PG - “LDK-a”; Hajdar Beqa, član, PG - “PDK”; Ganimete Musliu, član, PG - “PDK”; Anton Quni, član, PG - “LDK”; Muharrem Nitaj, član, PG - “AAK”; Sami Kurteshi, član, PG - “Vetëvendosje”; Bahrin Šabani, član, PG - “6+”; Dardan Molliqaj, član, PG - “PSD” (28.06.2018-02.11.2018); Frashër Krasniqi, član, PG - “PSD” OD 02.11.2018. god. pa nadalje.

Komisija, shodno odredbama Zakona br. 03/L-176 o parlamentarnoj istrazi je izradila „Akcioni plan istražne komisije u vezi rasvetljavanja slučaja proterivanja šest turskih građana, dana 29. marta 2018. god.“ usvojenog dana 10.07.2018 i „Budžet Parlamentarne istražne komisije“ koji je usvojen od Skupštine dana 15.10.2018. god.

Na osnovu Akcionog plana, Komisija je tražila niz dokumenata/materijalnih dokaza od institucija obuhvaćenih u ovom slučaju koji je predmet istrage, većina dokumenata su stavljena na raspolaganju Komisiji. U vezi toga, dosije materijalnih dokaza primljeni od Komisije na osnovu specifičnih zahteva upućenih dotičnim institucijama u toku istrage su kao u nastavku:

Dosije materijala primljeni od Međunarodnog Aerodroma „Adem Jashari“:

- (1) Dva dopisa o primopredaji snimljenog materijala 30.03.2018;
- (2) Izveštaj itinerara leta 29.03.2018;
- (3) Odgovor izvršnog direktora Aerodroma, upućen Komisiji 16.07.2018;
- (4) Kopije emajla komuniciranja između zvaničnika Aerodroma i zvaničnika Departmana civilne avijacije (10 kopija) dana 12.07.2018;

Dosije primljeni materijala od Agencije službe vazdušne navigacije:

- (1) Odgovor ASVN-a na zahtev Komisije za obezbeđenje dokumentacije, dana 09.07.2018;
- (2) Izveštaj istrage leta TCKLE, Departman za kvalitetu, bezbednost i osiguranje ASVN-a, dana 04.04.2018;

Dosije materijala primljenih od Narodnog advokata:

- (1) Odgovor Narodnog advokata na zahtev Komisije za obezbeđenje dokumentacije, dana 10.07.2018. god.
- (2) Kopija Izveštaja ex-officio, slučaj br. 214/2018 Narodnog advokata u vezi hapšenja i prisilnog udaljavanja šest turskih građana sa teritorije Republike Kosova;
- (3) Odgovor na Izveštaju 214/2018 od Ministarstva pravde za Narodnog advokata;

Dosje materijala primljenih od MUP-a, Departmana za državljanstvo, azil i migracije:

- (4) Kopije odluka za pet turskih državljana u vezi opozivanja boravišnih dozvola, od sektora za strance, DDAM-a;

Dosije materijala primljenih od Policije Kosova – Direkcija za migracije i strance:

- (5) Nalozi Policije Kosova za prisilno udaljavanje, izdatih od Direkcije za migracije i strance, dana 29.03.2018;
- (6) Deklaracije porodica deportovanih lica, dana 04.04.2018;
- (7) Kopije boravišnih dozvola pet turskih građana;
- (8) Kopije odluka za dobijanje boravišne dozvole za šest turskih građana od Direkcije za migracije i strance;
- (9) Dopis za Narodnog advokata od Journalist and Writers Foundation 29 i 30. marta 2018;
- (10) Registar slučajeva od strane Narodnog advokata, dana 30.03.2018;
- (11) Nalog Direkcije za migracije i strance za nasilno proterivanje šest turskih građana, dana 29.03.2018;
- (12) Izveštaj policajca, Ibrahim Mustafa, PK 338, dana 29.03.2018;
- (13) Memorandum saradnje između Policije Kosova i Kosovske Agencije za Inteligenciju (KAI), dostavljen od pukovnika Shaban Guda, imelom, dana 30.11.2018. god.

Dosije materijala primljenih od KAI:

- (1) Odgovor na zahtev Komisije od 10.07.2018;
- (2) Dopis KAI –a od 28.03.2018;
- (3) Zahtev za proveru od DDAM za KAI, od 28.03.2018;

Dosije materijala primljenih od MUP-a :

- (1) Formular apliciranja od MUP-a za pet turskih građana;

- (2) Informisanje Ministra MUP-a Gani Demaj, šefa kabineta Premijera 18.09.2018;
- (3) Kopije emajlova komuniciranja između zvaničnika: Valon Krasniqi, Shkodran Manaj, Qazim Susuri;
- (4) Obaveštenje upućeno Premijeru u vezi zakonskim postupcima preduzetih od DDAM u vezi slučaja turskih građana;
- (5) Zakonsko mišljenje MUP-a o slučaju;
- (6) Emajlovi komunicirani između zvaničnika DDAM-a;

Dosije materijala primljenih od Državnog tužilaštva:

- (1) Odgovor Glavnog državnog tužioca g-dina Aleksander Lumezi na zahtev Komisije od 11.07.2018;
- (2) Dosije materijala primljenih od državnog tužioca, g-đe, Habibe S. Salihi – Specijalno tužilaštvo Republike Kosova;

Dosije materijala primljenih od Ministarstva infrastrukture:

- (1) Završni izveštaj o letu Avio Kompanije BIRLESIK INSAAT iz Turske, dostavljeno od ministra Pal Lekaj, dana 18.09.2018;
- (2) Materijalni dokazi u vezi Avio kompanije BIRLESIK INSAAT od g-dina, Ismail Berisha za Ministra, Pal Lekaj, dana 18.09.2018;
- (3) Emailovi – komuniciranja i dokumentacija;
- (4) Dozvola odobrena od Departmana civilne avijacije – MI;
- (5) Obaveštenje Ministra i Premijera;
- (6) Obaveštenje od Koordinatora SLOT-a o vazdušnoj operaciji;
- (7) Obaveštenje od operativnog centra ANP o vazdušnoj operaciji;
- (8) Zahtev – odgovor od osoblja operacionalnog menadžiranja operacija ANP-a;
- (9) Zahtev – odgovor od rukovodioca Divizije za bezbednost civilne avijacije;
- (10) Zahtev – odgovor od SLOT – Koordinatora za informisanje plana leta koji se obavlja u ANP-u;
- (11) IPA KOSOVO (1.3.2.13. As për article 24 of Law No. 04./L072) kružnica Informisanje od MI;
- (12) Pravilnik 2/2015 za odobravanje CHARTER letova i TAXI jo – HPEA;
- (13) Zakon br. 04/L072 za kontrolu i nadzor državne granice;

Dosije materijala primljenih od Ministarstva pravde:

- (1) Odgovor Ministra pravde, na zahtev Komisije, od 18.09.2018;

- (2) Odgovor na Izveštaj br. 214/2018 o slučaju proterivanja šest turskih građana upućen Narodnom advokatu, dana 22.05.2018;
- (3) Odgovor od Generalnog sekretara Ministarstva pravde, na zahtev Komisije u vezi dokumentacije za ekstradiciju, dostavljeni od Turske u Ministarstvu pravde, u vezi gore navedenog slučaja, (putem emajla od 05.12.2018).

Dosije materijala primljenih od Predsednika Skupštine Republike Kosova.

- (1) Odgovor Predsednika Skupštine Republike Kosova, na zahtev Komisije za obezbeđenje dokumentacije, od 19.09.2018;

Dosije materijala primljenih od Ministarstva spoljnih poslova:

- (1) Odgovor Ministra spoljnih poslova, na zahtev Komisije za obezbeđenje dokumentacije, od 20.09.2018. god.

Dosije materijala primljenih od Kabineta Predsednika Republike Kosova:

- (1) Odgovor zamenika šefa osoblja Kabineta Predsednika Republike Kosova, g-dina Ardian Arifaj, na zahtev Komisije za obezbeđenje dokumentacije, od 20.09.2018. god.
- (2) Dosije materijala primljenih od SZLPS – a:
 - (2) Odgovor g-dina, Behxhet Shala, na zahtev Komisije za obezbeđenje dokumentacije, od 18.09.2018. god.
 - (3) Reagovanje SZLPS-a u vezi slučaja;
 - (4) Deklaracija “MEHMET KAI F COLLEGE” od 03.09.2018;

Dosije materijala primljenih od Inspektorata Policije Kosova:

- (1) Ovlašćenje od Državnog tužilaštva za Inspektorat Policije Kosova PPN. br. 49/2018, od 04.04.2018;
- (2) Ovlašćenje Specijalnom departmanu Policije Kosova protiv korupcije od Specijalnog tužilaštva PPN. Br. 49/2018, dana 04.03.2018;
- (3) Informacioni izveštaj u vezi Ovlašćenja PPN Br. 49/2018 od Inspektorata Policije Kosova za Državnog tužioca Specijalnog tužilaštva, od dana 04.06.2018;
- (4) Dopis Premijera, Br. 615/2017 / dana 31. marta 2018;
- (5) Izveštaj vanredne inspekcije o poštovanju procedura i pravila od Policije Kosova u toku prisilnog udaljavanja šest turskih građana sa teritorije Republike Kosova, br. 1/2018, Priština 23.05.2018;
- (6) Izveštaji policijskih zvaničnika uključeni u prisilnom udaljavanju turskih državljana sa teritorije Republike Kosova (dostavljeno emajlom, dana 05.12.2018).

Dosije materijala primljenih od advokata porodica deportovanih:

- (1) Presuda Osnovnog suda u Prištini A. br. 1033/2018;
- (2) 16.2 Žalba upućena Komisiji za razmatranje žalbi stranaca, MUP, 2018-YR – 276, br. ref. 43/2018;
- (3) Presuda Osnovnog suda u Prištini A. br. 1032/2018;
- (4) Odluka Komisiji za razmatranje žalbi stranaca, ref. 24/2018, dana 04.05.2018;
- (5) Odluka Komisije za razmatranje žalbi stranaca, ref. 27/2018, dana 04.05.2018;
- (6) Žalba upućena Komisiji za razmatranje žalbi stranaca, MUP, 2018-YR – 280, br. ref. 47/2018;
- (7) Odluka Komisije za razmatranje žalbi stranaca ref. 25/2018, dana 04.05.2018;
- (8) Žalba upućena Komisiji za razmatranje žalbi stranaca, MUP, 2018-YR – 277, Br. ref. 44/2018;
- (9) Odluka Komisije za razmatranje žalbi stranaca ref. 28/2018, dana 04.05.2018;
- (10) Žalba upućena Komisiji za razmatranje žalbi stranaca, MUP, 2018-YR – 278, Br. ref. 45/2018;
- (11) Odluka Komisije za razmatranje žalbi stranaca ref. 26/2018, dana 04.05.2018;
- (12) Slučajevi iz Suda u Strazburu.

Nemogućnost obezbeđivanja određenih dokaza, od strane Komisije, na osnovu zahteva upućenih KAI-a i Policiji Kosova.

Komisija je tražila dokaze od KAI-a u cilju konstatovanja osnovanosti procene KAI-a da li su šest turskih građana predstavili opasnost za nacionalnu sigurnost. I uz to, Komisija nije dobila nijedan dokument ili dokaz od strane KAI-a kojim se konstatuje takva procena.

Isto tako, Komisija je zahtevala od Policije Kosova da dostavlja spisak dokaza, ali to nije učinjeno. U vezi time, dokazi koje Komisija nije uspela da ih dobije, su:

- (1) 4 imaža fotografija u CD od 29.03.2018 sa stare platforme, 2 CD sa 9. zapisa kamera sa platforme starog terminala VIP-a od 29.03.2018. ne dostavljanje ovih dokaza, Policija je obrazložila činjenicom da su isti predati Inspektoratu Policije Kosov.
- (2) Snimci telefonskih razgovora između policijskog i zvaničnika KAI-a tokom akcije. I ovom prilikom je Komisija informisana da gore navedene telefonske razgovore ne poseduje policijski zvaničnik i da iste mogu se dobiti od pošte.

Nakon analize primljenih dokaza, Komisija, u sklopu svog mandata je intervjuisala svedoke u skladu sa usvojenom listom u Akcionom planu.

Lista intervjuisanih svedoka od strane Parlamentarne istražne komisije.

- (1) **Hashim Thaçi** – Predsednik Republike Kosova;
- (2) **Miradije Kelmendi** – Izvršni šef Inspektorata Policije Kosova;
- (3) **Ilir Idrizaj** – rukovodilac Sektora za inspektovanje i izveštavanje u sklopu Departmana i inspektovanja;
- (4) **Bekim Pira** – Direktor inspektovanja;
- (5) **Kushtrim Hodaj** – Pravna kancelarija IPK-a;
- (6) **Qazim Veseli** – Šef divizije u sklopu Departmana istrage IPK-a;
- (7) **Shkodran Manaj** – Šef sektora za putna dokumenta, ARC/MUP ;
- (8) **Qazim Susuri** – Zvaničnik za strance – Departman za strance DDAM;
- (9) **Valon Krasniqi** – Direktor Departmana za državljanstvo, azil i migraciju, MUP;
- (10) **Fazli Fazliu** – Šef migracije u Aerodromu;
- (11) **Ibrahim Mustafa** – Vodnik, nadzornik u sektoru Deportacije;
- (12) **Rrustem Haliti** – Službenik u Jedinici deportacije;
- (13) **Hamit Rukiqi** – Rukovodilac Sektora kontrole stranaca u Direkciji za migraciju i strance – Departman granične policije Kosova;
- (14) **Naile Cakolli** – Zvaničnica Policije u Direkciji za migracije;
- (15) **Shaban Guda** – Pukovnik Policije Kosova, Direktor Departmana za granice;
- (16) **Rrahman Sylejmani** - Direktor Direkcije za Migracije i strance u sklopu granične policije;
- (17) **Shpend Maxhuni** – Bivši generalni Policije Kosova;
- (18) **Driton Gashi** – Bivši direktor Agencije Kosova za inteligenciju;
- (19) **Pal Lekaj** – Ministar Ministarstva infrastrukture;
- (20) **Ismail Berisha** - bivši VD Direktora Departmana civilne avijacije;
- (21) **Bahri Nuredini** – Direktor Agencije službe vazdušne navigacije;
- (22) **Shkelzen Sopjani** – Opšti inspektor KAI-a;
- (23) **Ramush Haradinaj** – Premijer Republike Kosova;
- (24) **Lulzim Ejupi** – Generalni sekretar MUP-a;
- (25) **Flamur Sefaj** – Bivši Ministar MUP-a;
- (26) **Porodice proteranih**

Komisija je na osnovu Odluke br. 06-V-170 je trebala da svoj rad okonča i Skupštini dostavlja konačni Izveštaj u roku od četiri meseca, od dana osnivanja. Ali s obzirom da je obim rada, vezano za razmatranje dokumenata i intervjuisanje svedoka, Komisija je na osnovu člana 6.1 i 6.3 Zakona br. 03/L-176 o parlamentarnoj istrazi je zahtevala od Skupštine produženje mandata još za mesec dana, odnosno do 15. maja 2019. god.

Zahtev za produžavanje mandata, usvojen je od Skupštine Republike Kosova, dana 15.04.2019. god., Odlukom br.06-V-342. Komisija je u toku svog mandata održala je sve ukupno dvadeset i dve (22) sednice.

Shodno mandatu dobijenog od Skupštine, Komisija treba da svoj rad okonča dana 15.05.2019. god.

Što se strukture konačnog Izveštaja Komisije tiče, osim I. dela, isti je sastavljen od četiri celine. II. deo predstavlja sve obuhvatan zbir relevantnih činjenica u vezi proterivanja šest turskih građana. Na osnovu ovih činjenica, III. deo predstavlja pravnu ocenu u vezi slučaja. I na osnovu ove pravne ocene, IV. predstavlja zbirni spisak svih kršenja, neregularnosti i kršenja Ustava Republike Kosova, zakona, pod zakonska akta, standardnih procedura, i međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima, koje je Komisija našla u ovom slučaju. Na kraju, za to što su neka od ovih kršenja rezultirale, bar delimično, zbog nedorečenosti u aktuelnim zakonima Republike Kosova, V. deo pruža nekoliko specifičnih preporuka za Skupštinu, imajući u obzir, posebno, zakonodavne nadležnosti Skupštine Republike Kosova.

II. Zbir činjenica

A. Raspoloživi dokazi Istražnoj parlamentarnoj komisiji i standardi za ocenu njihove relativne verodostojnosti

Pre nego što se slučaj oceni sa pravnog aspekta, neophodno je da se postiže što tačnija konstatacija relevantnih činjenica. Konstatacija činjenica koja se pruža u ovom delu Izveštaja, zasniva se na tri različite vrste faktičkih izvora, koje je Komisija imala na raspolaganju.

- (1) Kopije dokumenata i komuniciranja, primarne prirode, dostavljene od državnih institucija koje su bile uključene u proterivanju šest turskih građana;
- (2) Zvanični izveštaji nadzornih institucija, koje su uzele na razmatranju ovaj slučaj proterivanja; i
- (3) Transkripte sa intervjuisanja direktno saslušanih svedoka od strane Komisije, u vezi njihove lične uloge ili u ulozi institucija kojima pripadaju, u procesu proterivanja.

S obzirom na raspolaganju ovih tri vrsta dokaza,¹ ova Komisija je u dobrim prilikama da donosi veoma sve obuhvatan i tačan zbir relevantnih činjenica, nego što je bilo moguće do sada. Ipak, značajna količina podnesenih dokaza, stvara i posebnu poteškoću: U vezi određeni ključnih

¹ U skladu sa pranim standardnim korišćenjem, pojam "dokaz" u ovom Izveštaju ima širi smisao, koji se reflektira u Zakonu o parlamentarnoj istrazi, član 3.1. 7. ("Dokaz - svaki podatak, dokaz, dokument ili fakat koji doprinosi donošenju zaključaka istrage").

tačkaka toka događaja u procesu proterivanja, pojavilo se vidi nesklad između podnesenih dokaza, posebno kod nekih priznavanja direktno intervjuisanih svedoka od strane Komisije.

Da bi bili što jasniji, nije stav ovog Izveštaja da su ova nepodudaranja bile, obavezno, rezultat podnošenja lažnih dokaza ispred Komisije. Na kraju krajeva, to pitanje pripada državnom tužilaštvu za ocenjivanje, shodno dotične odredbe Krivičnog zakonika Republike Kosova.²

Ipak, s obzirom da raskorak između dokaza mogu predstaviti ozbiljnu prepreku u postizanju što tačnije konstatacije faktičkih činjenica i da ovaj Izveštaj mora svakako dobiti ocenu relativne verodostojnosti raznih dokaza. U tom smislu, Izveštaj se zasniva na pet osnovna načela za takvo ocenjivanje. Ta načela, zbog transparentnosti, tretiraće se eksplicitno, kao u nastavku:

Prvo, u ovom izveštaju se primeni načelo da jedan dokaz koji dobije potvrđivanju od ostalih dokaza dobije veće poverenje od dokaza koji nije potvrđivan nijednim drugim dokazom. U skladu sa ovim načelom, sve faktičke konstatacije ovog Izveštaja su potvrđena sa više od jednim dokazom ili od jednog od nezavisnih institucija koja su obavila istrage u vezi procesa proterivanja.³ Ovo načelo se zasniva na običnim standardima za izveštaje monitorisanja vezano sa ljudskim pravima.⁴

Drugo, generalno, dokaz koji dolazi od objektivnog izvora ima veću verodostojnost nego dokaz koji dolazi iz subjektivnog izvora. Objektivni izvor je taj koji nije bio obuhvaćen u procesu proterivanja šest turskih građana ili koji predstavlja instituciju koja je bila uključena u procesu

² Vidi član 391.1 Krivičnog zakonika Republike Kosova (“Ko god nakon polaganja zakletve pred nadležnim organom za menadžiranje iskaza datih pod zakletvom ili zakletvama potom potpisana, iskaz pod zakletvom ili deklariše nešto čemu ne veruje da je istina ili svesno krije ili izbegava iz svoje deklaracije neko relevantno pitanje za proceduru, kažnjava se novčano ili kaznom zatvora do tri (3). godine“).

³ Ove institucije su: Narodni advokat Republike Kosova i Inspektorat Policije Kosova. Vidi izveštaj br. 214/2018 (*ex officio*) Narodnog advokata Republike Kosova, u vezi hapšenja i prisilnog proterivanja šest turskih građana sa teritorije Republike Kosova (u nastavku Izveštaj N.P); i Izveštaj br. 1/2018 Vanredne inspekcije o poštovanju procedura i pravila od Policije Kosova tokom prisilnog udaljavanja turskih građana sa teritorije Republike Kosova (u nastavku: “Izveštaj Inspektorata Policije“). Narodni advokat je nezavisna ustavna institucija (Ustav Republike Kosova član 132.2), dok Inspektorat Policije, iako obavlja svoje dužnosti u sklopu MUP-a, nezavisan je od Policije Kosova (član 6.1. Zakona br. 03/L-231 o Inspektoratu Policije Kosova.

⁴ Vidi, OUN, Kancelarija Visokog Komesara za ljudska prava, MANUAL ON HUMAN RIGHTS REPORTING, Poglavlje 13, str.9 (“Izveštaji o ljudskim pravima moraju se izraditi na osnovu potvrđivanih informacija“; naglašeno je u originalu). Ipak mora se istaći, da u slučaju zvaničnih dokumenata predatih u Komisiji (n.pr. službene odluke državnih institucija), smatraju se dokazima čije su istinitosti potvrdile dotične institucije koje su ih dostavile.

proterivanja.⁵ Ipak i subjektivni izvor može dobiti visoko poverenje ako pruža dokaze protiv svojih interesa, na primer kada lice svedoči da je postupio suprotno svojih zakonskih obaveza.

Treće, u svojstvu dokaza koje dolazi iz prve ruke dobije veće poverenje od dokaza koji dolazi iz drugo ili treće razrednog izvora. Prema ovom načelu, svedok koji je pratio izbliza ili direktno je učestvovao u događaju, imaće veću prednost u odnosu na svedoka koji je saznao za taj događaj samo na osnovu priča drugih.

Četvrto, što bliži događaju bude dokaz (u vremenskom smislu), imaće veću verodostojnost. Prelaskom vremena, sećanja se izblede i opasnost intervencije ili pritiska od drugih povećava će se svakodnevno. Prema tome, na primer, izveštaj koji je dostavljen odmah po proterivanju navedenih turskih građana, ima veću verodostojnost od dokaza koji je iznet nakon dugo vremena.

Peto, dokaz koji je kontradiktoran, manje je verodostojan od dokaza koje konsistentan u svojim stavovima i pretendencijama. Ovo načelo, posebno sprovodljivo u oceni verovanja direktno intervjuisanim svedocima, od Komisije.

Ova su pet načela koje se primenjuju u ovom Izveštaju u vezi ocene relativnog verovanja dokazima kojima je Komisija raspolagala. Ali pre nego se nastavlja, mora da se naglasi da ova načela nisu bila dovoljna za sve slučajeve za rešavanje konflikta između podnetih dokaza. U slučaju kada se kontradikcije ne mogu rešavati, dokazi obe strane konflikta će biti decidivno citirani.

B. Konstatcija Kosovske agencije za inteligenciju (KAI), da šest turskih građana predstavljaju pretnju nacionalnoj sigurnosti

Dana 12. i 19. marta 2018. god., visoki zvaničnik je lično otišao Departmanu za državljanstvo, azil i migracije (DDAM), u sklopu MUP-a kako bi pregledao dosijea šest turskih građana:

- (1) Hasan Huseyin Demir, rođen 10. maja 1976;
- (2) Kahraman Demirez, rođen 11. decembra 1981;
- (3) Mustafa Erdem, rođen 6. januara 1972;
- (4) Yusuf Karabina, rođen 18. januara 1974;
- (5) Osman Karakaya, rođen 1. januara 1972; i
- (6) Cihan Ozkan, rođen 20. septembra 1989.⁶

⁵ U tom smislu može se ponovo istaći Izveštaj N.A i Izveštaj Inspektorata Policije, kao objektivnih izvori visoke verodostojnosti. Svakako, mora se naglasiti da ova dva izveštaja su dobila posebno poverenje, samo u vezi svojih faktičkih konstatacija, dok njihove pravne procene nemaju neki poseban status preko vrednosti supstancijalnih argumenata koje pružaju.

⁶ Vidi zvanične emajle od 12. i 19. marta 2018. god. razmenjenih između g-dina Valon Krasniqi, direktora DDAM-a i Shkodran Manaj, tadašnji rukovodilac Divizije za strance u sklopu DDAM, kao i Qazim Susuri, službenik za strance u toj Diviziji. Vidi, isto tako dokaz g-dina Krasniqi, *Transkript*

Pet od ovih turskih građana su imali važeće boravišne dozvole.⁷ Tri od njih su imali stalne boravišne dozvole (Kahraman Demirez, Mustafa Erdem i Yusuf Karabina), dok dvojica njih (Hasan Huseyin Demir i Cihan Ozkan) imali su privremene boravišne dozvole.⁸ Šestom građaninu Turske, Osman Karakaya, je boravišna dozvola istekla i podneo je zahtev za produžavanje iste, dana 27.03.2018. god.⁹

19. marta, prilikom kontrole dosijea za tri njih, zvaničnik KAI-a je usmeno informisao zvaničnike DDAM-a da KAI imao je pod prismotrom ova šest građana.¹⁰

Tri dana kasnije, 22.03.2018. god., tadašnji direktor KAI-a g-din Driton Gashi, se obratio pismeno tadašnjem ministru MUP-a g-dinu Flamur Sefaj, zahtevajući opoziv boravišnih dozvola pet turskim građanima koja su bila važeća, iz razloga da predstavljaju pretnju nacionalnoj bezbednosti. Šest dana kasnije, 28.03.2018. god. g-din Gashi se obratio narednim dopisom g-dinu Sevaj u vezi šestog turskog građana, g-dina Karakaya, zahtevajući da se i njemu odbije produžavanje boravišne dozvole.¹¹

Navedeni dopisi su klasifikovani. Ali, na osnovu ostalih raspoloživih dokaza Komisije, može se doneti faktička konstatacija da: bilo koja pretnja koju su predstavili turski građani za nacionalnu bezbednost Kosova *nije bila prirode da stvara opasnost za teroristički napad ili drugi nasilni akt*. Ova konstatacija se zasniva na sledeće tri dokaze:

Prvo, tokom intervjuisanja pred Komisijom, g-din Gashi, koji je bio autor dva pisma dostavljenih od KAI-a, potvrđuje upravo to. G-din Gashi je dokazao da: “Nije bilo nikakve opasnosti od terorističkog akta. Terorističkog akta ne, nije bilo to”.¹² G-din Gashi je nastavio da svedoči da članovi ideološke grupe kojoj su pripali šest turskih građana „Nisu nasilni“ i da ova grupa nije nasilna, ili ne uspe ili nije ideologija za postizanje svojih ciljeva nasiljem kao što imaju ostale islamističke organizacije”.¹³

Drugo, policijski izveštaj, dostavljen dan nakon proterivanja, objasnio je da ostale policijske jedinice van Direkcije za migraciji strance (u nastavku DMS) Policije Kosova, nisu bile obuhvaćene u operaciji proterivanja, jer je bila „prethodna procena AKI-a da ovi turski građani ne pripadaju kategoriji opasnih lica”.¹⁴

sednice Parlamentarne istražne Komisije od 22.10.2018. god. str. 52–53; svedočenje Manaj, str. 7–9; i g-din Susuri, str. 25–26.

⁷ *Vidi Izveštaj Inspektorata Policije, str. 11; i svedočenje g-dina Krasniqi, op. cit., str. 47.*

⁸ *Vidi Izveštaj Inspektorata Policije, str. 11;*

⁹ *Isto, str. 12. Kopija aplikacije g-dina Karakaya s kojom raspolaže Komisija.*

¹⁰ *Vidi svedočenje g-dina Manaj, op. cit., str. 8; i svedočenje g-dina Susuri, op. cit., str. 26.*

¹¹ *Vidi svedočenje g-dina Manaj, op. cit., str. 10; i svedočenje g-dina Krasniqi, op. cit., str. 37. Kopijama ovih dopisa raspolaže Komisija.*

¹² *Prvi svedočenje g-dina Gashi, Transkript sa sednice Komisije od 15.11.2018. str. 11.*

¹³ *Isto, str. 36 i 37.*

¹⁴ *To je jedan od među ostalih pruženih razloga. Vidi post operacionalnog izveštaja od 30.03.2018, dostavljen od g-dina Rrahman Sylejmani, direktora DMS-a str. 2; dodato naglašeno.*

Treće, kao indirektni dokaz, može se istaknuti činjenica da zvaničnici KAI-a i DDAM-a nisu zahtevali od Policije Kosova da preduzme mere za njihovo hapšenje i proterivanje do 28. marta, šest dana nakon dostave prvog dopisa KAI-a u DDAM-u.¹⁵ Drugim rečima zvaničnici u obe institucije bili su u znanju za ocenu KAI-a, bar u vezi sa pet turskih građana, naj kasnije 22.03. i opet su ih ostavili na slobodi. Može se smatrati da ako bi postojala realna opasnost za izvršenje terorističkog ili drugog nasilnog akta, KAI i DDAM, sigurno ne bi čekali nedelju dana da bi informisali policiju o opasnosti koju mogu predstaviti navedena lica, kao i potrebu za njihovo hapšenje.

Na osnovu ovih tri dokaza, može se doneti faktička konstatacija da šest turskih građana nisu predstavili nikakvu opasnost za izvršenje nekog terorističkog čina ili drugog nasilnog akta.

Prema tome, mora da se ističe da ovaj Izveštaj ne osporava niti potvrđuje procenu KAI-a da navedene osobe predstavljaju pretnju nacionalnoj bezbednosti. Da bi se to potvrdilo ili osporavalo, trebalo bi analizirati sadržaj spisa KAI-a, koji sadrže klasifikovane informacije. Ipak i bez analiziranja sadržaja navedenih dopisa, smatra se da gore navedeni dokazi, koji su bili na raspolaganju komisiji su dovoljni da se potvrdi da bilo koja pretnja koju bi mogli predstaviti navedena lica nije mogla biti pretnja terorističke ili nasilne prirode.

C. Donošenje odluka Departmana za državljanstvo, azil i migracije za opozivanje boravišnih dozvola šest turskim građanima

23 marta, nakon prijema prvog dopisa od KAI -a, ministar MUP -a, g-din Sefaj, održao je susret sa generalnim sekretarom MUP -a, g-dinom Lulzim Ejupi, i direktorom DDAM-a g-dinom Krasniqi.¹⁶ Tokom ovog susreta, Ministar Sefaj je zahtevao da se zahtev KAI –a procesira skladno sa zakonom.¹⁷

Istoga dana, nakon susreta sa ministrom Sefaj, g-din Krasniqi pozvao je u svoju kancelariju g-dina, Manaj, tadašnjeg rukovodioca Divizije za strance u sklopu DDAM-a, zajedno sa g-dinom

¹⁵ Vidi izveštaj Inspektorata Policije str. 9 (“dana 28.03. 2018, Departman za granice održao susret sa zvaničnicima AKI-a i DDAM-a gde su bili informisani o opozivu dozvola i neophodnost udaljavanja turskih građana”; i svedočenjem g-dina Shaban Guda, direktora Departmana za granice, u sklopu Policije Kosova, transkript sa sednice Komisije od 29.10.2018 str. 97 („O tom slučaju smo informisani dana 28.03.“) str. 99 i („Ponovno ponavljam dana 28.03.dostavljene su nam rešenja za opozivanje boravišnih dozvola 28 marta“).

¹⁶ Vidi svedočenje g-dina Krasniqi *op. cit.*, str. 45; svedočenje g-dina. Manaj, *op. cit.*, str. 10; i svedočenje g-dina Ejupi, *Transkript sednice Komisije od 30.11.2018. god., str. 38.*

¹⁷ Vidi svedočenje g-dina Krasniqi i g-dina Sefaj, str. 37, transkript Komisije sa sednice od 05.12.2018. i str. 5.

Susuri, zvaničnika za strance u Diviziji za strance. Tokom ovog susreta, ova tri zvaničnika su odlučili zajednički da donose odluke za opoziv boravišnih dozvola pet turskih građana koji su bili subjekat prvog dopisa KAI-a.¹⁸

Prema zakonskom tumačenju tri zvaničnika, opoziv boravišnih dozvola navedenim turskim građanima je bio neophodan, po prijemu dopisa od KAI-a. Na osnovu ovog tumačenja, oni su doneli odluku za opozivanje boravišnih dozvola automatizmom,¹⁹ znači bez vlastite analize, dali su pružene informacije u dopisu KAI-a ispunjavale kriterije definisane zakonom da bi bili „pretnja nacionalnoj bezbednosti“.²⁰ Sve odluke za opoziv boravišnih dozvola su potpisane od g-dina Manaj i g-dina Susuri.

Nakon donošenja odluka o opozivu boravišnih dozvola, DDAM nije preduzelo mere da odmah informiše pet navedenih turskih građana u vezi odluke.²¹ U svom svedočenju, Manaj, je objasnio da u slučaju opoziva boravišnih dozvola zbog pretnje nacionalnoj bezbednosti, DDM, proces informisanja prenosi kod Policije Kosova: „u primenjenoj praksi, stranka se informiše preko Policije Kosova..., zbog činjenice da stranka ne može biti informisana jer je pretnja nacionalnoj opasnosti, jer se time izlaže službena tajna ili dotični može postići svoj planirani cilj. Znači da se uvek rešenje dostavilo putem mehanizma sile, preko policije i dotična osoba bude izolovana“.²²

U vezi šestog turskog građana, g-dina Osman Karakaya, koji je podneo zahtev za produženje privremenog boravka, situacija je druga. Od svih dostavljenih materijala u Komisiji od DDAM, do danas, nema nijedne naznake u vezi g-dina Karakaya, da je doneta zvanična odluka niti za odobravanje niti odbijanje njegovog zahteva za produženje boravišne dozvole.²³

¹⁸ Vidi svedočenje g-dina, Krasniqi, *op. cit.*, str,37; svedočenje g-dina, Manaj, *op. cit.*, str,10; dhe svedočenje g-dina, Susuri, *op. cit.*, str,27–28.

¹⁹ Vidi svedočenje g-dina, Krasniqi, *op. cit.*, str,53 (“Ako oni [AKI] smatraju da navedeno lice pretil bezbednosti, mi smo civilni službenici i ne možemo da odbacimo ili da osporavamo ili odbijemo zahteve ili izveštaje AKI-a”); svedočenje g-dina, Manaj, *op. cit.*, str,12 (“Smatrao sam i smatram da ne delovanje u slučaju kada zahteva neka nadležna ustavna institucija nacionalne bezbednosti, ne delovanje bilo i za minutu, dok sam na radnom mestu je odbijanje izvršenja radnih obaveza i shodno tome i krivično delo”); i svedočenje g-dina, Susuri, *op. cit.*, str,35 (“Znači da je taj dopis automatizmom nas obavezuje da donosimo rešenje za opozivanje“ dodato naglašavanje). Vidi svedočenje g-dina, Sefaj, *op. cit.*, str,7 (“ako se strani građanin, od AKI-a smatra kao opasnim za nacionalnu sigurnost, opoziva mu se boravišna dozvola”). Na osnovu ovog tumačenja, g-din Manaj, je dostavio Komisiji zakonsko mišljenje Pravnog Departmana MUP-a, nakon izvršenja proterivanja.

²⁰ Zakonska definicija koncepta „pretnja nacionalnoj bezbednosti Kosova“ je u članu 2.1. Zakona br. 03/L-063 o kosovskoj agenciji za inteligenciju (u nastavku: „Zakon o AKI-u“).

²¹ Kao što se u nastavku potvrđuje, nisu preduzete mere za informisanje stranki o opozivu njihovih boravišnih dozvola do dana proterivanja.

²² Svedočenje g-dina Manaj, *op. cit.*, str,21.

²³ Vidi Izveštaj Inspektorata Policije str,12, kao u nastavku, pre operacije proterivanja, dostavljen je email od DDAM u DMS-u informirajući o zahtevu g-dina Karakaya da neće biti usvojen, ipak, konačna odluka nikada nije donesena, bar, na osnovu dokaza s kojima raspolaže Komisija.

D. Operacija za proterivanje šest turskih građana

§ 1

Operacija je izvršena dana 29.03.2018. god, nedelju dana nakon što je KAI poslao DDAM-u prvi dopis. Dan ranije, 28.03. održan je susret gde su učestvovali g-din Krasniqi, direktor DDAM-a; g-din Guda, direktor Granične policije i g-din Sylejmani Direktor DMS-a i dva zvaničnika KAI-a.²⁴ Na osnovu raspoloživih dokaza Komisije, ovaj susret je bio i prvi puta da je DDAM informisao Policiju Kosova o opozivu boravišnih dozvola pet turskim građanima kojima je bila važeća.²⁵ Isto tako, zvaničnim emajlom, DDAM je informisao DMS da g-dinu Karakaya neće biti produžavana boravišna dozvola.²⁶

U toku ovog susreta, zvaničnici KAI-a su se obavezali da sve pripreme za transport - vazdušni transport su prethodno obavili. Ovu činjenicu su potvrdili dva pripadnika KAI iz navedenog susreta. Prvo, u toku svog svedočenja pred Komisijom, g-din Guda, na pitanje, da li je policija bila angažirana u obezbeđenju putnih karata, među ostalog, za poterivane odgovorio je: „Ne, nismo im pružili to jer je KAI obavila sav angažman za njih. U ostalim slučajevima, normalno da MUP, Departman za državljanstvo, migracije i azil, zbrine celu logistiku, infrastrukturu za deportaciju. U ovom slučaju KAI je obavila sav angažma“.²⁷

Sylejmani je svedočio sledeće: “Rekao [zvaničnik KAI -a], i transport, . . . transport, karta, bilo šta . . . nemamo zašto se baviti time jer obavljamo mi, *onaj g-din iz inteligencije*, mi smo obavili to“.²⁸ A potom, posebno u vezi organizovanja transporta, karata i mesto udaljavanja, g-din Sylejmani je svedočio da: „Čak u određenom trenutku [zvaničnici KAI -a] su mi rekli: pukovniče *previše pitaš, nemoj se svime baviti, regulisali smo to, sve što ti pitaš je realizovano i za to smo došli ovde*“.²⁹

Tomom istog susreta, 28. 03. razgovaralo se u vezi angažovanja policijskih jedinica u toj operaciji. I uz ocenu da navedena lica predstavljaju pretnju nacionalnoj sigurnosti, zvaničnici KAI-a su zahtevali da što manje policijskih jedinica budu u tome obuhvaćene. I to zbog dva razloga. Prvo kao što je već potencirano, „prema prethodnoj proceni KAI-a, šest navedena turska građana „nisu iz kategorije opasnih lica, prema tome nije bilo potrebe za angažovanje više jedinica.“³⁰ Drugi razlog za ne obuhvaćanje više jedinica u operaciji je i konfidencijalna priroda slučaja.³¹

²⁴ Vidi izveštaj Inspektorata Policije, str,9

²⁵ Isto mesto, i svedočenje g-dina, Sylejmani, *Transkript sa sednice Komisije od 29.10.2018. god 2018*, str,117.

²⁶ Vidi izveštaj Inspektorata Policije, str,9

²⁷ Svedočenje g-dina, Guda, *op. cit.*, str, 94.

²⁸ Svedočenje g-dina, Sylejmani, *op. cit.*, str,117; dodatno naglašeno.

²⁹ *Isto mesto*, str,130; dodatno naglašeno.

³⁰ Vidi Pasoperacionalni izveštaj od 30. 03. 2018, *op. cit.*, str,1–2; i svedočenje g-dina, Sylejmani, *op. cit.*, str,117.

³¹ Vidi Pasoperacionalni izveštaj od 30. 03. 2018, *op. cit.*, str,1–2.

Pre završetka susreta, zvaničnici KAI-a predali su g-dinu Sylejmani kuvertu sa kartama orijentacije, slikama za identifikiranje osoba koji su trebali biti proterani, slike lokacija gde se isti mogu nalaziti, kao i ostale informacije o njihovom identitetu.³²

§ 2

Nakon završetka prvog susreta 28.03., g-din Sylejmani je sazvaio drugi sastanak gde je odredio dva policijska zvaničnika kao rukovodioce dve policijske grupe za izvršenju operacije.³³

Ovi policijski službenici bili su narednik Ibrahim Mustafa i poručnik Hamit Rukiqi. Za celokupnu operaciju planirano je da se obuhvate šest policijskih ekipa od po dvoje lica u svakoj. Tri ekipe bi bile pod vodstvom g. Mustafa, dok tri postale pod vodstvom g. Rukiqi.

§ 3

Datuma, 29. marta 2018. godine, na dan progona, direktor DMS-a g. Sylejamani, izdao je šest naloga za prinudno udaljavanje iz Republike Kosova.³⁴ Ovi nalozi su izdati na osnovu prethodnik odluka za ukidanje boravišne dozvole za pet turskih državljana, i na osnovu elektronske pošte od strane direktora DDAM koji je dao informaciju da za šest državljanina neće se produžiti boravišna dozvola.

Oko 6.30 časova ujutru, razvio je još jedan, zadnji sastanak pred operacijom, u kojoj su bili obuhvaćeni g. Sylejmani; dva policijska službenika koje je on izabrao kao rukovodioce grupa, g. Mustafa i g. Rukiqi; kao i dva službenika OAK-a. Na ovom sastanku g. Sylejmani je dostavio dvoje rukovodiocima grupa (1) odluke za ukidanje boravišne dozvole i (2) nalog za prinudno udaljavanje, kako bi iste predstavili turskim državljanima nakon što budu uhapšeni.³⁵

Takođe, g. Sylejmani dao je smernice rukovodiocima ekipa da razmene telefonske brojeve sa službenicima OAK-a, u cilju da policijski službenici budu neprekidno informisani o kretanju šest turskih državljana.³⁶

Potreba za komunikacijom sa službenicima OAK-a tokom cele operacije bila je posledica činjenice da policijski službenici, pre nego što su bili uključeni u samoj operaciji, nisu uopšte bili informisani vezano za identitet niti lokaciju turskih državljana, informacije koje su bile na službenom raspolaganju samo OAK-a.³⁷ Stoga, tokom cele operacije, službenici OAK-a tokom cele operacije bili su u neprekidnoj telefonskoj komunikaciji sa dvoje rukovodioca

³² Vidi izveštaj *Inspektorata Policije*, str.9 Vidi svedočenje g-dina, Sylejmani, *op. cit.*, str.117.

³³ Vidi izveštaj *Inspektorata Policije*, str.9

³⁴ .

³⁵ Vidite svedočenje g. Mustafa, *Transkripta sednice Anketne Komisije Skupštine Republike Kosova, održane 29. oktobra 2018. godine*, str. 46–48; i svedočenje g. Rukiqi, , str. 69 i 72.

³⁶ Vidite svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 45; i svedočenje g. Rukiqi *op. cit.*, str. 69. Takođe vidite Službeni policijski izveštaj, g. Rukiqi (6. april 2018. godine), str. 1.

³⁷ Vidite svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 34; svedočenje g. Rukiqi, *op. cit.*, str. 68; i svedočenje g. Guda, *op. cit.*, str. 93.

grupa.³⁸ Kao što se potvrdilo od strane g. Mustafa: „Više sam komunicirao sa ovim službenikom OAK-a.. šta više svakih dva-tri minuta me je zvao“.³⁹ Tokom vremena kada su policijski službenici vršili hapšenja, službenici OAK-a zajedno sa g. Sylejmani, bili su u prostorijama DMS-a.⁴⁰

Prema informacijama koje su pružili službenici OAK-a na jutarnjem sastanku, očekivalo se da turski državljani budu na dve različite lokacije: (1) u okruženju Lipljana i Prištine, u blizini Rezidencije „Marigona“ kao i (2) u Đakovici.⁴¹

Oko 7.00 časova, policijska ekipa je bila raspodeljena na planiranim lokacijama.⁴² Rukovodioc grupe postavljen na lokacijama blizu Rezidencije „Marigona“, g. Mustafa, dobio je telefonski poziv od strane službenika OAK-a i primio je informaciju da g. Yusuf Karabina, jedan od šest turskih državljana, dolazi s vozilom u njihovom pravcu.⁴³ Na osnovu procene rukovodioca grupe, doneta je odluka da se zaustavi vozilo, u kojem su bili i njegova supruga i sin, i da izvrše hapšenje g. Karabina.⁴⁴

Prema službenicima policije koji su vršili hapšenje, rukovodilac grupe g. Mustafa, nakon provere identiteta g. Karabina, zatražio je od istog da izađe iz vozila i da dođe do policijskog vozila, u cilju obaveštavanja istog za ukidanje boravišne dozvole.⁴⁵ Međutim, policijski službenici su svedočili da je g. Karabina vršio otpor, i da je hteo da ponovo upali vozilo kako bi pobeo sa mesta, dok njegova supruga i sin su neprekidno ometali proces hapšenja.⁴⁶ Prema g. Mustafa bilo je neophodno koristiti „proporcionalnu snagu“ kako bi smirili situaciju i izvukli istog iz vozila.⁴⁷

Ova verzija toka dešavanja vidljivo se razlikuje od verzije predstavljene od strane supruge g. z. Karabina, koja je bila intervjuisana od strane komisije. Prema svedočenju gđe. Karabina, ona i njen sin 15-godišnjak nisu težili ometati proces hapšenja, već su samo hteli snimiti dešavanje putem njihovih mobilnih telefona. Prema rečima gđe. Karabina, to je bio pokušaj snimanja, koji je bio uzrok upotrebe sile od strane policijskih službenika, jedan od kojih, kako ona navodi, je uhvatio njenog sina za vrat kako bi ga izvadio iz vozila.⁴⁸

³⁸ *Vidite, uopšteno*, svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*; i svedočenje g. Rukiqi, *op. cit.*

³⁹ Svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 39.

⁴⁰ *Vidite* Izveštaj Policijskog Inspektorata, str. 10.

⁴¹ *Vidite* svedočenje g. Sylejmani, *op. cit.*, str. 118; Izveštaj policijskog službenika, g. Rukiqi, *op. cit.*, str. 1; i Izveštaj Inspektorata Policije, str. 9.

⁴² *Vidite* Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10.

⁴³ *Ibid*; i svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 34.

⁴⁴ *Vidite* Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10; i svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 34.

⁴⁵ *Vidite* svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 34; i svedočenje policijskog službenika, g. Rrustem Haliti, *Transkripta sednice anketne parlamentarne komisije Republike Kosova, održane 29. oktobra 2018. godine*, str. 64.

⁴⁶ *Vidite* svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 34–35; i svedočenje g. Haliti, *op. cit.*, str. 63.

⁴⁷ *Vidite* svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 35.

⁴⁸ *Vidite* svedočenje gđe. Jasemin Karabina, supruga g. Yusuf Karabina, *Transkripta sednice anketne parlamentarne komisije Republike Kosova, održane 5. decembra 2018. godine*, str. 47–48.

Nakon što su uspjeli da uhapsu g. Karabina, policijski službenici su krenuli u smeru Prištine, ostavivši ako suprugu i sina na mestu hapšenja.⁴⁹

U međuvremenu g. Mustafa Erdem, koji takođe je bio među šest turskih državljana, otišao je kod DDAM da se raspita za g. Karabina. Ista policijska ekipa koja je uhapsila g. Karabina izvršila je i hapšenje g. Erdem i oboje turskih državljana su odveli u prostorijama DMS.⁵⁰

Oko 9.07 časova, treća policijska ekipa je dobila telefonski poziv od jednog od službenika OAK-a i informisao je ekipu da g. Osman Karakaya je bio u svojoj kući i poručio je policijske službenike da ga uhapsu. Kada je policija stigla kod njegove kuće, našli su suprugu g. Karakaya, i onda samog g. Karakaya. Nakon provere njegovog identiteta, obavestili su istog o ukidanju boravišne dozvole, i tako su ga uhapsili.⁵¹

§ 4

Druga policijska grupa, sačinjena od tri policijske ekipe, stigla je u Đakovici oko 8.00 časova.⁵² U isto vreme, jedan od službenika OAK je obavestio ekipu, putem telefona, da troje lica su ušli u objekat Mehmet Akif u Đakovici, gde su i bili zaposleni kao nastavnici. Službenik OAK je naredio ekipi da odmah uđu unutra i izvrše hapšenje.⁵³ Međutim samo jedan od tri turskih državljana je sa sobom imao dokument identifikacije. On je bio g. Cihan Ozkan, dok dvoje ostalih zaustavljenih lica, g. Kahraman Demirez i g. Hasan Huseyin Demir, nisu pri sobom imali svoje dokumente.⁵⁴

Kod trećeg lica naišlo je do problema da identifikacijom, jer u materijalima pripremljenim od strane OAK-a vezano za lice u pitanju, bile su dve fotografije različitih lica.⁵⁵ Kao što je direktor DMS-a g. Sylejmani objasnio u svom svedočenju: „ Bile su dve fotografije, dva primerka, jedna mutna slika, i jedna jasnija i meni je izgledalo i službeniku koji je vodio grupu Đakovice [g. Rukiqi] da to nije isto lice, već neko drugi“.⁵⁶

Dok, g. Rukiqi je svedočio da, kada je primetio taj problem, zahtevao je pojašnjene od strane službenika OAK-a i dobio je uputstvo da bilo koja lice koje je na slikama bude prvo primećeno se uhapsi: „stali smo i hteli smo da se razjasni kao dalje delovati na ovaj način, kako da delujemo, koje je adekvatno lice za vas, nisu vam dali pojašnjena, naš mandat je takav i u

⁴⁹ Vidite svedočenje e g. Haliti, *op. cit.*, str. 63; i svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 35.

⁵⁰ Vidite Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10; i svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 35.

⁵¹ Vidite Izveštaj Inspektorata, str. 10; i Izveštaj policijskog službenika, g. Isa Maqastena (bez datuma), str. 1–2. Ovo obaveštenje za ukidanje boravišne dozvole, kao što izgleda bila je greška, jer kao što se navelo gore, g. Karakaya-iu je istekla boravišna dozvola i on je aplicirao da mu se ista produži.

⁵² Vidite Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10.

⁵³ Vidite Izveštaj policijskog službenika, g. Rukiqi, *op. cit.*, str. 2.

⁵⁴ *Ibid*, str. 2; i Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10.

⁵⁵ Vidite Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10; svedočenje g. Rukiqi, *op. cit.*, str. 69; svedočenje g. Guda, *op. cit.*, str. 92–93; i svedočenje g. Sylejmani, *op. cit.*, str. 122.

⁵⁶ Vidite svedočenje g. Sylejmani, *op. cit.*, str. 122.

prvom trenutku koja fotografija se susretne, koja fotografija se susretne od ova dva lica, vi imate obavezu da ga zaustavite, i odmah, odmah... odmah u pravcu Aerodroma Prištine“.⁵⁷

Kao što je već svetski znato, zaustavljeno lice nije bilo lice za kojeg je izdata odluka za ukidanje boravišne dozvole niti nalog za prinudno udaljavanje. Umesto da uhapsu to lice, g. Hasan Huseyin Demir, policijski službenici su uhapsili g. Hasan Huseyin Gunakan.⁵⁸

§ 5

U slučaju nekoliko turskih državljana policijski službenici nisu ih obavestili o njihovim pravima, odnosno o pravu da imaju zaštitnika/branitelja i da kontaktiraju jednog člana porodice. Bila su tri glavna razloga za ovo ne-obaveštenje.

Prvenstveno, službenici OAK-a su zatražili od policijskih službenika ili (1) da ne dopuste turskim službenicima da komuniciraju sa ostalim licima⁵⁹ ili (2) da policijski službenici sami ne komuniciraju sa turskim državljanima. Primera radi, tokom svog svedočenja g. Mustafa, rukovodilac grupe u Prištini, bio je pitan da li je dao mogućnost turskim državljanima da kontaktiraju svoje članove porodice ili svoje advokate. Odgovor g. Mustafa je bio: „Ne, jer se od nas verbalno zahtevalo od strane službenika OAK-a i od strane pukovnika da se njima ne dopusti komunikacija“.⁶⁰ Dok g. Rukiqi, rukovodilac grupe u Đakovici, svedočio je da su službenici OAK-a zahtevali od strane policijskih službenika da uopšte ne komuniciraju sa zaustavljenim/uhapšenim licima“.⁶¹

Drugo, ne obaveštenje o njihovim pravima je bila kao posledica mišljena nekoliko policijskih službenika da je takvo obaveštenje samo obavezno u slučajevima hapšenja, dok, prema njihovom mišljenju, tih šest turskih državljana su bili „praćeni“ ili „zaustavljeni“ ali nisu bili „uhapšeni“. U vezi toga, rukovodilac Odeljenja za inspekciju pri Policijskom Inspektoratu, g. Bekim Pira, svedočio je da: „Ako pričate sa policijom, oni to celo vreme nazivaju pratnjom, oni i kod čitanja prava, ta prava se čitaju samo kada su lica uhapšena... oni ovo zovu pratnjom. I u njihovim operativnim izveštajima navodi se: mi smo ih pratili“.⁶²

Treće, najmanje dvoje policijskih službenika težili su obrazložiti ne informisanost turskih državljana o njihovim pravima uz argument da, i ako bi turski državljanin uspeo kontaktirati

⁵⁷ Svedočenje g. Rukiqi, str. 69; poseban naglasak. *Vidite takođe* svedočenje g. Guda, *op. cit.*, str. 92–93.

⁵⁸ *Vidite* Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10.

⁵⁹ Kao što vidite, jedan svedok je potvrdio da je ovo bio zahtev i od strane g. Sylejmani.

⁶⁰ Svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 52.

⁶¹ *Vidite* svedočenje g. Rukiqi, *op. cit.*, str. 74. *Vidite takođe* Izveštaj Inspektorata Policije, str. 15 (pozivajući se na „insistiranje da se ne komunicira sa turskim državljanima tokom operacije“).

⁶² Svedočenje g. Pira, *Transkripta sednice anketne parlamentarne komisije Republike Kosova, održane 22. oktobra 2018. godine*, str. 37. *Vidite takođe* svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 46 („nismo hapsili lica...zaustavili smo ih, pratili smo ih“). Kod svedočenja g. Pira jasno je rekao da težnja policijskih službenika da su šest turskih državljana bila u „pratnji“ ali ne i „uhapšeni“, je bila greška. *Vidite* svedočenje g. Pira, *op. cit.*, str. 36 („Da ja smatram da je to hapšenje. I to je u stvari što smo mi nazvali hapšenjem“).

s advokatom, bilo bi to uzaludno, jer žalba ne bi obustavila izvršenje naloga za prinudno udaljavanje. Primera radi, kada se upitao g. Mustafa tokom intervjuja vezano za pitanje obaveštenja o pravima, odgovorio je: „Dok smo izdali nalog za prinudno udaljavanje, i tu se navodi da 'Žalba ne osporava izvršenje odluke' sa naše strane je sve bilo u redu“.⁶³

Ipak, nekoliko od policijskih službenika ipak su težili da informišu turske državljane o njihovim pravima. Ali ni ti naponi nisu bili u svakom slučaju uspešni, jer nekoliko od turskih državljana nisu razumeli albanski jezik. Na primer, policijski službenik g. Xhemajl Krasniqi svedočio je da: „potrudili smo se da im malo pročitamo o njegovom pravu, on je samo digao ramena, i nismo dalje diskutovali s njime“; „koliko ja znam on uopšte nije razumeo albanski“, svedočila je policijska službenica Naile Cakolli. Međutim „[u] trenutku kada smo pričali on je samo okrenuo glavu“. Kada se upitala da li je lice u pitanju znalo albanski, gđa. Cakolli je odgovorila: „Po mom mišljenju ne“.⁶⁴

§ 6

Negde nakon 9.00 časova, nakon što su izvršena sva hapšenja, direktor DMS, g. Sylejmani, odlučio je da sva zaustavljena lica budu poslata na Međunarodni Aerodrom Prištine, kako bi bili deportovani/proterani.⁶⁵ Ranije, šef Jedinice za imigraciju na aerodromu, u okviru Kosovske policije, g. Fazli Fazliu, odlučio je da turski državljani pređu preko „VIP“ zone aerodroma kako bi se razvio „lakši prelaz granice“. ⁶⁶ Ovo su bili zahtevi službenika OAK-a, komunicirana kod g. Sylejmani.⁶⁷ U međuvremenu, g. Sylejmani, zajedno sa dva službenika OAK, stigli su na aerodrom. ⁶⁸

§ 7

U skoro isto vreme kada su šest turskih državljana krenuli za aerodrom, avion turskih vlasi, s kojim bi se oni poslali za Tursku, sleteo je na pisti.⁶⁹

Dva dana pre, 27. marta, avio kompanija Birlesik Insaat iz Turske zatražila je dozvolu za taksi prevoz pri ministarstvu infrastrukture, odnosno Odeljenja Civilnog Vazduhoplovstva.⁷⁰ Kompanija je zahtevala dozvolu u poslovnoj svrsi, s jednim putnikom u dolazak kao i jednom putnikom u odlazak. Datum leta je bio predviđen 30. marta.⁷¹

⁶³ Svedočenje g. Mustafa, *op. cit.*, str. 54. *Vidite takođe* svedočenje g. Sylejmani, *op. cit.*, str. 150.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Vidite* Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10.

⁶⁶ Svedočenje g. Fazliu, *Transkripta sednice anketne parlamentarne komisije Republike Kosova, održane 29. oktobra 2018. godine*, str. 8–9. *Vidite takođe* svedočenje g. Sylejmani, *op. cit.*, str. 121.

⁶⁷ *Vidite* svedočenje g. Guda, *op. cit.*, str. 92; i svedočenje g. Sylejmani, *op. cit.*, str. 130.

⁶⁸ *Vidite* svedočenje g. Sylejmani, str. 121; i Izveštaj Inspektorata Policije, str. 10.

⁶⁹ Prema spisi br. 770/18 18. septembra 2018. godine, poslatoj predsedniku ove komisije od strane ministra infrastrukture, g. Pal Lekaj, avion koji je trebao da prenosi turske državljane je stigao u 9.03 časova (citirajući podatke iz operativnog centra aerodroma).

⁷⁰ *Vidite* elektronsku poštu 27. marta 2018. godine, od Gozen Air Services Flight Support, poslato Odeljenju civilnog vazduhoplovstva.

⁷¹ *Vidite Ibid.*

Međutim, 28. marta, avio kompanija poslala je još jedan zahtev, gde su tražili da se promeni datum za 29. mart kao i svrhu leta. Određena svrha u prvom zahtevu je bila „poslovna“, dok u drugom zahtevu se navelo kao „privatan let“. Što se tiče broja putnika: kao u prvom tako i u drugom zahtevu, određen je samo jedan putnik u dolasku i jedan u polasku.⁷²

Isti dan, tadašnji vršilac dužnosti direktora Odeljenja civilnog vazduhoplovstva, g. Ismail Berisha, doneo je odluku za odobravanje leta.⁷³

§ 8

Nakon što je avion iz Turske stigao, turski državljani su počeli stići na aerodromu s policijskim vozilima. Na raspolaganju komisije su takođe nekoliko dokaza koji potvrđuju da tokom procesa prolaska aerodroma, g. Hasan Huseyin Gunakan, koji je greškom identifikovan kao g. Hasan Huseyin Demir, težio je da da do znanja službenicima obuhvaćenim u operaciji, da on nije lice za koje je doneta odluka za ukidanje boravišne dozvole i nalog za prinudno udaljavanje.

Prvi dokaz dolazi od direktora DMS g. Sylejmani, koji je svedočio da g. Gunakan „mu je rekao, gospodine ovaj nisam ja...’I am not Demir Gunakar’ tako nešto mi je rekao, nisam“. ⁷⁴ Nakon ovog obaveštenja, g. Sylejmani je pitao g. Gunakan vezano za fotografiju koji je Policija dobila kao deo materijala dostavljenog od strane OAK-a: „Rekao sam da li je ovo tvoja slika, rekao je da. Rekao je da tačno je da je to moja slika... *ali ovo nisu moji podaci. Tako da ja ne mogu da prihvatim tu odluku*“.⁷⁵

Nakon što su završili s razgovorom, g. Sylejmani je uputio g. Gunakan da na jednom papiru napiše njegove lične podatke: „Rekao sam molim te, uzeo sam mu jedan beli papir, i rekao sam mu, napiši tvoje ime tačno, *s dokumentom gde si rođen... tvoj datum rođenja*. On je to napisao ovde, i rekao sam mu čekaj tu.“⁷⁶

S tim podacima g. Sylejmani je otišao da se konsultira sa dvoje službenika OAK: „izašao sam kod ovih oficira OAK-a...rekao sam ono o čemu smo pričali u kancelariji ovo lice kaže da nisam taj, sada *da li da delujemo na osnovu slike ili na osnovu podataka*“.⁷⁷

Prema svedočenju g. Sylejmani, „onaj agent OAK-a je pričao sa svojim lancem, minut-dva. Pukovniče rekao je, ovo je lice na slici, i ovo je lice koji ima da ide. Od odavde *napravljena je tehnička greška kod imena, ali to ćemo srediti u međuvremenu*, rekao je ovaj ide..... [T]o je to lice, bitno je da je to taj čovek a *podatke ćemo kasnije srediti*.“ ⁷⁸

⁷² Vidite elektronsku poštu 28. marta 2018. godine, od Gozen Air Services Flight Support, poslato Odeljenju civilnog vazduhoplovstva.

⁷³ Vidite Odluku br. MI37/2018 28. marta 2018.godine

⁷⁴ Svedočenje g. Sylejmani, *op. cit.*, str. 122.

⁷⁵ *Ibid*; poseban naglasak.

⁷⁶ *Ibid*; poseban naglasak.

⁷⁷ *Ibid*; poseban naglasak.

⁷⁸ *Ibid*; poseban naglasak.

Kasnije tokom svog svedočenja, g. Sylejmani svedočio je: „Ja u mojim mogućnostima sam rekao *ovo lice s ovim podacima nije*, vidi njegove podatke Gynakan... komunicirao je [službenik OAK-a] sa svojim lancem i ne znam s kim...rekli su mu da fotografija čoveka kojeg su oni videli kada je izašao je on. Napravili smo grešku u pisanju kod imena. *Tako da nemoj se baviti imenom*. Dali su mi i uput jer ja sam im rekao vidi *bar kada se vratimo, kada se vratimo iz akcije pošaljite mi vi da ja to promenim u odluci, ali njemu ne možemo to dati jer je on otišao*“.⁷⁹

Ovo svedočenje g. Sylejmani, ako se utvrdi da je tačno, je bitan izvanredan dokaz, jer nam govori da on zajedno sa najmanje jednim službenikom OAK-a, prouzrokovali su s *potpunom svešću* progon jednog lica za koje nije ni postojalo niti legitimne odluke za ukidanje boravišne dozvole, niti legitimnog naloga za prinudno udaljavanje.

Kako bi se razmotrila istinitost svedočenja g. Sylejmani o ovoj tački, Komisija bi trebalo da direktno intervjuiše dva službenika OAK-a. međutim jedna takva stvar je rezultirala nemogućom za Komisiju.⁸⁰ Umesto toga, to jest, moramo uzeti u obzir dva druga dokaza koja podržavaju nekoliko ključnih elemenata svedočenja g. Sylejmani.

Prvi dokaz dolazi iz Izveštaja policijskom službenika, g. Rukiqi, koji nosi datom 6. april 2018. godine, samo osam dana nakon operacije, navodi: „tokom prolaza u VIP zoni, državljanin prema podacima Hasan Huseyin Demir rođen 10.05.1976 . . . čuo sam ga iz daljine kako obaveštava da nije Hasan Huseyin Demir već Hasan Huseyin Gunakan. Obaveštenje je izvršeno dok još nije prošla kontrola dokumenata i pošto je pukovnik tu bio prisutan i bavio se s tim pitanjem i nakon kratkog vremena nas je obavestio da je u redu i da će se i on deportovati „⁸¹

Drugi dokaz dolazi od g. Pira, rukovodilac Odeljenja za Inspekcije pri Policijskom Inspektoratu Kosova. U njegovom svedočenju pred komisijom g. Pira je rekao, kao što izgleda na osnovu jednog video snimka: „Kada su njega odveli na aerodrom on [g. Gunakan] vidi se po prizorima da kaže ovo nisam ja. On.. on kaže ovo nisam ja, međutim tu jedan deo se ne vidi pod video nadzorom i vidi se da izlazi jedna komunikacija između direktora Divizije za

⁷⁹ *Ibid*, str. 147; postavljen naglasak.

⁸⁰ Pozivajući se na Zakon o parlamentarnoj istrazi, član 19. stav 4. (Komisija poziva svedoke radi razjašnjenja okolnosti koje se odnose na pitanje o kojoj se vodi parlamentarna istraga), Komisija je tražila da ova dva službenika odgovaraju pred istom. Međutim pozivajući se na Zakon o OAK-u, član 32 (Radi proširivanja ovlašćenja i odgovornosti direktora OAK-a u cilju zaštite obaveštajnih izvora i metoda i drugih poverljivih informacije, OAK se oslobađa od odredbi svih zakona kojima se zahteva objavljivanje organizacije, funkcija, imena, službenih pozicija.), direktor OAK-a, g. Shpend Maxhuni, odbio je da ova dva službenika OAK-a budu na raspolaganju Komisiji. *Vidite drugo svedočenje g. Maxhuni, Transkripta sednice anketne parlamentarne komisije Republike Kosova, održane 8. maja 2019. godine*, str. 15–16.

⁸¹ Službeni izveštaj policije, g. Rukiqi, *op. cit.*, str. 2.

strance i migraciju [g. Sylejmani], razgovarao je s nekim [O]n kaže ja nisam taj, međutim vidi se da putem jedne komunikacije se kaže da se i on treba progoniti./deportovati“.⁸²

Dokazi od strane g. Rukiqi i g. Pira daju dovoljnu potvrdu da se utvrdi da g. Gunakan je težio da informiše uključene službenike da to nije on za kojeg je izdata odluka za ukidanje boravišne dozvole i nalog za prinudno udaljavanje. Međutim, kao što sam g. Pira,⁸³ naglašava još nemamo neki dokaz koji bi potvrdio definitivno da lice ili lica s kojima je g. Sylejmani izašao da se konsultuje su službenici OAK-a.

Ipak, treba se naglasiti takođe da gore navedeni dokazi su bar *dosledni* s tvrdnjom g. Sylejmani da se on konsultovao sa službenicima OAK.a, kao i *potvrđuju* ostale elemente njegovog svedočenja, kao n.pr.: (1) činjenicu da je g. Gunakan komunicirao g. Sylejmani da on nije lice za koje je izdata odluka i nalog; (2) činjenicu da g. Sylejmani se konsultovao sa *nekim* vezano za g. Gunakan, i (3) činjenicu da nakon dobijenog pojašnjenja, vratio se i informisao je ostale policijske službenike da g. Gunakan ipak nije lice za kojeg je izdata odluka i nalog ali ipak treba da se progoni/deportuje. Osim ovih tri tačaka, možemo dodati još jednu: (4) komisija nema na raspolaganju niti jedan drugi dokaz koji navodi da g. Sylejmani tokom vremena u pitanju i tokom celog vremena trajanja operacije, se konsultovao sa *nekim drugim licem osim* dvoje službenika OAK-a.

Na osnovu ovih četiri tačaka, može se reći da, iako se ne može konstatovati definitivno istinitost svedočenja g. Sylejmani u potpunosti, a niti imamo na raspolaganju, bar ne do sada, neko bolje objašnjenje gore navedenih dokaza od toga da g. Sylejmani govori istinu.

§ 9

Pre nego što su bili ispraćeni za aerodrom, šest turskih državljana podlegli su kratkom postupku prelaza granice. Prvenstveno, kao što smo konstatovali, najmanje nekoliko od njih nisu imali sa sobom dokumente identifikacije.⁸⁴ Takođe, osim dokumenata identifikacije, ne svako od njih je imao validne dokumente za putovanje.⁸⁵ U nedostatku validnih putnih dokumenata, primećuje se da četvrtasti pečat izlaska sa Aerodroma Prištine je postavljen na drugoj stranici svakog naloga za prinudno udaljavanje, čije kopije su u vlasništvu komisije.⁸⁶

⁸² Svedočenje g. Pira, *op. cit.*, str. 18.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ O ovoj tacki, *Vidite takođe* Izveštaj Inspektorata Policije, str. 18 („Ne svi turski državljanin su imali sa sobom dokument identifikacije“).

⁸⁵ *Ibid.*, str. 18 („Nije se postiglo da tokom vršenja granične kontrole da budu na raspolaganju validni dokumenti putovanja za turske državljanin“; „Tokom granične kontrole u VIP zoni, ne primećuje se da svi turski državljanin su predali zakonite putne dokumente“). U svom svedočenju pred Komisijom, direktor granične policije, g. Guda, rekao je da: „Imali su boravišne dozvole, koji je validan dokument za strance“ (*Vidite svedočenje g. Guda, op. cit.*, str. 112). Problem s ovim argumentom jeste da boravišne dozvole nisu validni dokumenti, jer su ukinuti šest dana ranije.

⁸⁶ *Vidite takođe* Izveštaj Inspektorata Policije, str. 18.

Još jedan kratak postupak je bio taj što policijski službenici nisu uneli podatke šest turskih državljana u Sistemu za granično upravljanje za ulaz i izlaz.⁸⁷

Nakon što je završen ovaj skraćeni postupak prelaza granice, policijski službenici aerodroma poslali su šest turskih državljana jedan po jedan, kod aviona turskih vlasti.⁸⁸ Avio je poleteo za Tursku oko 10.50 časova.⁸⁹

E. Relevantni događaj nakon izvršenja progona

§ 1

Nakon što je shvatio da su šest turskih državljana prognani, u poslepodnevnim časovima 29. marta, premijer Republike Kosovo, g. Ramush Haradinaj, zatražio je razjašnjenja od strane tadašnjeg direktora Policije Kosova, g. Shpend Maxhuni; tadašnjeg direktora OAK, g. Gashi; tadašnjeg ministra MUP-a, g. Sefaj; i ministra Pravde, g. Abelard Tahiri. Svakom od njih se obratio spisom sa istim sadržajem: „Zahtevam od Vas, da u skladu sa vašim Ustavnim i zakonskim odgovornostima, potpuno i jasno raportirate u vezi sa deportacijom šest turskih građana sa Kosova. Zašto su ukinute njihove boravišne dozvole? Zašto su oni zaustavljeni? Zašto su deportovani urgencijom i tajno?”

Sutradan, 30. marta, premijer se obratio g. Gashi i g. Sefaj sa drugim spisom, zahtevajući njihovo neposredno oslobađanje od dužnosti, uz obrazloženje da su „jučerašnje radnje povodom ovog slučaja u potpunosti neprihvatljive i u suprotnosti sa našim vrednostima i principima kao narod i kao država“, i da „nisam prethodno ili na vreme uopšte bio informisan“, od strane OAK i MUP, respektivno.⁹⁰

§ 2

Narednih dana nakon progona, u cilju utvrđivanja da li je Avio kompanija Birlesik Insaat predstavila lažne podatke u zahtevu za dozvolu leta, tadašnji Vršilac dužnosti direktora Departmana civilnog vazduhoplovstva, g. Berisha, podneo je tri zahteva drugim institucijama o podacima u vezi sa putnicima u letu Avio kompanije Birlesik Insaat, 29. marta 2018. godine. Zahtevi su poslali, (1) Operativno rukovodeće osoblje operisanja pri Aerodromu Prištine;⁹¹ (2) Direktor departmana za granice, u okviru Policija Kosova, g. Gruda;⁹² i (3) Rukovodiocu Divizije za Bezbednost Civilnog vazduhoplovstva, u okviru MUP-a, g. Kastriot Gashi.⁹³

⁸⁷ *Ibid*, str. 19.

⁸⁸ *Ibid*, str. 11; svedočenje g. Guda, *op. cit.*, str. 97; i svedočenje g. Fazliu, *op. cit.*, str. 14.

⁸⁹ *Vidite* Izveštaj Inspektorata Policije, str. 11.

⁹⁰ Spisi br. 610/2018. god., 611/2018. god.

⁹¹ *Vidi* imejl od 10. aprila 2018. god., od g. Berisha, upućen g. Aritay Gokmen.

⁹² *Vidi* Spis Br. 41/2018. god. od 10. aprila 2018. god.. god., od g. Berisha, upućen g. Guda.

⁹³ *Vidi* imejl od 13 aprila 2018. god., od g. Berisha, upućen g. Gashi.

Nijedan zahtev nije rezultirao plodnim. Rukovodeće osoblje aerodroma je odgovorilo samo: „nisu izjavili nikakvog putnika ili spisak putnika, jer nisu obavezni da objavljuju ako ima samo posadu“.⁹⁴

G. Guda je odgovorio da: „Policija Kosova nije bila obavještena o vazдушnom operisanju od 29.03.2018, Avio kompanije ‘BIRLESİK INSAAT’, iz Turske, sa itinerarom Ankara – Priština – Ankara, stoga nije mogla da prethodno traži informacije koje se tiču putnika, koje je prevozila ova kompanija, kako bi ušla na teritoriju Republike Kosovo. Policija ne drži Spiskove putnika koje prevoze/ dovode avio kompanije na teritoriji Republike Kosova. Ove spiskove drže kompanije i vlasti Aerodroma“.⁹⁵

Rukovodilac Divizije za bezbednost civilnog vazduhoplovstva, g. Gashi, odgovorio je da: Departman za javnu bezbednost pri MUP-u, ne dobija (poseduje) podatke o tome ko ulazi i ko izlazi na graničnoj liniji JMA „Adem Jashari“. On je sugerisao g. Berishu da se obrati Graničnoj Policiji.⁹⁶

U nedostatku neophodnih informacija, g. Berisha je zaključio da nije imalo dovoljno činjeničnih osnova za primenu kaznene mere nad avio kompanijom o kojoj je reč.⁹⁷

§ 3

Na osnovu uloženi tužbi u ime šest turskih državljana od strane njihovog advokata, g. Urim Vokshi, Osnovni sud u Prištini, Departman za upravna pitanja, do dasa je poništio tri odluka za ukidanje boravišnih dozvola.⁹⁸ Takođe, ovaj sud je poništio odluku Komisije za žalbe za strana lica, koji je ostavio na snazi naloge za uklanjanje silom.⁹⁹ Ostali slučajevi se još razmatraju od strane sudova.

III. Pravna ocena

Utvrđene činjenice iznad, sadrže dovoljni osnov za pravnu ocenu slučaja.

A. Što se tiče praćene procedure za donošenje odluka o ukidanju boravišnih dozvola turskih državljana

Trebamo da procenimo da li su službenici DDAM-a delovali u skladu sa zakonom kada su *sa automatizmom*, odlučili da ukinu boravišne dozvole turskim državljanima, nakon prijema

⁹⁴ Vidi imejl od 10. aprila 2018. god., od g.Gokmen, upućen g. Berisha.

⁹⁵ Spis Br. 3458 od 17 aprila 2018. god., od g.Guda, upućen g. Berisha.

⁹⁶ Imejlove od 13 aprila 2018. god. i 25 aprila 2018. god., od g.Gashi, upućen g. Berisha.

⁹⁷ Vidi svedočenje ministra Ministarstva infrastrukture g. Lekaj, *Transkript Sednice Parlamentarne istražne komisije Skupštine Republike Kosovo, održan 21. novembra 2018. god.*, s. 8; i svedočenje z. Berisha, *ibid.*, s. 27.

⁹⁸ Vidi Presudu Osnovnog suda u Prištini, Departman za upravna pitanja, A.br. 1030/2018. god. (16 oktobar 2018. god.); Presudu Osnovnog suda u Prištini, Departman za upravna pitanja, A.br. 1032/2018. god. (25 septembar 2018. god.); i Presudu Osnovnog suda u Prištini, Departman za upravna pitanja, A.br. 1033/2018. god. (25 septembar 2018. god.).

⁹⁹ Vidi Presudu Osnovnog suda u Prištini, Departman za upravna pitanja, A.br. 1430/18 (20. novembar 2018. god.).

spisa OAK-a. Prema ovim službenicima, automatsko ukidanje boravišnih dozvola je *zakonska obaveza*, svOAK put kada OAK zahteva takvo nešto. Oni su tvrdili da ova zakonska obaveza proizilazi iz Zakona br. 04/L-219 o strancima, član 6. koji u nastavku trebamo analizirati pažljivo.

Relevantan deo ovog člana, utvrđuje da: „Sigurnosne kontrole za strance, u cilju određivanja razloga koji se nadovezuju sa državnim bezbednošću, vrše se od strane Kosovske Agencije za Inteligenciju..., kao što je utvrđeno u članu 2. Zakona o Kosovskoj agenciji za inteligenciju“.¹⁰⁰

U vezi sa ovom odredbom, između ostalog, Pravni departman MUP-a, doneo je zakonsko mišljenje. Kako je navedeno u Sažetku činjenica, ovo zakonsko mišljenje je citirano od g. Manaj, tadašnjeg Rukovodioca Divizije za strance, kao justifikacija za automatsku primenu OAK-a.

Sem citiranja teksta iz člana 6. Zakona o strancima, pravno tumačenje MUP-a se odnosi na ovu odredbu samo dva puta u nastavku:

- (1) „Na osnovu zahteva OAK, po pitanjima koja se nadovezuju sa državnim bezbednošću, stranim licima sa stalnim boravkom u Republici Kosovo, može se ukinuti boravišna dozvola prema Zakonu o strancima i podzakonskim aktima koji proizilaze iz istog“,¹⁰¹
i
- (2) „Divizija za strance u okviru Departmana za državljanstvo, azil i migraciju (DDAM) obavezna je da ukine stalne boravišne dozvole za strance kada Kosovska agencija za inteligenciju to zatraži, zbog ugrožavanja državne bezbednosti, kao što je predviđeno u članu 6. Zakona br. 04/L-219 o strancima“.¹⁰²

Kako se može videti iz navedenih reči u ova dva dela teksta, Pravnom mišljenje MPB-a predstavlja dva različita tumačenja člana 6. Prema prvom tumačenju, strancima „*se može ukinuti* stalna boravišna dozvola“ na osnovu zahteva OAK, dok, prema drugom tumačenju, DDAM, odnosno Divizija za strance, „*obavezna je* da ukine stalne boravišne dozvole“, na osnovu takvog zahteva.

Ova tumačenja se jasno razlikuju. Prvo tumačenje niko ne bi osporavao: vidljivo je da, na osnovu procene OAK, DDAM *može da* ukine boravišnu dozvolu strancu, najmanje ako je ocena OAK-a u skladu sa zakonskim kriterijumima za konstataciju pretnje nad državnom bezbednosti (vidi ispod). Dok, što se tiče drugog tumačenje, Zakonsko mišljenje ne daje nijedan eksplicitan argument za to.¹⁰³ U nedostatku takvog eksplicitnog argumenta, Pravno mišljenje MUP-a ne može da pruža neophodnu podršku za stav tri službenika DDAM-a, da

¹⁰⁰ Zakon Br. 04/L-219 o strancima (u daljem tekstu: “Zakon o strancima”), član 6, stav 1. Verzija Zakona koji se tretira u ovom izveštaju je onaj koji je bio na snazi na dan progona, a ne sadašnja verzija, koja je izmenjena i dopunjena Zakonom br. 06/L-036 o izmenama i dopunama Zakona Br. 04/L-219 o strancima.

¹⁰¹ Pravno mišljenje MUP-a, s. 5; dodati naglasak.

¹⁰² *Ibid.*, s. 6; dodati naglasak.

¹⁰³ *Vidi ibid.*

bilo kakav zahtev od strane OAK, za ukidanje ili odbijanje boravišne dozvole za strane, treba, kao zakonska obaveza, da se automatski primeni.

Umesto toga, kako bi izneli značaj člana 6. Zakona o strancima, treba se primetiti da li se on izričito odnosi na drugu zakonsku odredbu. U stvari, on predviđa da OAK vrši kontrole bezbednosti za strance, „kao što je utvrđeno u članu 2. Zakona o Kosovskoj agenciji za inteligenciju“.¹⁰⁴ Nakon toga, član 2. Zakona o OAK, koji određuje *pravni delokrug* OAK, predviđa da: „OAK *prikuplja informacije* u vezi sa pretnjama nad državnoj bezbednosti Kosova“.¹⁰⁵

Drugim rečima, kada član 6. Zakona o strancima određuje da „kontrole bezbednosti za strance... vrše se od Kosovske agencije za inteligenciju“, to znači da se ove kontrole vrše u okviru nadležnosti OAK-a, kao *organ za prikupljanje informacija*. Kao rezultat toga, u kontekstu člana 6. Zakona o strancima, uloga OAK-a je da *samo prikuplja informacije o pretnjama koje stranci mogu predstavljati nad nacionalnoj bezbednosti*. Nakon što se prikupe, ove informacije se dele sa institucijom koja snosi odgovornost za odlučivanje o odbijanju ili ukidanju boravišnih dozvola, a ta institucija je DDAM.

Ovo zakonsko tumačenje je izričito potvrdio g. Shkëlzen Sopjani, Generalni inspektor OAK, u svom svedočenju pred ovom komisijom: „Uloga OAK, u ovom slučaju je da prikuplja informaciju u vezi sa mogućim pretnjama nad nacionalnoj bezbednosti“,¹⁰⁶ i nakon toga: „OAK upoznaje i informiše, deli analize i informacije sa drugim institucijama. To je zakonom tako utvrđeno“.¹⁰⁷

Međutim, nakon što se prikupe informacije u okviru kontrola bezbednosti od strane OAK, i nakon što se podele ove informacije sa DDAM, nigde se određuje zakonom da je DDAM nemoćna da razmatra da li se primljene informacije od OAK slažu sa zakonskim kriterijumima pretnje nad nacionalnoj bezbednosti. Ovi kriterijumi se izričito predviđaju u članu 2. Zakona o OAK, kao u nastavku:

„U svakom slučaju, pretnja na bezbednost Kosova se smatra pretnja nad teritorijalnim integritetom, integritetom institucija Ustavnom poretku, stabilnošću i ekonomskom razvoju, kao i pretnje nad globalnoj bezbednosti na štetu Kosova, uključujući:

- (i) terorizam;
- (ii) podstrekavanje, pomaganje, podsticanje ili podržavanje terorizma;

¹⁰⁴ Zakon o strancima, član 6, stav 1; dodati naglasak.

¹⁰⁵ Zakon o OAK, član 2, stav 1; dodati naglasak.

¹⁰⁶ Svedočenje od g. Sopjani, *Transkript Sednice Parlamentarne istražne komisije Skupštine Republike Kosovo, održane 21. novembra 2018. god.*, s. 61.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 57. Zbog toga, nije u potpunosti tačno, zakonski, da se govori o „zahtevu“ OAK-a za ukidanje ili neproduženje boravišne dozvole za stranca. Nigde u zakonu, niti u Zakonu o strancima, ni u Zakonu OAK-a, nije predviđena nadležnost za podnošenje takvog zahteva. Jedina nadležnosti OAK-a, u okviru Zakona o strancima, je da *prikuplja informacije* u vezi sa pretnjama koje stranci mogu da predstavljaju nad nacionalnoj bezbednosti — ništa više, ništa manje. Nije pod nadležnostima OAK-a da upućuje druge institucije kako se treba delovati na osnovu informacija koje prikuplja.

- (iii) špijuniranje protiv Kosova ili na štetu bezbednosti Kosova;
- (iv) sabotaža u pravcu vitalne infrastrukture Kosova;
- (v) organizovani kriminal protiv Kosova ili na štetu bezbednosti Kosova na bilo kakav način, uključujući i pranje novca;
- (vi) podsticanje nezadovoljstva u bezbednosnim strukturama;
- (vii) trgovina nelegalnim supstancama, oružjem ili trgovina ljudi;
- (viii) nelegalna proizvodnja ili trgovina oružja masovnog uništenja ili njenih komponenata, kao i neophodnog materijala i opreme za njihovu proizvodnju;
- (ix) nelegalna trgovina proizvoda ili tehnologija pod Međunarodnom kontrolom;
- (x) aktivnosti koje su protiv Međunarodnog humanitarnog prava;
- (xi) činovi organizovanog nasilja ili zastrašivanje protiv etničkih ili verskih grupa na Kosovu, i
- (xii) pitanja koja se tiču ozbiljnih pretnji nad javnim zdravljem ili bezbednosti¹⁰⁸.

Logika tri službenika DDAM-a, dovodi nas do neprihvatljivog zaključka: prema ovoj logici, DDAM, na zahtev OAK-a, bi imala za obavezu da *automatski* donese odluku o ukidanju ili ne produženju boravišnih dozvola, *čak i ukoliko DDAM primeti da pružene informacije od strane OAK-a jasno ne uspeju da ispunje gorepomenute zakonske kriterijume.*

Nigde u članu 6. Zakona o strancima se ne govori o takvoj obavezi da se ignoriše ne ispunjenje zakonskih kriterijuma. Naprotiv, prema Članu br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, DDAM, kao odgovorni organ za donošenje upravnog akta, ima neke druge elementarne obaveze. Na primer, pošto je ukidanje ili ne produženje boravišne dozvole „administrativni čin, koji zbog zaštite javnog interesa ograničava ili ugrožava zakonska prava ili interese jednog lica“, DDAM ima za obavezu da obezbedi da ta upravna radnja bude „u skladu sa principom proporcionalnosti“,¹⁰⁹ jer „upravni akt je nezakonit ako... nije u skladu sa principom proporcionalnosti“.¹¹⁰

Princip proporcionalnosti zahteva, između ostaloga, da upravni akt bude „neophodan kako bi se postigao utvrđeni cilj zakonom“.¹¹¹ U slučaju šest turskih državljana, pravni cilj akta je bio da se eliminišu pretnje nad nacionalnoj bezbednosti, prema *gore navedenoj zakonskoj definiciji ovog pojma*. Kao rezultat toga, u slučaju šest turskih državljana, zadatak DDAM-a, prema principu proporcionalnosti, bio je da analizira podatke pružene od strane OAK-a i kako bi utvrdili da li je ukidanje ili ne produženje njihovih boravišnih dozvola bilo stvarno neophodno za zaštitu nacionalne bezbednosti, *na osnovu gorepomenutih zakonskih kriterijuma*. I, kad god se pružene informacije od strane OAK-a ne slažu sa ovim kriterijumima, DDAM ima za obavezu da ne donosi odluku za ukidanje ili ne produženje boravišnih dozvola, i umesto toga, da se obrati OAK-u sa zahtevom za dodatne informacije ili obrazloženja, u cilju potvrđivanja ispunjenja zakonskih kriterijuma.

¹⁰⁸ Zakon o OAK, član 2, stav 1.

¹⁰⁹ Zakon Br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, član 5. stav 1.

¹¹⁰ *Ibid.*, član 52, stav 1, podstav 7.

¹¹¹ *Ibid.*, član 5, stav 2, podstav 1.

Kao sažetak, iz ove analize proizilazi da je DDAM imalo pravnu obavezu da:

- (1) proceni da li pružene informacije u spisima OAK-a, su u skladu sa zakonskim kriterijumima za „pretnju na bezbednost Kosova“, i
- (2) u slučaju ako ove informacije ne bi bile u skladu sa zakonskim kriterijumima,
 - (a) da ne donosi odluke za ukidanje boravišnih dozvola turskim državljanima i,
 - (b) da zatraži OAK-u dodatne informacije koje bi mogle da utvrde ispunjenje kriterijuma određenih zakonom.

Pošto su službenici DDAM-a ukinuli automatski boravišne dozvole turskim državljanima, ne prolazeći preko gorepomenutih procedura, oni su delovali u suprotnosti sa svojim zakonskim obavezama, što se tiče praćene procedure.

B. Što se tiče poštovanja zakonskih procedura i međunarodnih standarda ljudskih prava tokom operacije za proterivanje

§ 1

Teško se može poreći da je najveća povreda tokom operacije za proterivanje turskih državljana, ne samo kršenje zakona već i ljudskih prava, bilo proterivanje lica bez ikakve zakonske odluke za njegovo proterivanje. Proterivanje lica pod takvim okolnostima predstavlja direktnu povredu člana 55. stav 1, Ustava Republike Kosovo („Osnovna prava i slobode, zagarantovane ovim Ustavom, *mogu se ograničavati samo zakonom*“; dodati naglasak), člana 1. stav 1. 7. Protokola Evropske konvencije za ljudska prava („Strano lice sa redovnim boravkom u teritoriji jedne države, ne može se proterati, *sem u primeni donete odluke u skladu sa zakonom*“; dodati naglasak) i člana 13. Međunarodne konvencije za civilna i politička prava („Strano lice koje se nalazi legalno na teritoriji neke države... može se proterati iz te države *samo nakon donete odluke na osnovu zakona*“; dodati naglasak).¹¹²

Takođe, u vezi sa g. Gunakan, treba se navesti da Administrativno uputstvo (MUP) br. 09/2014 za povratak stranih lica sa nelegalnim boravkom u Republici Kosovo, član 25. („Pogrešan povratak“), stav 1. navodi da: „Država tražilac će ponovo uzeti svako vraćeno strano lice, unutar 6. meseci od dana njegovog transferisanja, ukoliko se utvrdi da uslovi za povratak nisu ispunjeni u trenutku kada se desio povratak“.¹¹³ U takvim slučajevima, odgovorna institucija je Divizija za ponovni prijem i povratak, u okviru DDAM-a.¹¹⁴ Međutim,

¹¹² Kao što se određuje članom 22. Ustava Republike Kosovo, Evropska konvencija za zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda i njeni Protokoli, kao i Međunarodna Konvencija o civilnim i političkim pravima i njeni protokoli, „direktno se primenjuju u Republici Kosovo i nadvladavaju u slučaju sukoba sa odredbama i drugim aktima javnih institucija“.

¹¹³ Pojam „država koja zahteva“, u ovom Administrativnom uputstvu, „podrazumeva Republiku Kosovo, koja podnosi zahtev za ponovni prijem“ (član 2, stav 2, podstav 2).

¹¹⁴ Administrativno uputstvo (MUB) Br. 09/2014 o vraćanju stranaca sa nezakonitim boravkom u Republici Kosovo, član 25, stav 2, određuje da: „U takvim slučajevima, odredbe postupka se primenjuju *mutatis mutandis* i treba se dati svaka informacija o identitetu i državljanstvu stranog lica koji se treba ponovo uzeti“. Prema ranijim odredbama postupka Administrativnog Uputstva, odgovorna

Komisija nije dobila nikakav dokaz koji pokazuje da je ova Divizija do danas podnela neki zahtev za ponovni prijem g. Gunakan.

Ipak, i pre nego što bi došlo do pogrešnog proterivanja g. Gunakan, moglo se primetiti u operaciji proterivanja, dugi niz povreda, nepravilnosti i neusklađenosti sa zakonima i podzakonskim aktima na snazi, kao i sa Ustavnim i međunarodnim standardima za ljudska prava. Kako bi sprečili pogrešna proterivanja u buduće, važno je da se shvati da, u nekim fazama operacije, pogrešno proterivanje g. Gunakan se moglo izbeći, kada bi državne vlasti ispoštovala u potpunosti procedure predviđene Ustavom, zakonom i drugim odgovarajućim podzakonskim aktima.

§ 2

Uloga OAK-a u pripremi i izvršenju proterivanja treba se detaljno analizirati i proceniti.

Prema članu 3. stav 1. Zakona o OAK, „OAK nema izvršne funkcije“. U skladu sa ovom odredbom, službenici OAK-a nisu imali pravno ovlašćenje da vrše izvršne nadležnosti u operaciji proterivanja. To je trebalo da bude isključiva uloga Policije Kosova.¹¹⁵

Pitanje da li su službenici OAK-a vršili izvršne nadležnosti tokom operacije proterivanja, uzurpirajući ulogu Policije, bila je česta tema rasprave tokom intervjuisanja svedoka od strane ove komisije. Ipak, na osnovu dokaza koje poseduje ova Komisija, ne može se definitivno utvrditi da je OAK u suprotnošću sa članom 3. Zakona stvarno vršila izvršne nadležnosti tokom operacije.

Nejasnoća u ovom predmetu se javno pojavljuje, na primer, u svedočenju g. Rukiqi, Policijski službenik koji je predvodio Đakovačku grupu u procesu proterivanja. S jedne strane, g. Rukiqi, jasno je svedočio o direktnim nalogima koje je dobio od strane službenika OAK-a tokom operacije. Na primer, referišući se na dve različite fotografije koje je dobio od službenika OAK-a, g. Rukiqi je svedočio da su im ovi službenici „*naredili* u trenutku, kako bi se videla jedna u fotografiji tu, ... koji od njih da se sastane, *to je izvršna naredba...* vrši praćenje odmah odavde do aerodroma“.¹¹⁶ To sugeriše da su službenici OAK-a stvarno vršili izvršne funkcije tokom operacije.

S druge strane, kada je pitan da li službenici OAK-a imaju prava da daju naredbe, on je odgovorio: „Pukovnik [Rahman Sylejmani] je bio tu, on je najviši Čin Policije Kosova“.¹¹⁷ To pokazuje da, donekle, g. Rukiqi je protumačio naredbe službenika OAK-a kao usvojenim od

institucija za pitanja postupka o procesu ponovnog prijema povratka je Divizija za ponovni prijem i povratak. Ovo Administrativno uputstvo je bilo na snazi na dan proterivanja i bio je obavezan za odgovarajuće institucije do 22. marta 2019. godine, kada je ukinut i zamenjen Administrativnim Uputstvom (MUP br. 03/2019 o povratku stranih lica sa nezakonitim boravkom u Republici Kosovo.

¹¹⁵ *Vidi* Zakon o strancima, član 97, stav 1 („Prisilno udaljavanja stranaca sa teritorije Republike Kosovo, vrši se od strane Granične policije“).

¹¹⁶ Svedočenje od g. Rukiqi, *op. cit.*, s. 80; dodati naglasak.

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 74.

strane g. Sylejmani, koji je bio njegov Nadređeni u komandnom lancu. To sugeriše da je g. Sylejmani, a ne službenici OAK-a, držao izvršnu vlast tokom operacije.

Uprkos svih ovih nejasnoća oko pitanja da li je OAK vršio izvršne funkcije u suprotnošću sa članom 3. Zakona, to pitanje nije toliko važno za analiziranje slučaja, koliko se može misliti u prvom pogledu. To zbog razloga jer postoji druga odredba Zakona o OAK-u koji predviđa strože granice o dozvoljenim delatnostima ove agencije. Odredbu o kojoj je reč, analizirali smo ranije, u proceni dela DDAM-a. Član 2. Zakona o OAK, koji predviđa *zakonski delokrug* OAK-a, predviđa da: „*OAK prikuplja informacije u vezi pretnja nad bezbednošću Kosova*“.¹¹⁸ Sem toga, nijedna druga funkcija se ne predviđa u delokrugu OAK-a prema Zakonu.

Kako bi bili što jasniji, postoje mnoge delatnosti koje bi mogle koristiti svrsi prikupljanja informacija i Zakon izričito utvrđuje da „OAK ima sopstvene mogućnosti za prikupljanje informacija“.¹¹⁹ Međutim, ono što jasno proizilazi iz ovih odredaba je da, *svaka delatnost OAK-a koja ne koristi, na neki drugi način, svrsi prikupljanja informacija, spada van delatnosti OAK-a, i kao rezultat toga, to je protivzakonito.*

Prema ovom zakonskom standardu, pre nego što pitamo da li su službenici OAK-a vršili izvršne funkcije tokom procesa proterivanja, u suprotnošću sa članom 3. Zakona o OAK-u, trebamo prvo pitati da li su službenici OAK-a kao prvo imali pravni osnov za učešće u operaciji proterivanja, *u bilo kakvom kapacitetu, bilo to i ne izvršnim.*

Dok operacija za proterivanje šest turskih državljana nije imalo uopšte za cilj da prikuplja informacije, onda, učešće dva službenika OAK-a u ovoj operaciji, uključujući i organizovanje prevoza za proterane, spadalo je van dozvoljenog delokruga OAK-a i treba se smatrati protivzakonitim.

Svakako, to ne mora da znači da OAK nije mogao da ima saradnju sa drugim institucijama. Međutim, zakon je jasan da bilo kakva vrsta takve saradnje treba biti u funkciji prikupljanja informacija u vezi sa pretnjama nad bezbednošću Kosova. Na primer, saradnja između OAK-a i DDAM-a, kako bi se službenicima OAK-a omogućio pristup dosijeima koje imaju u posed DDAM, bila je u funkciji prikupljanja informacija, i kao rezultat toga, to je dozvoljeno prema zakonu. Ne može se isključiti ni mogućnost, da tokom prikupljanja informacija OAK može da učestvuje u policijskim operacijama, ako su operacije takve da mogu da rezultiraju sa važnim informacijama za nacionalnu bezbednost.

Međutim, jasno je da operacija za proterivanje šest turskih državljana nije bila takva operacija. Ova operacija je imala za cilj, ne da prikuplja neku novu informaciju, već da sprovodi naredbe koje su donete na osnovu ranije prikupljenih informacija. U takvoj operaciji, učešće službenika OAK-a nije bila u skladu sa zakonom.

§ 3

¹¹⁸ Zakon o OAK, član 2, stav 1; dodati naglasak.

¹¹⁹ *Ibid.*, član 2, stav 2.

Negativne posledice učešća službenika OAK-a u operaciji, postale su škodnije zbog drugog nedostatka: nedostatak detaljnog memoranduma koji utvrđuje saradnju između Policije i OAK-a tokom zajedničkih aktivnosti. Prema članu 8. stav 2. Zakona o OAK-u: „Nakon imenovanja direktora OAK-a, potpisuje se Sporazum o sporazumevanju, pomoć i *međuinstitucionalnu koordinaciju aktivnosti, između OAK-a i Policije Kosova*“. (dodati naglasak).

Kao što je navedeno iznad, postoje specifični slučajevi u kojima učešće OAK-a u policijskim operacijama može biti u skladu sa zakonom. U takvim slučajevima, potreban je Memorandum o sporazumevanju koji jasno definiše koju ulogu može imati OAK u ovim operacijama. Važnost takvog Memoranduma je objasnio direktor DMS-a, g. Sylejmani, u svom svedočenju pred Komisijom: „ako bi postojao ovaj dokument, uredba, vrsta ovog sporazuma... odredilo bi mi da kažem da, kada imate to od OAK-a, možete reći mi imamo ovo ovde, pred Komisijom: „ako bi postojao ovaj dokument, uredba, ovakva vrsta sporazuma... odredila bi mi da kažem da, kada imate od OAK-a možete reći ovde mi imamo to, treba ti da staneš kako bi ja posle delovao“. ¹²⁰

Međutim, takav memorandum ne postoji¹²¹ i njen nedostatak stvara pravnu nesigurnost za zaustavljene osobe i nedovoljnu zaštitu ljudskih prava. Primer pogrešne identifikacije g. Gunakana dokazuje neophodnost takvog memoranduma. Mi smo videli iznad da zbog uputstva službenika OAK-a, vođa grupe Đakovice, g. Rukiqi, nije uzeo u obzir svoje sumnje o identitetu g. Gunakan. Memorandum o razumevanju između Policije i OAK-a, ako bi se postojao, mogao bi odrediti, na primer, da policijski službenici, a ne OAK-a, imaju isključivu nadležnost i odgovornost za verifikaciju identiteta zaustavljenih lica. ¹²²

§ 4

U nalogu za prinudno udaljavanje, koju je doneo DMS, mogu se primetiti neki zakonski nedostaci.

¹²⁰ Svedočenje od g. Sylejmani, *op. cit.*, s. 127. O ovoj tački, *vidi takođe* Izveštaj Inspektorata Policije, s. 13.

¹²¹ Jedini Sporazum o razumevanju koji je stavljen na raspolaganju ovoj komisiji, reguliše sasvim drugu oblast, odnosno pitanje podizanja ljudskih resursa OAK-a. Vidi Sporazum o saradnji, sklopljen između Policije Kosova i Obaveštajnu Agenciju Kosova (31. avgust 2009. god.), s. 2 („Ova saradnja se sastoji od privremenog transferisanja Službenika KP-a u Obaveštajnoj agenciji Kosova, radi pomaganja ovoj Agenciji u podizanju njenih ljudskih kapaciteta“.).

¹²² Zakon Br. 04/L-076 o Policiji, član 16, stav 1, podstav 6, određuje da: „Policijski službenik ima ovlašćenja da identifikuje drugo lice, onda kada... treba da se uhapsi“. Međutim, ova odredba ne određuje da (1) policijski službenik ima zadatak da verifikuje identifikaciju u slučaju osnovane sumnje ili da (2) u zajedničkim operacijama između Policije i OAK-a, je policijski službenik, a ne od OAK-a, ono koje uživa nadležnost i snosi odgovornost za verifikaciju identiteta zaustavljenim licima. U najmanju ruku, tačku (2) bi moglo da utvrdi Memorandum o razumevanju između Policije i OAK-a.

Kao prvo, nijedan zakonski kriterijum za donošenje takve odluke nije ispunjen.¹²³ Član 97. par. 1 Zakona o strancima, određuje pet uslova u kojima stranac može da podlegne nasilnoj deportaciji, kao u nastavku:

„Prinudno udaljšavanje stranaca sa teritorije Republike Kosovo vrši se od strane Policije Kosova, onda kada je stranac:

- 1.1. je ušao na nelegalan naćin u Republici Kosovo i postoji osnovana sumnja da će koristiti teritoriju kako bi nelegalno prešao u druge zemlje;
- 1.2. nije udaljšen od Republike Kosovo unutar određenih rokova, utvrđenih nalogu za udaljšavanje bez objektivnog razloga, ili nakon udaljšavanja sa teritorije i unutar rokova za sprećavanje ulaska, ponovo uće na teritoriji Republike Kosovo;
- 1.3. nije napustio teritoriju Republike Kosovo do šezdeset (60.) dana nakon završetka roka vize, boravišne dozvole ili roka za predvićeni boravak ovim zakonom o strancima koji ulaze bez viza;
- 1.4. ponovo je primljen od druge države u okviru Sporazuma o ponovnom prijemu u Republici Kosovo, koji je na snazi;
- 1.5. osućivan je za krivićno delo za koje zakonodavstvo Republike Kosovo predvića minimalnu kaznu od jedne (1.) godine lišjenja slobode“.

Nijedan od ovih kriterijuma nije ispunjen povodom šest turskih državljana. Stoga, donošenje naredbe za prisilno udaljšavanje u ovom slućaju nije bilo u skladu sa zakonskim kriterijumima.

Nalozi o kojima je reć imaju i sledeću manjkavost. U obrazloženjima naloga, tvrdi se da su nalozi doneti „oslanjajući se na ćlan 6. i ćlan 99. taćka 2 Zakona o strancima“¹²⁴ Mećutim, nijedna od ovih odredaba ne daju pravni osnov za donošenje ovakve vrste naloga. Kao prvo, kako se moće dokazati iz naziva ćlana 6. („Odbijanje ili ukidanje boravišne dozvole za okolnosti državne bezbednosti“), ova odredba moće koristiti kao pravni okvir samo za donošenje odluke za odbijanje ili ukidanje mesta boravka, ali ne i nalog za prisilno udaljšavanje. Kao drugo, prema tekstu ćlana 99. stav 2: „Nalog *progon* se odmah primenjuje, u slućaju ako prisustvo stranog lica sadrţi pretnju za državni red i bezbednost“ (dodati naglasak).

Kao što se vidi, ova odredba moće sluţiiti kao pravni osnov samo za jedan nalog proterivanja, ali ne i za nalog prinudnog proterivanja.¹²⁵ Bez podrške ovih dve odredbi, nalog za prinudno proterivanje u slućaju šest turskih državljana, ostaje u vazduh, bez ikakvog pravnog osnova.

Pomenuti nalozi imaju još jedan zadnji nedostatak u pravnom aspećku: oblik naloga nije u skladu sa nekim od zahteva iz ćlana 97. st. 8, Zakona o strancima, koji utvrćuje da: „Strancima se dostavlja u pisanom obliku, na jednom od sluţbenih jezika i na engleskom

¹²³ Po ovoj taćki, *vidi takoće* Presudu Osnovnog suda u Prištini, A.br. 1430/18, *op. cit.*, s. 3–4.

¹²⁴ *Vidi* s. 1 svakog naloga za prisilno udaljšavanje.

¹²⁵28 U ovoj taćki, *vidi takoće* Presudu Osnovnog Suda u Prištini, A.br. 1430/18, *op. cit.*, f.3.

jeziku. . . objašnjavajući im. . . mesto gde će se izvršiti [naređenje] [i] način prevoza do zemlje odredišta. "

Međutim, iz kopija naloga koje poseduje ova Komisija, primećuje se da nalozi (1) nisu dostavljeni šestorici turskih državljana na engleskom jeziku, (2) nisu odredili mesto gde će se nalozi izvršavati, i (3) nisu odredili način njihovog prevoza do odredišne zemlje.

Imajući u vidu ove pravne nedostatke, može li se sačuvati zakonitost naloga ako ih protumačimo kao naloge za *proterivanje*, umesto naloga za prinudno proterivanje? Zapravo, može se primetiti da se u drugoj stranici svakog naloga, gde se daje "pravno uputstvo", u nalogu se decidno navodi da je "nalog za proterivanje – *prinudno proterivanje* " (dodatno naglašeno).

Međutim, dotični nalozi se ne mogu izreći na ovaj način, jer nisu ispunjeni ni pravni kriterijumi za naloge za *proterivanje*.

Prvo, prema Zakonu o strancima, član 99. stav, 1, nalog za proterivanje izdaje DDAM, a ne DMF. Stoga, čak i ako tumačimo naloge izdate protiv šest turskih državljana kao naloge za proterivanje, ove naredbe su ponovo nezakonite jer su izdate od strane DMF-a, a ne DDAM-a.

Prvo, prema Zakonu o strancima, član 99, st.1, nalog za deportaciju izdaje DDAM, a ne DMS. Dakle, čak i ako tumačimo naloge protiv šest turskih državljana kao naloge za proterivanje, ti nalozi izlaze nezakoniti, jer su izdate od strane DDAM, a ne DMS-ja.¹²⁶

Drugo, prema članu 101, stav. 1, Žalba protiv naloga za proterivanje, treba se uputiti Osnovnom sudu, dok izricani nalozi za šest turskih državljana utvrđuju da : „Ovo naređenje za proterivanje –prinudno proterivanje . . . može se osporiti žalbom u Komisiji za razmatranje žalbi za strance “3, kako je predviđeno zakonom o nalogima za prinudno proterivanje , 4 ali ne i za naloge proterivanja.

Konačno, naređenja za prinudno proterivanje, koji su izdati u slučaju šest turskih državljana, proizlaze da su "ni meso ni riba", mešavina dve različite vrste naloga, što nije predviđeno ni u jednom zakonu i koji ne ispunjava zakonske kriterijume bilo koje vrste.

Iako se ovde na prvi pogled može činiti da je problem u potpunosti tehničke prirode, kasnije ćemo videti da je ovaj nezakoniti oblik mešovitoeg naloga za prinudno proterivanje silom, imao je negativne posledice za mogućnost turskih građana da iskoriste pravo na žalbu protiv ovih naredbi.

§ 5

129 U vezi sa tim, Izveštaj Policijskog inspektorata, str. 13-14, tvrdi da Administrativno uputstvo (MUP) br. 09/2014, član 8. Stav. 1 ("Nalog o prinudnom proterivanju, izdaje se od strane DMS") član 99, stav. 1 ("Međutim, ova kontradikcija nestaje kada uzmemo u obzir da, prema Zakonu o strancima, nalog za prinudno proterivanje I nalog za proterivanje su različiti nalozi I donose se na osnovu različitih kriterijuma.

Jedan od osnovnih načela krivičnog postupka, je da svako ko je lišen slobode ima pravo da bude informisan o svojim pravima. Ovo načelo važi ne samo u zakonu, već i u Ustavu.

Na primer, Kodeks Br. 04/L-123 Krivičnog postupka, član 13. stav. 1, Utvrđuje da: "Svako lice lišen slobode *odmah* će biti obavešten u jeziku koji razume za:

1.1. razloge za njegovo hapšenje;

1.2. pravo na branioca po svom izboru;

i 1.3. pravo da u slučaju hapšenja obavesti ili da se obavesti član porodice ili drugo lice po njegovom izboru "(dodatno naglašeno).

Takođe, Ustav Republike Kosovo, član 29. st. 2 i 3, propisuje da: "Svako lice lišeno slobode mora odmah biti obavešteno o razlozima lišenja slobode, na jeziku koji on/ona razume" i: "Svako lice lišeno slobode mora odmah biti obavešteno da ima pravo da ne daje bilo kakvu izjavu i ima pravo na branioca po svom izboru i ima pravo da bez odlaganja obavesti tu osobu po svom izboru."

Konačno, posebno u slučajevima kada se izdaje nalog za prinudno proterivanje, Administrativno uputstvo (MUP) br. 09/2014 o Povratku stranaca sa nezakonitim boravkom u Republici Kosovo, član 12, stav. 6 predviđa da: "Strancu se nudi pravno zastupanje, a tamo gde je potrebno i sudska pomoć."

U slučaju šest turskih državljana, ta prava nisu poštovana.

Prvo, primetili smo u Rezimeu činjenica da su, na zahtev službenika OAK -e, neki od policajaca koji su učestvovali u operaciji proterivanja ili (1) nisu uopšte obavestili turske državljanke o njihovim pravima da kontaktiraju članove svoje porodice. ili svog advokata, ili (2) nisu im dozvolili takav kontakt.

Drugo, takođe smo primetili da, čak i u onim slučajevima kada su policijski zvaničnici pokušavali da informišu dotična lica o svojim pravima, oni su ih obavestili samo na albanskom jeziku, jeziku koji neki turski građani nisu razumeli. Iako su neki policijski zvaničnici dokazali da je bilo očigledno da privedene osobe nisu razumele albanski jezik, niko od ovih zvaničnika nije preduzeo mere da obezbedi prevodioca da ispuni njihovu zakonsku i ustavnu obavezu da obavesti privedene o njihovim pravima *na jeziku koji razume*.

Pored ne obaveštavanja turskih građana o njihovim pravima, zabrinjavajuća je činjenica da su neki policijski zvaničnici pokušali da opravdaju ovo ne obaveštavanje sa nevažnim ispričama. Kao što smo videli u Sažetku činjenica, postojala su dva takva obrazloženja: (1) Turski građani nisu bili uhapšeni već su bili "u pratnji" ili "privedeni" i stoga nisu bili dužni da ih informišu o njihovim pravima; i (2) dok žalba ne bi obustavila izvršenje naloga za prinudno proterivanje, nije bilo razloga da se turski državljanke informišu o pravu na pravnu zaštitu.

Oba ova obrazloženja nisu zasnovane na zakonu.

Prvo, u kontekstu ovog slučaja, ne postoji značajna razlika između hapšenja i "pratnje" ili "pritvora". Kao što se utvrđuje u navedenim zakonskim i ustavnim odredbama, obaveza da se obavesti jedna osoba o svojim pravima, počinje od trenutka kada je on *lišen slobode*. Nije važno kako se naziva to lišavanje.¹²⁷

Drugo, nije u nadležnosti policijskog zvaničnika da proceni koliko bi bilo korisno da osoba lišena slobode ima advokata. U svakom slučaju *lišenja slobode*, policijski zvaničnik je dužan, da, u skladu sa relevantnim zakonskim i ustavnim odredbama, da obavesti privedeno lice o njegovim pravima, i da ovo obaveštenje *odmah* izvrši.

Štaviše, na osnovu dokaza samih policijskih zvaničnika, ispostavlja se da savetovanje sa jednim advokatom ne bi bilo tako neefikasno kao što su oni mislili. Na primer, advokat možda bi savetovao šest turskih državljana da zatraže azil. Prema rečima dvojice policijskih zvaničnika koji su bili uključeni u ovom slučaju, sa zahtevom za azil " mi bismo bili prisiljeni da na licu mesta sve prekinemo." ¹³³ Ova procena je takođe u skladu sa Zakonom br. 04 / L-217 o azilu, koji je bio na snazi na dan proterivanja. Prema članu 20, stav. 1 ovog zakona: " Podnosilac zahteva za azil ima pravo da ostane u Republici Kosovo do donošenja konačne odluke".¹³¹²⁸ Stoga, propust da se obavesti šest turskih državljana o njihovim pravima ne samo što nije zasnovan na Ustavu i na važećem zakonodavstvu, već je mogao lišiti te osobe od potrebnih informacija o tome kako bi mogli ostati u Republici Kosova tokom vremena kada je njihov slučaj razmotren.

§ 6

Zakon o strancima i Administrativno uputstvo o Povratku nezakonito nastanjenih stranaca u Republici Kosovo, utvrđuju jasne obaveze za DDAM, a posebno za Divizija za remisiju i povratak (u daljem tekstu: DRP) u okviru okvira DDAM, tokom procesa proterivanja. U procesu proterivanja šest turskih državljana, DDAM nije poštovao nijednu od ovih obaveza. Obaveze koje nisu poštovane su sledeće.

Prvo, Zakon o strancima, član 8, st. 1, pod stav. 4, utvrđuje da: "Putna isprava za stranca izdaje se licu koje nema nijedan strani putni dokument ako. . . je u postupku prinudnog proterivanja u svrhu napuštanja Republike Kosovo ", dok stav 3 ovog člana utvrđuje:" Putna isprava za strance prema. . . pod stavu. . . 1.4 ovog člana izdaje Departman za državljanstvo, azil i migracije “.

Drugo, Administrativno uputstvo o povratku stranaca, član 30, st. 1 i 2 utvrđuje da: "Za ispunjenje dužnosti dostavljanja ličnih dokumenata, Divizija za readmisiju i povratak potvrđuje identitet i državljanstvo stranaca koji podležu odluci o povratku" i da : "Za obavljanje ovog zadatka, Divizija za readmisiju i povratak obavlja intervju sa strancem,

¹²⁷ U vezi s tim, *vidi takođe* i Izveštaj policijskog inspektorata, str. 15.

¹²⁸ Ovaj zakon je sada zamenjen Zakonom br. 06/L-026 o Azilu, koji, ipak ima sličnu odredbu. *Vidi* član 26, stav 1, pod stav. 1.

prijavljuje stranca diplomatskom ili konzularnom predstavništvu svoje zemlje porekla akreditovanom u Republici Kosovo, radi lingvističku ekspertizu . . . ili u pisanoj formi, poziva delegaciju njegove zemlje porekla ili u svrhu njegove identifikacije. Rezultat je priložen dosijeu o povratku I obaveštava se stranan.¹³⁵

Treće, član 32, st. 1 i 2 Administrativnog uputstva utvrđuje: "Za organizaciju povratka, Diviziju za readmisiju i povratak , saraduje sa Ministarstvom spoljnih poslova, kao i sa avio-kompanijama ili privatnim putničkim agencijama" i to: "Što se tiče povratka sa avio kompanijama, Divizija za readmisiju i povratak izdaje rezervacije i određuje raspored .".

Četvrto, član 37, st. 1 Administrativnog uputstva utvrđuje da: "DDAM upravlja aerodromskom uslugom, koja ima zadatak:

1.1 Koordinacija sigurnosne pratnje u slučaju prisilnog izvršenja odluke o povratku, vazдушnim putem;

1.2 Rezervacija avio karata i određivanje rasporeda ;

1.3 Pružanje lične pomoći za povratak kao davanje lekova ko i jedan mali iznos novca ”.

Štaviše, stav 2, ovog člana utvrđuje da : “DDAM obezbeđuje medicinsku pomoć strancima koji se moraju vratiti ”.

Peto, član 17. stav. 6. Administrativno uputstvo utvrđuje da : "Ako osoba koja se mora vratiti ima drugo državljanstvo, osim zahtevane države , Divizija za readmisiju i vraćanje, moraće da uzima u obzir njegovu / njenu želju da se vrati u zemlju koju hoće”.

Na osnovu pasoša jednog od turskih državljana. g. Mustafa Erdem, čija je kopija u vlasništvu Komisije, utvrđeno je da je on državljanin ne samo Turske, već i Republike Albanije. Za ovu činjenicu su znali, ili je trebalo da znaju DDAM-a, jer je g. gospodin Erdem, podneo zahtev za odobrenje stalnog boravka kao državljanin Albanije, ne iz Turske.¹³⁷

Međutim, kako DRP nije bio uključen u proces proterivanja, mišljenje g. Erdema u tom smislu nije uzeto u obzir pre nego što je proteran u Tursku.¹³⁷

U slučaju proterivanja šest turskih građana, neispunjavanje svih gore spomenutih pravnih obaveza od strane DDAM-a, imao je tri razloga :

Prvo, bilo je procenjivanje DDAM-a da, nakon što su donete odluke za ukidanje dozvola za boravak za šest turskih građana, predmet je prešao Policiji i DDAM-a nije više nikakvu ulogu odigrao.¹²⁹ Kao što se vidi od spomenutih zakonskih i podzakonskih odredbi, ova procena je bila potpuno pogrešna.

Drugo, dok se prethodno organizovao prevoz za šest turskih građana, zvaničnici OAK-a preuzeli su na sebe funkciju koja im ne pripada zakonski, već je pripao DDAM-a.

¹²⁹ Vidi npr. svedočenje g. Manaj, *op. cit.*, f. 15; i svedočenje g. Susuri, *op. cit.*, f. 27. Vidi takođe , i svedočenje g. z. Krasniqi, *op. cit.*

Treće, policijski zvaničnici aerodroma, nakon što su primetili da neki od turskih građana nisu imali pri sebi lične dokumente, niti pasoše, trebalo je da kontaktiraju DRP-a, da ih obaveste za nedostatak dokumenata i da bi uključili proces obezbeđivanja ovih dokumenata i verifikaciju identiteta spomenutih osoba, kao što se zahteva u spomenutih zakonskih i podzakonskih odredbi.

§ 7

U Sažetku činjenica konstatovano je da je šest turskih državljana prošlo kroz prilično skraćeni proces graničnog prelaza. Proces prelaza, skraćen je u dva aspekta. Prvo, bar nekim turskim državljanima nisu proveravali putne isprave, koje nisu imali pri sebi. Drugo, njihovi podaci nisu uneseni u Sistem graničnog upravljanja (u daljem tekstu: SUG) za ulazno-izlazni sistem.

Oba ova skraćena procesa, predstavljaju odstupanja od standardnih procedura za kontrolu osoba tokom graničnog prelaza. Ali, prema policijskim zvaničnicima, takve ubrzane procedure su zakonski dozvoljene kada je reč o "olakšanom" graničnom prelazu. Na primer, u vezi nekontrolisanja dokumenata, direktor Departmana za Granice u okviru Kosovske policije, g. Guda, svedočio pred Komisijom da: "Kod skraćene kontrole niko se ne kontroliše. Prelaziš granicu bez kontrole".¹³⁰ Dok, o ne uvođenju podataka za šest turskih državljana na SUG, šef Emigracione jedinice na Prištinskom Aerodromu, g. Fazliu, svedočio je da: "Olakšana granična kontrola podrazumeva da se podaci ne ubacuju uopšte u sistem".¹⁴⁰⁻

¹³¹

Da bi se procenila tvrdnja zvaničnika, da su odstupanja od standardnih procedura bila dozvoljena, prvo je potrebno (1) objasniti koje su standardne procedure i (2) proveriti da li odstupanja od ovih standarda, odnosno koja se odnose na dve relevantne tačke, bile dozvoljene posebno u okolnostima proterivanja šest turskih državljana. Što se tiče kontrole dokumenata, Zakon br. 04 / L-072 o Kontroli državne granice,¹³² 15, stav. 2, pod stav. 1, utvrđuje da: "Punu graničnu kontrolu na izlazu čine: . . . utvrđivanje ako strani državljanin poseduje važeću putnu ispravu ili drugi dokumenat za prelazak državne granice".

Dok, u vezi sa unošenjem podataka u SUG, Standardni operativni postupak - Sistem upravljanja granicom (DOK-05/001/2017, 25. jun 2017.) utvrđuje da sva lica i vozila koja ulaze i izlaze na teritoriju Republike Kosovo treba da se registruju u SUG.¹³³ Zakon o

¹³⁰ *Dokaz g. Guda, op. cit., f. 112.*

¹³¹ *Dokaz g. Fazliu, op. cit., f. 7.*

¹³² Ovaj zakon je izmenjen i dopunjen dva puta, od (1) Zakon br. 04 / L-214 o izmenama i dopunama Zakona br. 04 / L-071 o Kontroli i nadgledanje državne granice i (2) Zakon br. 06 / L-013 o izmenama i dopunama Zakona br. 04 / L-072 o Kontroli i nadgledanju državne granice, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 04 / L-214. Pošto je drugi Zakon o izmeni i dopuni, stupio na snagu tek nakon proterivanja šest turskih državljana (8. maja 2018.), verzija zakona koja se citira u ovom Izveštaju odražava samo izmene i dopune utvrđene Zakonom br. 04 / L-214. Ova informacija je izvučena iz Izveštaja Policijskog inspektorata, str. 19.

¹³³ Ove informacije su vađene iz Izveštaja Policijskog inspektorata, str. 19.

kontroli državne granice, član 15, st. 3, pod stav. 3, takođe utvrđuje da "puna granična kontrola na izlazu takođe sadrži." . . I kontrolu u elektronskim bazama podataka “.

Sada možete nastavljati sa pitanjem: prema zakonskim odredbama o olakšanoj kontroli graničnog prelaza, da li su bili dozvoljeni ti skraćeni procesi koje smo primetili u slučaju šest turskih građana ? ovo pitanje možemo podeliti i na dva pod pitanja: (1) u okolnostima slučaja šest turskih građana, da li je bilo dozvoljeno da se olakša granični prelazak, prema zakonskim kriterijima , i (2) ako jeste, da li se predviđa zakonom da kod olakšanih graničnih prelaza, da se dozvole dva specifična odstupanja od standardnih procedura?

Prema članu 16, stav. 1 Zakona o kontroli državne granice (“Olakšani granični prelazak ”): “Granična kontrola može se vršiti u manjem obimu zbog izuzetnih i nepredviđenih okolnosti “, dok u stavu 2 ovog člana definiše se izraz" izuzetne i nepredviđene okolnosti "kao što sledi: “ Kao izuzetne i nepredvidive okolnosti iz stava 1. ovog člana smatraju se oni nepredviđeni događaji koji dovode do takvog intenziteta saobraćaja, pri čemu se vreme čekanja na graničnom prelazu, produžava van mere i uprkos upotrebi svih mogućnosti i kadrovske , tehničke i organizacione potencijala “.Nema nijednog dokaza da u vreme kada su proterani šest turskih građana, bio “intenzitet. . . saobraćaja ", kao i da je" vreme čekanja na graničnom prelazu bilo znatno produženo i uprkos mogućnosti upotrebe svih ljudskih, tehničkih i organizacionih potencijala". Zato, u slučaju šest turskih građana, ne postoji osnova za tvrdnju da su ispunjeni zakonski uslovi za olakšanje granične kontrole.

Međutim, čak i ako je stvarno tako, zbog argumenta, da su ti zakonski uslovi ispunjeni, proceduralna odstupanja koje smo primetili u slučaju turskih građana i dalje bi bilo nezakonito jer, nigde u Zakonu o kontroli državne granice ne utvrđuje da se, uz olakšavanje granične kontrole, može izostaviti kontrola putnih isprava ili unos podataka u SUG.

Naprotiv, zakonske procedure za olakšavanje granične kontrole izričito predviđaju: "Pri obavljanju granične kontrole iz stava 1. ovog člana [Olakšavanje granične kontrole] službenik granične policije stavlja kvadratni pečat *na putnu ispravu* stranih državljana prilikom ulaska i izlaska iz Republike Kosova “. ¹³⁴ To znači da čak i sa lakšim prelaskom granice, policijskom zvaničniku je dužnost da proveri putnu ispravu.

Takođe, član 17, st. 1 Zakona, koji reguliše sve granične prelaze, uključujući i one koji su olakšane, utvrđuje da: "Policijski zvaničnik tokom granične kontrole stranih državljana mora *obavezno* staviti kvadratni pečat na putnu ispravu prilikom ulaska i izlaska iz teritorije Republika Kosovo “(naglašeno). U slučaju šest turskih državljana, policijski zvaničnici nisu poštovali ovu zakonsku obavezu.¹³⁵ U slučaju šest turskih građana , policijski zvaničnici nisu ispoštovali ovu zakonsku obavezu .

¹³⁴ Zakon o Kontroli državne granice, član 16, st. 6; dodatno naglašeno.

¹³⁵ Zakon predviđa samo četiri odstupanja od zakonske obaveze da postavi kvadratni pečat na putnim ispravama kod stranaca. Nijedno od ovih odstupanja nije ispunjeno u slučaju šest turskih državljana: (1) "Putne isprave šefova država i članova njihovih delegacija čiji je dolazak formalno proglašen diplomatski" (član 17, stav. 2, pod stav 1); (2) "dozvole pilota ili potvrde članova posade" ; (3) “ dozvole za lokalni saobraćaj ” (član 17, stav. 2, pod stav. 3); i (4) “zahtevom stranog državljana može se

Osim toga, primećeno je da se u Sažetku činjenica, da kvadratni pečat je postavljen u svakom nalogu za prinudno proterivanje. Ali svaki od naloga sadrže znak: "Ovaj dokument ne predstavlja dokument za utvrđivanje identiteta ili državljanstva.¹³⁶ Kao što se jasno vidi iz gore citiranog člana 17, st. 1, stavljanjem kvadratnog pečata na takav dokument nije imao zakonski osnov, jer to nije bila putna isprava, niti identifikacioni dokumenat.¹³⁷

Shodno tome, svi gorepomenuti aspekti, uskraćene procedure za prelazak državne granice, u slučaju šest turskih građana nisu bile u skladu sa zakonom.

§ 8

Sada moramo ispitati proterivanje šest turskih građana od principa *non-refoulement*, koji "zabranjuje protiv volju deportaciju svakoga, u zemlji gde se on/ ona suočava sa stvarnom pretnjom progona ili ozbiljnih kršenja ljudskih prava" i predstavlja "Osnovni princip međunarodnog prava".¹³⁸ Ustav Republike Kosovo izričito navodi da: "Republika Kosovo poštuje međunarodno pravo".¹³⁹ Osim njegovog statusa kao deo međunarodnog običajskog prava,¹⁴⁰ princip *non-refoulement* nalazi se u Konvenciji protiv mučenja i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, koja se direktno primenjuje u Republici Kosovo. Prema ovoj Konvenciji: "Nijedna država potpisnica neće proterati. . . osobe u drugoj državi, tamo gde postoje realni i verovatni razlozi da bi on riskirao podvrgavanje mučenju".¹⁴¹

Princip *non-refoulement* nalazi se i u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP). U ustavnom sistemu Republike Kosovo,

U ustavnom sistemu Republike Kosovo, "[l]judska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom, tumače se u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava".¹⁴²

Prema ESLJP-a, *strogo je* zabranjeno jednoj državi da protera pojedinca u zemlji u kojoj će biti prekršeno pravo zagarantovano članom 3. Evropske konvencije o ljudskim pravima (u

osloboditi od postavljanja kvadratnog pečata tokom ulaska i izlaska iz teritorije Kosova, ako pečat može da uzrokuje ozbiljne poteškoće za tu osobu" (član 17, stav. 3).

¹³⁶ Vidi f. 1 svakog naloga.

¹³⁷ U ovoj tački, vidi takođe Izveštaj policijskog inspektorata, str. 18–19.

¹³⁸ Međunarodna Komisija Pravnika, TRANSNATIONAL INJUSTICES: NATIONAL SECURITY TRANSFERS AND INTERNATIONAL LAW, f. 11. *takođe vidi* Izveštaj narodnog advokata, stav. 93–114.

¹³⁹ Član 16, stav. 3.

¹⁴⁰ *Vidi* Međunarodna Komisija Pravnika, TRANSNATIONAL INJUSTICES, *op. cit.*, f. 11.

¹⁴¹ Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, *nečovečnih* ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja, član 3, stav. 1.

¹⁴² Ustav Republike Kosova, član 53.

daljem tekstu: EKLJP), ¹⁴³ koji utvrđuje da "niko ne može biti podvrgnut mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju".

Sud je naglasio apsolutni status principa *non-refoulement* u slučaju *Chahal protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Aplikacija br. 22414/93 (Grand Chamber) (1996). Aplikacija br. 22414/93 (Grand Chamber) (1996). U svojoj presudi, Sud je objasnio da: "Član 3 predstavlja jednu od osnovnih vrednosti demokratskog društva. . . . Sud je svestan velikih teškoća s kojima se suočavaju savremene države u zaštiti svojih zajednica od terorističkog nasilja. Međutim, čak i u ovim okolnostima, Konvencija apsolutno zabranjuje mučenje ili nečovečno ili ponižavajuće kažnjene, bez obzira na postupke žrtve. " ¹⁴⁴ Sud je naglasio da član 3. Konvencije "ne predviđa iznimke i nije dozvoljeno odstupanje od njega. . . , *čak i u slučaju vanrednog stanja koje ugrožava život*".¹⁴⁵

Zatim, nadovezujući se za ovu kategoričku zabranu s pitanjem deportacije, Sud je nastavio da objašnjava: „Zabrana predviđena u članu 3. protiv zlostavljanja je jednako *apsolutna u slučajevima deportacije*. Prema tome, *kad god su dokazani značajni osnov za sumnju da bi se pojedinac mogao suočiti sa stvarnim rizikom od postupanja prema članu 3 ako se protera u drugoj zemlji, odgovornost Država ugovornica, je da ga zaštiti od takvog postupanja, koje se primenjuje u slučajevima deportacija* ".

Zatim, povezujući ovu značajnu zabranu s pitanjem deportacije, Sud je nastavio sa objašnjenjima da : „Zabrana predviđena u članu 3. protiv zlostavljanja je *jednako apsolutna u slučajevima deportacije*.

Prema tome, *kad god se utvrde značajni razlozi za sumnju da bi se pojedinac mogao suočiti sa stvarnim rizikom od postupanja prema članu 3 ako bi bio proteran u drugoj zemlji, odgovornost Države ugovornice da ga zaštiti od takvog postupanja se primenjuje u slučajevima deportacija*".¹⁴⁶

Ako se načelo *non-refoulement* je primenjivo i kada jedna osoba predstavlja u pretnju za nasilni terorizam , *a fortiori*, ovo načelo se primenjuje i u slučaju šest turskih državljana, koji, kako je navedeno u Sažetku Činjenica nisu bili ni teroristi ni nasilni.

U skladu sa načelom *non-refoulementa*, znači, treba da se zapitamo da li je postojao stvarni rizik da će šest turskih državljana, mogli biti podvrgnuti mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, ako bi ih proterali u Turskoj.

¹⁴³ I EKLJP je direktno primenljiva u Republici Kosovo prema članu 22 Ustava.

¹⁴⁴ Stav. 79. U vezi ovog slučaja, *takođe vidi* Izveštaj narodnog advokata , stav. 98–100.

¹⁴⁵ *Chahal, op. cit.*, stav. 79; posebni naglasak .

¹⁴⁶ Kod, stav. 80; dodatno naglašen . *Vidi takođe Saadi protiv Italije*, Aplikacija br. 37201/06 (Grand Chamber) (2008), stav. 138.

Da bi se procenio rizik od podvrgavanja takvim tretmanima, “nadležni organi treba da uzmu u obzir *sve relevantne okolnosti, uključujući i . . . postojanje doslednog modela ozbiljnih, flagrantnih ili masovnih kršenja ljudskih prava u dotičnoj državi*”.¹⁴⁷

Neosporno je da u Turskoj postoji takav dosledan model ozbiljnih, flagrantnih i masovnih kršenja ljudskih prava. Organizacija *Human Rights Watch* u januaru 2018. godine, dva meseca pre proterivanja turskih državljana, izvestila je: “Ljudi se i dalje hapse i pritvaraju zbog optužbi za terorizam, s najmanje 50.000 pritvorenika i mnogo više krivično gonjenih nakon neuspešnog državnog udara. Oni koji su krivično gonjeni uključuju novinare, civilne službenike, nastavnike i političare, kao i policijske službenike i vojno osoblje. Većina su optuženi da su bili pristalice imama sa sedištem u SAD, Fethullah Gülen. Turska vlada i sudovi tvrde da je Gulenov pokret vodio pokušani državni udar i opisuju ga kao terorističku organizaciju pod nazivom "Fetullahistička teroristička organizacija" (FETO). Krivičnom gonjenju pojedinaca koji su bili optuženi za članstvo u FETO-u često su nedostajali uverljivi dokazi o kriminalnim aktivnostima”.¹⁴⁸

Takođe, izveštaj Kancelarije visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava o uticaju vanrednog stanja u Turskoj na ljudska prava, takođe objavljen pre proterivanja turskih državljana, pokazuje da: “Pouzdana informacije. . . govore o mešanju izvršnih vlasti u radu pravosuđa. . . ; masovno arbitrarno otpuštanje civilnih službenika i zaposlenih u privatnom sektoru; arbitrarno zatvaranje organizacija civilnog društva, uključujući zatvaranje priznatih NVO-a za zaštitu ljudskih prava i medija; arbitrarna hapšenja ljudi na osnovu mera preduzetih kao rezultat vanrednog stanja; *korišćenje torture i fizičkog zlostavljanja tokom pritvora*; ograničavanje prava na slobodu izražavanja i kretanja; arbitrarna eksproprijacija privatne imovine; i upotreba metoda kolektivnog kažnjavanja za članove porodica pojedinaca za koje se sumnja da su počinili krivična dela tokom vanrednog stanja”.¹⁴⁹

Na osnovu gore navedenih informacija, postojalo je dovoljno razloga da se u vremenu *pre* proterivanja, utvrdi da je postojao stvarni rizik da će turski državljani biti podvrgnuti torturi ili nečovečnom ili ponižavajućem tretiranju ili kažnjavanju, ukoliko budu proterani u Turskoj.

Nažalost, prema članovima porodica koji su svedočili pred ovom Komisijom, ovaj rizik je dokazan u slučaju najmanje dva turska državljana, koji su bili *lišeni sna*¹⁵⁰ oblik zlostavljanja

¹⁴⁷ Konvencija protiv torture i drugih mizernih, nečovečnih i ponižavajućih tretiranja i kažnjavanja, član 3. stav 2.

¹⁴⁸ Human Rights Watch, *Country Summary: Turkey* (januar 2018.), str. 2.

¹⁴⁹ Ujedinjene nacije, Kancelarija visokog komesara za ljudska prava, *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East, January–December 2017*. (mart 2018.), stav 7.; sa posebnim naglaskom.

¹⁵⁰ *Vidi svedočenje g. Mustafa Savgji Gunakan, sina g. Hasan Huseyin Gunakan, Transkript sa sednice Parlamentarne istražne komisije Skupštine Republike Kosova, održane 05. decembra 2018. godine*, str. 39. Isto je potvrdila i gđa. Karabina, supruga g. Yusuf Karabina.

koji spada u delokrug Konvencije protiv torture i drugih mizernih, nečovečnih i ponižavajućih tretiranja i kažnjavanja¹⁵¹.

Stoga, na osnovu gore navedenih dokaza, proterivanje šest turskih državljana u okolnostima koje su postojale u vreme proterivanja predstavlja kršenje međunarodnog zakonskog prava; člana 3. Konvencije protiv torture i drugih mizernih, nečovečnih i ponižavajućih tretiranja i kažnjavanja; i člana 3. EKLJP.

Mogu se uočiti dva uzroka ovih kršenja.

Prvo, Zakon o strancima, član 100. stav 2. (u vezi sa stavom 1, podstav 5. ovog člana) definiše da “stranac može biti proteran, iako [postoji osnovana sumnja da će se stranac, u njegovoj zemlji porekla ili drugoj zemlji kazniti na smrt, da će podvrgnuti torturi, nečovečnom i ponižavajućem tretiranju ili kažnjavanju iz diskriminatornih razloga] ukoliko njegov boravak ugrožava javni red i bezbednost i predstavlja pretnju državnoj bezbednosti”. Kao što je gore navedeno, proterivanje stranaca kada postoji takva opasnost *kategorički je zabranjena* prema međunarodnom uobičajenom pravu i međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, koji se direktno primjenjuju u Republici Kosovo. Stoga, član 100. Stav 2. Zakona o strancima, koji dozvoljava proterivanje pod takvim okolnostima, nije u skladu sa međunarodnim uobičajenim pravom i relevantnim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima.

Drugo, Republici Kosovo nedostaje institucionalni mehanizam koji (1) je uključen u proces proterivanja i (2) je zadužen da proceni da li postoji realan rizik da stranac može biti podvrgnut torturi ili kažnjavanju ili nečovečnom ili ponižavajućem tretiranju u zemlji u kojoj će biti proteran.

Neophodno je da se oba problema reše zakonom, kako se ne bi ponovila takva kršenja u budućnosti.

§ 9

Drugo načelo međunarodnog uobičajenog prava definiše da: “Država ne može proterati stranca, kako bi zaobišla proceduru ekstradicije koja je u toku”¹⁵². Procenjuje se da je ovo načelo moglo biti prekršeno u slučaju šest turskih državljana.

Prema saopštenju Ministarstva pravde, upućeno predsedavajućem ove komisije, Turska je dostavila Ministarstvu zahtev za izručenje dva od turska državljana koji su proterani. Ovi zahtevi su dostavljeni pre nego što su dotična lica proterana i prosleđeni su Osnovnom tužilaštvu u Prištini, u skladu sa članom 19. stav 2 .Zakona br. 04/L-213 o međunarodnoj

¹⁵¹ Vidi npr. Komitet Ujedinjenih Nacija protiv torture, *Concluding observations on the combined third to fifth periodic reports of the United States of America* (19. decembar 2014. godine), stav 17.

¹⁵² Vidi Komisija za međunarodno pravo, “Draft articles on the expulsion of aliens, with commentaries” (2014), član 12. Ovo telo je zaduženo od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija sa odgovornošću za progresivni razvoj međunarodnog prava i njegovu kodifikaciju.

pravnoj saradnji u krivičnim pitanjima (“Ukoliko Ministarstvo smatra da zahtev ispunjava formalne uslove, prosleđuje ga nadležnom osnovnom tužilaštvu”).¹⁵³

Prema istom saopštenju Ministarstva pravde, ovi zahtevi još uvek nisu bili razmotreni kada su turski državljani proterani. Međutim, nakon proterivanja, Osnovno tužilaštvo zaključilo je da se “dva zahteva za ekstradiciju ne mogu razmatrati, jer oni sada nemaju nikakav pravni efekat, jer su ta dva lica proterana sa Kosova po odluci MUP-a”.¹⁵⁴

Ove činjenice su dovoljne da se pokrene *osnovana sumnja* da su te dve osobe *mogle* biti proterane “kako bi se zaobišla procedura ekstradicije koja je u toku”, što bi predstavljalo kršenje međunarodnog uobičajenog prava, prema gore navedenog načela.

Međutim, da bi se definitivno utvrdilo takvo kršenje, trebalo bi da se donesu zajedno dva činjenična zaključka: (1) da je bilo koji državni organ znao za ove zahteve za ekstradiciju pre nego što su proterani šest turskih državljana; i (2) da je taj državni organ izazvao proterivanje dva navedena lica, kako bi se zaobišla procedura ekstradicije.

Nažalost, Komisija nema dovoljno dokaza da definitivno proceni ove tačke.¹⁵⁵

§ 10

Kao što smo uočili u Sažetku dokaza, avion koji je prevezao šest turskih državljana u Tursku bio je turske avio-kompanije Birlesik Insaat.

Pošto Turska nije članica Sporazuma o osnivanju Zajedničkog evropskog vazduhoplovnog prostora (HPEA),¹⁵⁶ dotična avio-kompanija morala je da aplicira u Ministarstvo infrastrukture za dozvolu letenja.¹⁵⁷

U skladu sa Uredbom o odobravanju ne-HPEA čarter i taksi letova, član 6. stav 1.: “Ukoliko ne-HPEA čarter i taksi operater ispunjava sve uslove navedene u ovoj Uredbi i Zakonu br. 03/L-051 o civilnoj avijaciji, MI će izdati operativnu dozvolu ”.

¹⁵³ *Vidi* e-mail od 05. decembra 2018. godine, od Generalnog sekretara Ministarstva pravde, g. Qemajl Marmullakaj.

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ Direktor DDAM-a, g. Krasniqi, svedočio je pred Komisijom da nije znao za zahteve za ekstradiciju kada je doneo odluke o opozivanju boravišnih dozvola (*vidi* njegovo svedočenje, *op. cit.*, str. 45) a isto je svedočio i tadašnji rukovodilac Divizije za strance, g. Manaj (*vidi* njegovo svedočenje, *op. cit.*, str. 19). Dok, prema svedočenju tadašnjeg direktora KAI-a, g. Gashi, iako su zahtevi za ekstradiciju bili tema diskusije tokom njegovog intervjuisanja (*vidi posebno* njegovo prvo svedočenje, *op. cit.*, str. 26–27), još uvek nije jasno da li je on ili neki drugi službenik KAI-a znao za navedene zahteve, u vreme kada je g. Gashi zahtevao od DDAM-a opozivanje ili odbijanje boravišnih dozvola šest turskih državljana.

¹⁵⁶ *Vidi* Uredbu (MI) br. 02/2015 o odobravanju ne-HPEA čarter i taksi letova, član 3. stav 1. podstav 2. lista država članica Sporazuma.

¹⁵⁷ *Ibid.*, član 5. Stav 1. (“Svi ne-HPEA čarter i taksi letovi, moraju imati važeće dozvole za rad izdate od strane MI-a pre poletanja”).

Uredba propisuje različite uslove za čarter i taksi letove. Jedina razlika između ova dva tipa leta je da čarter letovi koriste avione koji su odobreni za prevoz više od deset putnika, dok taksi letovi koriste avione koji su odobreni za prevoz do deset putnika.¹⁵⁸

Prema aplikaciji koju je dostavila avio-kompanija Birlesik Insaat, avion koji će se koristiti imao je deset mesta.¹⁵⁹ Stoga, aplikacija kompanije se smatrala aplikacijom za dozvolu za taksi let.

Prema članu 5. stav 4. Uredbe: “Za ne-HPEA taksi putovanja, aplikacija za dozvolu za rad mora se podneti MI-u, najmanje jedan (1) radni dan pre poletanja”. Dok je poslednji zahtev kompanije Birlesik Insaata podnet 28. marta za dozvolu za let 29. marta, rok je ispoštovan.¹⁶⁰

Takođe, prema dokumentima koje poseduje Komisija, dostavljenim od strane Ministarstva infrastrukture, vazduhoplovna kompanija je dostavila sve dokumente i informacije koje se zahtevaju prema članu 10. Uredbe (“Dokumenti i informacije za ne-HPEA taksi letove”), uključujući zahtev da: “Takav operater treba da obezbedi informacije MI-u o svrhi leta i da dostavi listu putnika za let”.¹⁶¹

Stoga, pošto je navedena kompanija ispunila sve uslove za dozvolu za taksi let, Ministarstvo infrastrukture je bilo dužno da izda operativnu dozvolu, u skladu sa članom 6. stav 1. gore navedene Uredbe.

Međutim, kako je i sam ministar infrastrukture izjavio, g. Pal Lekaj, u njegovom svedočenju pred Komisijom, sada je opštepoznato da su informacije koje je ova kompanija dostavila u vezi sa svrhom leta (“privatni let”) kao i listu putnika (samo jedan putnik u dolasku i odlasku) bile netačne i možda su imale za cilj prikrivanje pravog razloga za let, koji je bio proterivanje šest osoba u Turskoj.

Sada se postavlja pitanje: koje su kaznene mere koje bi se, prema zakonu, mogle primeniti protiv dotične avio-kompanije? U dopisu br. 56/2018 od 14. maja 2018. godine, od strane g. Berisha, upućen g. Lekaj, str. 2, utvrđeno je da: “Ukoliko se utvrdi da je avio-kompanija (zlo)upotrebila dozvolu za let u druge svrhe osim onih za koje je zahtevala, prema Zakonu br. 03/L-051 o civilnoj avijaciji, MI može da preduzme kaznene mere, suspenziju i oduzimanje licence izdate na određeni ili neodređeni period (član 96.2.), i administrativnu novčanu kaznu do 1 milion evra (član 97.2.), dok su sankcije za krivična dela predviđene članom 99. ovog zakona”.¹⁶²

Da analiziramo ove odredbe detaljno. Član 96. Zakona primenjuje se samo “ukoliko lice koje se meša u aktivnostima ACV-a, Ministarstva [infrastrukture], Ministarstva unutrašnjih

¹⁵⁸ *Ibid*, član 3. stav 1. podstav 6. i 16.

¹⁵⁹ *Vidi* e-mail od 28. marta 2018. godine, od Gozen Air Services Flight Support, upućen Departmanu za civilnu avijaciju.

¹⁶⁰ U vezi s tim, *vidi i* svedočenje tadašnjeg vršilaca dužnosti direktora Departmana za civilnu avijaciju, g. Berisha, *op. cit.*, str. 33.

¹⁶¹ Uredba o odobravanju ne-HPEA čarter i taksi letova, *op. cit.*, član 10. stav 1.

¹⁶² U dopisu g. Berisha, član 97.2. pogrešno je citiran kao član 67.2.

poslova ili KIVNI-a tokom vršenja svojih ovlašćenja”.¹⁶³ Ova odredba očigledno nije primjenjiva u slučaju kompanije Birlesik Insaat, jer se ne navodi da se bilo koja osoba iz ove kompanije “mešala u aktivnostima” određenih institucija.

Dok, član 97. stav 2. Zakona je primenjiv “ ukoliko lice koje obavlja delatnost komercijalnog vazdušnog prevoza ili međunarodnog komercijalnog vazdušnog prevoza krši bilo koju od odredbi ovog zakona ili pravila, propisa ili naloga izdatog na osnovu ovog zakona”. Ovo, naravno, uključuje Uredbu o odobravanju ne-HPEA čarter i taksi letova.

Kao što je gore navedeno, član 10. stav 1. ove Uredbe izričito zahteva da, zajedno sa aplikacijom za dozvolu za taksi let, operater dostavi Ministarstvu infrastrukture informacije o svrhi leta i listu putnika. Dok je avio-kompanija u konkretnom slučaju pružila netačne informacije o ovim stavkama, može se smatrati da je ta kompanija prekršila relevantne odredbe Uredbe. Stoga, može biti predmet kazne predviđene članom 97. stav 2. odnosno, administrativne novčane kazne do 1 milion evra.

Međutim, kao što je navedeno u Sažetku dokaza, ministar za infrastrukturu, g. Lekaj i tadašnji vršilac dužnosti direktora Departmana za civilnu avijaciju, g. Berisha, informisali su Komisiju da Ministarstvo nije preduzelo mere za kažnjavanje navedene kompanije, jer zahtevi koje je g. Berisha uputio drugim institucijama, nisu rezultirale pružanjem odgovarajućih dokaza, odnosno, dokaza koji su mogli potvrditi da je ova kompanija dala lažne informacije, posebno u vezi sa svrhom leta i brojem putnika u letu.

Na osnovu komunikacije između g. Berisha i drugih institucija, koje su navedene u Sažetku dokaza, može se uočiti da je ne dobijanje odgovarajućih dokaza bilo kao rezultat neefikasne saradnje između Ministarstva infrastrukture i tih institucija. Vrsta saradnje koja je potrebna u takvom slučaju jasno je predviđena Zakonom o opštem upravnom postupku, prema kojem: “Javni organ može zatražiti pomoć. . . od drugog javnog organa, za obavljanje jedne ili više neophodnih proceduralnih radnji, u okviru upravnog postupka” i: “Administrativna pomoć se zahteva. . . za upoznavanje činjenicama, dokumentima ili drugim dokaznim sredstvima koja poseduje drugi organ”.¹⁶⁴

Međutim, umesto da pita navedene institucije, da li imaju informacije o tome koliko je putnika bilo u letu kompanije Birlesik Insaat 29. marta, Ministarstvo infrastrukture, kako bi se izbegla bilo kakva konfuzija, trebalo je da izričito utvrdi da je slučaj imao veze sa letom kojim su prevezeni šest turskih državljana u Tursku. Ukoliko bi te institucije shvatile o kojem se slučaju radi, onda bi umesto odgovora da ne poseduju ili nisu dostavile takve podatke, onda bi trebale da dostave druge relevantne dokaze, kao npr. video snimke sa aerodroma i policijske izveštaje sa sprovedene operacije. Takvi dokazi mogli su pomoći Ministarstvu infrastrukture da utvrdi da dotični let (1) nije imao privatne svrhe i (2) da je imao više od jednog putnika, barem u odlasku.

¹⁶³ Zakon o civilnoj avijaciji, *op. cit.*, član 96. stav 1.

¹⁶⁴ Član 34. stav 1. i 2. podstav 3. Međutim treba navesti da, jedna od institucija od kojih su zahtevane informacije (kompanija Limak) nije javni organ.

Činjenica da se Ministarstvo infrastrukture i institucije od kojih je tražilo informacije, nisu složile oko pružanja dokaza, sada više od godinu dana nakon događaja, pokazuje određenu birokratsku nevezštinu koja je u ovom slučaju prouzrokovala nesprovođenje kaznenih mera predviđene zakonom. Ovo nesprovođenje može imati negativne efekte na vladavinu prava u budućnosti, dajući istoj kompaniji, kao i drugim kompanijama, jasnu poruku da kršenje pravila u takvim slučajevima nema pravnih posledica.

C. Što se tiče poštovanja zakonskih procedura i međunarodnih standarda o ljudskim pravima u vezi sa pravom na žalbu

§ 1

Šest turskih državljana prošlo je kroz dve različite vrste upravnih akata:

- (1) Odluke o ukidanju boravišnih dozvola za okolnosti državne bezbednosti; i
- (2) Nalozi za prinudno udaljavanje-proterivanje.

Osim ove dve vrste akata, uočili smo u Sažetku dokaza da, u vezi sa jednim od turskih državljana, g. Osman Karakaya, koji je 27. marta 2018. godine podneo zahtev za produženje dozvole za privremeni boravak, DDAM još nije doneo konačnu odluku o odbijanju ili odobrenju njegovog zahteva. Ovaj propust predstavlja kršenje člana 44. stav 1. Zakona o strancima, koji definiše da: “U vezi sa zahtevom za dozvolu za privremeni boravak, DDAM odlučuje u roku od trideset (30) dana od dana prijema zahteva”.¹⁶⁵

Prema Zakonu o strancima, svi gore navedeni akti, uključujući i odluku koja još uvek nije doneta u slučaju g. Karakaya, protiv njih se može poneti žalba. Protiv odluke o oduzimanju ili odbijanju boravišne dozvole za okolnosti državne bezbednosti, stranac ima pravo na žalbu pri “nadležnom sudu”.¹⁶⁶ Pošto su odluke o odbijanju ili oduzimanju boravišne dozvole administrativni akti, “nadležni sud” u ovom slučaju je Osnovni sud u Prištini, Departman za administrativna pitanja.¹⁶⁷

Pitanje naloga za prinudno udaljavanje-proterivanje je komplikovanije. Prema Zakonu o strancima, nalog za prinudno udaljenje i nalog za proterivanje podležu raznim procedurama u vezi sa ostvarivanjem prava na žalbu. Kao što je gore navedeno, protiv naloga za prinudno

¹⁶⁵ Može li se to tvrditi, jer g. Karakaya je već proteran, DDAM ne mora donositi konačnu odluku o njegovom zahtevu? Takav argument bi bio pogrešan. Kao što će se videti u daljem tekstu, ne donošenje odluke o odbijanju boravišne dozvole onemogućilo je g. Karakaya da ospori ovo odbijanje tužbom pri Osnovnom sudu. Takva tužba, ako bude uspešna, može imati značajne pravne posledice, kao što je eventualni zahtev za povratak g. Karakaya u Republici Kosovo. Štaviše, presuda u korist g. Karakaya bi mogao da posluži kao osnova za članove njegove porodice da traže obeštećenje za njegovo proterivanje, ukoliko sud odluči da su činjenične osnove za tvrdnje KIA-e da je on predstavljao pretnju po nacionalnu bezbednost manjkave.

¹⁶⁶ Zakon o strancima, član 6. stav 3.

¹⁶⁷ *Vidi* Zakon br. 03/L-199 o sudovima, član 14. stav 1. (“Departman za administrativna pitanja Osnovnog suda sudi i odlučuje o upravnim sporovima prema tužbama protiv konačnih administrativnih akata”).

udaljavanje, stranac ima pravo na žalbu pri Komisiji za žalbe,¹⁶⁸ dok protiv naloga za proterivanje, stranac ima pravo na žalbu pri Osnovnom sudu, čija se odluka može osporavati žalbom pri Apelacionom sudu.¹⁶⁹ U mešanom obliku naloga za prinudno udaljavanje-proterivanje izdatog šestorici turskih državljana, pravni savet na drugoj stranici svakog naloga informiše da: “Ovaj nalog za prinudno udaljavanje-proterivanje je administrativni akt i isti se može osporiti žalbom *pri Komisiji za razmatranje žalbi za strance*” (dodati naglasak). Što se tiče žalbe, dakle mešoviti nalog sledi model naloga za prinudno udaljavanje, a ne model naloga za proterivanje.

§ 2

Kao što je navedeno u Sažetku dokaza, šest turskih državljana nije bilo u mogućnosti da iskoriste njihova prava da podnesu žalbu relevantnim organima, pre nego što su bili proterani 29. marta 2018. godine. Sada se postavlja pitanje, da li je bila zakonita ova nemogućnost za korišćenje gore navedenih pravnih lekova? Ovo pitanje se može postaviti u vezi sa svim vrstama gore navedenih akata:

- (1) Odluke o ukidanju ili odbijanju boravišnih dozvola za okolnosti državne bezbednosti;
i
- (2) Nalozi za prinudno udaljavanje-proterivanje.

U slučaju g. Karakaya, on je podneo zahtev za produženje boravišne dozvole 27. marta 2018. godine. Stoga, do dana proterivanja, rok od 30 dana za odlučivanje o njegovom zahtevu još nije bio istekao. Međutim, s obzirom da takva odluka nije doneta ni nakon njegovog proterivanja, g. Karakaya je lišen svog zakonskog prava da podnese žalbu, preko svog zakonskog zastupnika, protiv odbijanja njegove aplikacije.¹⁷⁰

Dok, što se tiče odluka o *oduzimanju* boravišnih dozvola onima koji su imali važeću dozvolu boravka, ove odluke su donete 23. marta, šest dana pre proterivanja. Sada će se argumentirati, da bi u tom šestodnevnom periodu turski državljani imali dovoljno vremena da se žale protiv tih odluka, ali nepoštovanje zakona od strane državnih organa, im je uskratilo ovu mogućnost.

Kao što je gore navedeno, adresa takve žalbe bi bio Osnovni sud u Prištini, Departman za administrativna pitanja. Od ovog suda ili direktno od DDAM-a, turski državljani mogli su tražiti suspenziju upravnog akta do konačne sudske odluke, “ukoliko bi izvršenje oštetilo tužitelja, koji bi teško mogao biti ispravljen, dok odlaganje nije suprotno javnom interesu i ne bi prouzrokovalo značajniju štetu suprotnoj strani, odnosno zainteresovanom licu”.¹⁷¹

¹⁶⁸ Zakon o strancima, član 98. stav 1. Komisiju za žalbe imenuje Vlada (*vidi i* član 9. stav 3.) i reguliše se Administrativnim uputstvom (KRK) br. 01/2015 o sastavu, dužnostima, odgovornostima i proceduri donošenja odluka Komisije za žalbe za strance.

¹⁶⁹ Zakon o strancima, član 101. stav 1. i 2.

¹⁷⁰ Kao što je gore objašnjeno, takva žalba, ukoliko bude uspešna, može imati značajne pravne posledice.

¹⁷¹ Zakon br. 03/L-202 o upravnim sporovima, član 22. stav 2. *Ibid*, član 22. stav 6.

Za takav zahtev, sud ili DDAM bi morao da odluči *u roku od tri dana* od prijema zahteva.¹⁷² Dakle, u roku od šest dana od dana kada su donete odluke o oduzimanju boravišne dozvole i dana kada je izvršeno proterivanje, postojao je proceduralni način, ma koliko bio mali, da se odloži izvršenje opoziva i, posledično, odlaganje proterivanja.

Problem u ovom slučaju nije bio nedostatak *vremena*. Problem je bio u nedostatku *obaveštenja*. Iako su odluke donete 23. marta, turski državljani nisu bili obavješteni o tome do dana proterivanja i, shodno tome, zapravo im je uskraćeno pravo na žalbu protiv tih odluka, uključujući i pravo na zahtevanje odlaganja izvršenja odluka.¹⁷³

Neblagovremeno obaveštavanje stranaka predstavlja kršenje zakona. Prema Zakonu o opštem upravnom postupku, “ukoliko nije drugačije izričito predviđeno zakonom, javni organ je slobodan da odredi najprikladniji oblik obaveštavanja o administrativnom aktu”,¹⁷⁴ međutim, važno je imati u vidu da ova diskrecija nije bez ograničenja. Naime, zakon nalaže da se odredi oblik obaveštenja “uzimajući u obzir *pružanje pravne zaštite stranke*”.¹⁷⁵ Na osnovu ovog načela, DDAM je bio obavezan da obavesti turske državljane o odlukama koje su donete na takav način i u tom obliku, koji bi im omogućio da zaštite svoje pravne interese. To se nije dogodilo u konkretnom slučaju.

Uočili smo u Sažetku dokaza da je g. Manaj, tadašnji rukovodilac Divizije za strance u okviru DDAM-a, pružio mogući izgovor što nisu stranke odmah obavestene: u slučajevima koji uključuju pretnje po nacionalnu bezbednost, g. Manaj je objasnio: “Odluka je dostavljena [stranki] putem mehanizma sile, putem policije i on je izolovan” jer “stranka ne može biti obavestena da je kao prvo pretnja po nacionalnu bezbednost, jer se prvo otkriva službena tajna ili on može ostvariti svoj planirani cilj”.¹⁷⁶

Ovaj izgovor nije uspešan. Čak i ako uzmemo kao neophodnu potrebu da izolujemo turske državljane pre nego što će biti obavesteni o donetim odlukama, to ne objašnjava zašto DDAM nije obavestio policiju *odmah* nakon donošenja odluka, već ih je obavestio 28. marta. Na sastanku tog dana (kojem su prisustvovala dva službenika KAI-a, direktor DDAM-a, direktor granične policije i direktor DMF-a), odlučeno je da se turski državljani obaveste o ukidanju i ne-produžavanju boravišne dozvole *tokom operacije njihovog proterivanja*. Takav oblik obaveštenja je imao barem *efekat*, ako ne *svrhu*, lišavanja navedenih lica mogućnosti da iskoriste svoje pravo na žalbu. Ako bi DDAM odmah uključio policiju nakon donošenja odluka, bilo bi moguće da se stranke izoluju i obaveste što je pre moguće kako bi se “osigurala pravna zaštita [stranaka]”.

¹⁷² *Ibid*, član 22. stav 7.

¹⁷³ Zapravo, samo četiri stranke su bile obavestene o odlukama na dan proterivanja, jer g. Hasan Huseyin Demir nije bio među proteranima, zbog greške u identifikaciji, i zbog toga nije bio obavestjen tog dana.

¹⁷⁴ Zakon br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, član 108. stav 2.

¹⁷⁵ *Ibid*, član 108. stav 3.; dodati naglasak.

¹⁷⁶ Svedočenje g. Manaj, *op. cit.*, str. 21.

Obaveza DDAM-a da preduzme odgovarajuće korake, u koordinaciji sa Kosovskom policijom, nije ispunjena u skladu sa zahtevima Zakona o opštem upravnom postupku i zbog toga je turskim državljanima uskraćeno njihovo zakonsko pravo na žalbu protiv opozivanja njihovih boravišnih dozvola.

§ 3

Druga vrsta administrativnog akta koji je donet protiv šest turskih državljana, bio je mešoviti nalog za prinudno udaljavanje-proterivanje. Kao što smo uočili, takav nalog je bio protivzakonit, jer Zakon o strancima definiše samo dve različite vrste naloga (nalog za prinudno udaljavanje i nalog za proterivanje) i ne definiše nikakve mogućnosti za mešanje istih. Sada će se videti da je ovo protivzakonito mešanje ove dve vrste naloga ponovo imalo *efekat*, ako ne *surhu*, da se u punoj meri ograniči pravo turskim državljanima da iskoriste svoje pravo na žalbu protiv ovih naloga.

Za svaku vrstu naloga, mogu se postaviti dva pitanja:

(1) Da li se izvršava odmah?

(2) Da li je moguće da žalba obustavi izvršenje naloga?

Oba pitanja su važna što se tiče mogućnosti stranke da efikasno koristi svoje pravne lekove. Prvo, ako se nalog izvrši odmah, onda stranka ima vrlo malo vremena, znači samo period za koji je nalog u toku za izvršenje, za koristi pravo na žalbu. I drugo, ako žalba ne obustavi izvršenje naloga, čak i ako stranka podnese žalbu odgovarajućem pravosudnom ili upravnom organu, može napustiti zemlju pre donošenja odluke o njegovoj žalbi.

Detaljna analiza Zakona o stranim licima dokazuje da svaka vrsta naloga predviđena zakonom je povoljan aspekt za vršenje prava na žalbu i s drugog aspekta ne povoljna za vršenje ovog prava.

Što se tiče naloga za prisilno udaljavanje, Zakon o stranim licima nalaže: Žalba protiv odluke u vezi naloga za prisilno udaljavanje, ne obustavlja izvršenje naredbe za prisilno udaljavanje.¹⁷⁷ Ovaj aspekt je ne povoljan za vršenje prava na žalbu, jer u toku vremena kada se žalba razmatra od odgovarajućeg autoriteta, postoji opasnost da se strana prisilno udalji iz zemlje. Ali, s druge strane ne predviđa se zakonom nalog da se prisilno udaljavanje izvrši odmah.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Zakon o stranim licima, član 98. stav 1,

¹⁷⁸ Na osnovu ove tačke, izveštaj Policijskog inspektorata ima netačno citiranje, Prema njemu, član 99. stav 2 Zakona o stranim licima nalaže sledeće “nalog za proterivanje sprovodi se odmah, u slučaju da prisustvo stranih lica sadrži pretnju za državni red i bezbednost” (Izveštaj Policijskog inspektorata s. 14), dok ova odredba se odnosi ne na nalog za udaljavanje, već na nalog proterivanja. Tačan tekst odredbe je: “Nalog proterivanja se sprovodi odmah, u slučaju da prisustvo stranih lica je pretnja za državni red i bezbednost” (posebno naglašeno).

	<i>Nalog za proterivanje</i>	<i>Nalog za prisilno proterivanje</i>	<i>Kombinovani nalog za prisilno udaljavanje – proterivanje</i>
<i>Hitno sprovođenje ?</i>	Da	Ne	Da
<i>Mogućnost obustave izvršenja u toku v vršenja prava na žalbu?</i>	Da	Ne	Ne

Ovaj aspekt nije povoljan za vršenje prava na žalbu, jer strana ima više vremena

na raspolaganju za vršenje ovog prava.

U vezi naloga za proterivanje, situacija je suprotna u odnosu na dva aspekta. S jedne strane, omogućava trenutno izvršenje naloga za proterivanje u određenim slučajevima: 2 Nalog za proterivanje sprovodi se odmah, ako prisustvo stranog lica sadrži pretnju za red i državnu sigurnost”.¹⁷⁹ Ovaj ne povoljan aspekt za vršenje prava na žalbu, jer to pravo se može vršiti samo za kratko vreme u kome je proterivanje u toku izvršenja. Ali s druge strane, zakon ostavlja otvorenom mogućnost za se žalba obustavi izvršenje naloga. Žalba protiv naloga za proterivanje podnosi se pri Osnovnom sudu i kao što je potencirano, ovaj sud je nadležan za obustavu izvršenja administrativnih akata, dok se ne donese konačna odluka. Ovaj aspekt je povoljan za vršenje prava na žalbu: ako u toku procesa proterivanja, strana postigne da kontaktira pravne zastupnike, onda ista može da sudu podnese hitan zahtev za odlaganje izvršenja proterivanja.

Ali na osnovu dokaza koje Komisija ima na raspolaganju proizilazi da DMH, izdavanjem naloga za nasilno udaljavanje-proterivanje, ujediniio je unutar jedne naloga dva nepovoljna aspekta za vršenje prava na žalbu. Odnosno, naloga (1) sprovedeni su odmah, prateći model naloga za proterivanje i (2) utvrdili su da žalba ne obustavlja njihovo izvršenje, prateći model naloga za prisilno udaljavanje. Donja tabela olakšava upoređivanje među različitim vrstama naredbi:

¹⁷⁹ Zakon o stranim licima, član 99., par. 2.

Kao što se vidi na tabeli, DMH, donoseći naredbu za udaljavanje-proterivanje ograničio je dva moguća aspekta, pravo šest turskih državljana na žalbu protiv naredbi. Dok se takav kombinovani nalog ne predviđa nigde u Zakonu o stranim licima, ova ograničenja prava na žalbu, nisu imala pravnu osnovu.¹⁸⁰

§ 4

Do sada smo konstatovali da odgovorni autoritet, odnosno Dsham i DMH, delovanjem ili ne delovanjem, su ograničili pravo turskim državljanima za korišćenje pravnih sredstava. Konstatovali smo takođe da ova ograničenja prava na žalbu su bila protiv zakonita.

Možemo da nastavimo da ocenjujemo da li nemogućnost turskih državljana za vršenje pravnih sredstava pre proterivanja, predstavlja kršenje, ne samo zakonsko, već i ustavnih standarda i međunarodnih o ljudskim pravima.

U tom pravcu, član 1. stav 1. Protokol br. 7. KEDNJ utvrđuje sledeće: „Strano lice sa redovnim boravkom na teritoriji države ne može proterati, osim u sprovođenju odluke donesene u skladu sa zakonom i treba da ima sledeće mogućnosti:

(a) podnese razloge protiv njegovog proterivanja,

(b) da zahteva razmatranje njegovog pitanja, i

(c) da bude zastupljeno u vezi ovih pitanja pred nadležnim vlastima jedno ili više lica određenih od ovog autoriteta”.

Dok, šest turskih državljana su proterani pre korišćenja njihovog prava na žalbu, nijedan od tri gore navodnih prava nisu ispoštovana u konkretnom slučaju.

Ali, u ovom slučaju treba uzeti u obzir i pažljivo analizirati i stav 2. člana 1. Protokola 7. koji utvrđuje sledeće: “Strano lice može se proterati pre vršenja uvrštenih prava u stavu 1.(a), (b), i (c) ovog člana, *kada je ovo proterivanje neophodno u interesu javnog reda ili je obavljeno zbog nacionalne bezbednosti*”.

Glavno pitanje u slučaju turskih državljana je: dok su oni ocenili kao pretnja prema nacionalnoj bezbednosti, da li je bilo dozvoljeno, da na osnovu navedenih odredaba, budu proterani pre vršenja tri utvrđenih prava u stavu 1.(a), (b) dhe (c)?

Ovom pitanju se odgovara negativno zbog dva razloga.

Prvo, protokol br. 7, član 1. nije jedina odredba Konvencije koja garantuje pravo na žalbu u procesu proterivanja. I u članu 13. Konvencije pruža se garancija u specifičnim uslovima.

¹⁸⁰ Kao što smo uočili u sažetku činjenica, ova ograničenja su imala negativan efekat i u ponašanju policijskih zvaničnika, najmanje dva policajca je svedočilo da nisu informisali turske državljane o njihovim pravima, jer njihovo mišljenje je da im advokat nije pomogao u konkretnom slučaju, dok žalba ne bi obustavila izvršenje naloga.

Član 13. utvrđuje sledeće: Svako kome su kršena prava efektivnog izbora pre nacionalnim organom“. Istovremeno Ustav Republike Kosovo, član 32. utvrđuje sledeće: “Svako lice ima pravo da koristi pravna sredstva protiv sudskih i administrativnih odluka koje krše prava ili njegove/njene interese.“

Ao što smo uočili u ustavnom sistemu R Republike Kosovo „ Osnovna ljudska prava i slobode garantovana Ustavom tumače se u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava ”.¹⁸¹

U konkretnom slučaju odluke GJEDNj- utvrđuju u kojim okolnostima član 13. garantuje pravo na žalbu u procesu proterivanja. U slučaju *Al-Nashif protiv Bugarske*, Aplikacija br. 50963/99 (Grand Chamber) (2002), stav. 133, Sud je konstatovao sledeće: “Bez obzira na opštu i proceduralnu garanciju da član 1. Protokola br. 7 . . . predviđa da u svim slučajevima proterivanja stranih lica, ako postoji ustanovljeno pretendiranje da takvo proterivanje može da predstavlja kršenje prava za strana lica za poštovanje porodičnog života”, onda član 13. zajedno sa članom 8. Konvencije (“Svako ima pravo poštovanja njegovog porodičnog života . . .”¹⁸²), “zahteva da države trebaju da stave na raspolaganju efikasnu mogućnost osporavanja deportacije ili odbijanje dozvole boravka i da se relevantna pitanja razmatraju u dovoljnoj proceduralnoj zaštiti i na potpun način od povoljnog nacionalnog foruma koji pruža dovoljnu garanciju nezavisnosti i nepristranosti” (dodatna pažnja).

Treba istaći takođe da GEDNj-a, aplikant u slučaju *Al-Nashif* trebao je da uživa pravo na žalbu pre njegovog proterivanja, iako su državne vlasti ocenile da je on predstavljao pretnju za nacionalnu bezbednost.¹⁸³

U nastavku, u slučaju *Lupsa* protiv Rumunije, GJEDNj je objasnio da: “proterivanje lica iz zemlje gde žive užu članovi njegove porodice, može da predstavlja kršenja prava za poštovanje porodičnog života kao što se garantuje članom 8, stav 1. Konvencije ”.¹⁸⁴

Od ovih dva presedana GJEDNj može da donese dva načela, kao što sledi :

- (1) Ako strano lice živi u jednoj zemlji sa užim članovima porodice, onda postoji mogućnost da bi njegovo proterivanje predstavljalo kršenje prava za poštovanje porodičnog života (*Lupsa*).
- (2) Ako postoji mogućnost proterivanja stranog lica to će predstavljati kršenje njegovog prava za poštovanje porodičnog života, onda član 13. zajedno sa članom 8. KEDNj njemu garantuju pravo na žalbu pre proterivanja (*Al-Nashif*).

Osim navedenih načela logično proizilazi i treće načelo :

¹⁸¹ Ustav Republike Kosova, član 53.

¹⁸² Vidi član 36. Stav 1. Ustava Republike Kosovo (“Svako uživa pravo poštovanja porodičnog ... života”).

¹⁸³ *Shih Al-Nashif*, op. cit., stav 22. U vezi ove tačke, vidi *C.G. i ostale protiv Bugarske*, aplikacija br. 1365/07 (2008), stav 56.

¹⁸⁴ *Lupsa protiv Rumunije*, Aplikacija br. 10337/04 (2006), stav 25; posebno naglašeno.

(3) Ako strano lice živi u jednoj zemlji zajedno sa užim članovima porodice , onda član 13. i član 8. KEDNj, garantuje pravo na žalbu pre proterivanja .

Prema dokazima na raspolaganju ove Komisije ,¹⁸⁵ svi turski državljani koji su podvrgnuti naredbi za nasilno udaljavanje-proterivanje, kao i g-din Hasan Huseyin Gunakan, koji je pogrešno proteran živeli su u Republici Kosovo sa užim članovima porodice. Shodno tome, na osnovu načela , na osnovu člana 13. i člana 8. KEDNj oni bi trebali da uživaju pravo na žalbu pre proterivanja i njihovo proterivanje pre vršenja ovog prava predstavljalo je kršenje ovih članova, bez obzira na član 1. protokola br. 7.

§ 5

Postoji drugi razlog zbog kojeg proterivanje turskih državljana , pre vršenja prava na žalbu, nije bio dozvoljen. Prema ustavnim i međunarodnim standardima kada je reč o proterivanju zbog razloga koji se odnose na nacionalnu bezbednost , pravo na žalbu pre proterivanja može se ograničiti samo ako ti razlozi čine nemogućim poštovanje tog prava. Ono što se ne dozvoljava je da bilo kad je reč proterivanju zbog nacionalne bezbednosti , negirati automatizmom pravo na žalbu. Umesto navedenog, ovi razlozi bi trebalo biti veoma ozbiljni, jer je neophodno da se proteraju lica pre mogućnosti za osporavanje svog proterivanja.

U tom pravcu, Međunarodna konvencija za civilna i politička prava , utvrđuje da strano lice može biti proterano pre vršenja njegovog prava na žalbu samo “*zbog jakih razloga u vezi nacionalne bezbednosti*”.¹⁸⁶ Istovremeno, Ustav Republike Kovo nalaže sledeće: “Prava i slobode garantovana Ustavom, mogu se ograničiti samo do te mere koliko je neophodno”.¹⁸⁷

U slučaju šest turskih državljana, Komisija ne raspolaže nijednim dokazom koji utvrđuje da je „ bilo jakih razloga u vezi nacionalne bezbednosti“ koji bi opravdao njihovo proterivanje pre vršenja prava na žalbu . Komisija ne raspolaže nijednim dokazom koji utvrđuje da je takva mera bila “neophodna” zbog bilo kojeg drugog razloga.

Kao što je potencirano u Sažetku činjenica, Komisija je imala na raspolaganju tri dokaza koji govore pretnji koju predstavljaju pomenuti državljani , nije bila terorističke ili nasilne prirode. Šta više, treba pomenuti da Zakon o stranim licima omogućava „ zadržavanje stranih lica u Centru zadržavanja, . . . dok se ne sprovede nalog za proterivanje”.¹⁸⁸ Tako da, i da su pretnje bile stvarno opasne, šest turskih državljana bi mogli da se zaustavi i izoluje u Centru za zadržavanje , u toku celog vremena dok su vršili pravo na žalbu. Imajući u obzir navedene činjenice , ne može se ciljati na to da je njihovo proterivanje , bez mogućnosti na žalbu, je bila “neophodna” mera, ili je bilo jakih razloga u vezi nacionalne bezbednosti za takvu meru.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Porodični advokat proteranih lica, Vokshi, dostavio je Komisiji primer dozvole boravka porodica.

¹⁸⁶ Člana 13. Posebno naglašeno.

¹⁸⁷ Usta Republike Kosovo, član 55. Stav 2. Posebno naglašeno .

¹⁸⁸ Zakon o stranim licima, član 99. stav 1, .

¹⁸⁹ Ovo ocenjivanje je u skladu sa mišljenjem premijera Republike Kosovo, Ramush Haradinaj, koji je ocenio kršenje činjenicu da operacija za proterivanje turskih državljana završena na hitan način. Vidi

Shodno tome proterivanje šest turskih državljana pre korišćenja njihovih pravnih sredstava , predstavljalo je kršenje Međunarodne konvencije za civilna i politička prava, član 13. i Ustava Republike Kosovo, član 55. stav 2. i još jednom, u zavisnosti od člana 1. Protokola br. 7 KEDNj.

§ 6

Kao što je potencirano u Sažetku činjenica , turski državljani preko svog advokata, su vršili svoje pravo na žalbu nakon proterivanja, iako nisu imali mogućnosti da vrše to pravo pre proterivanja. Ali u toku procesa žalbe u mesecima nakon proterivanja, njima je kršeno ljudsko pravo, prema ustavnim i međunarodnim standardima.

Ovo kršenje su bila direktna posledica Zakona o stranim licima, član 6. stav 2. koji utvrđuje da: “U slučaj odbijanja ili opozivanja dozvole o boravku stranih lica , zbog razloga koji se odnose na državnu bezbednost , izdaje se odluka bez obrazloženja u vezi okolnosti za koje je i donesena ova odluka”.¹⁹⁰

U skladu sa ovom odredbom, odluka za opoziv dozvole boravka turskih državljana je neopravdana , ističući da su donesene “[n] u skladu sa članom 6. Zakona br. 04/L-219 o stranim licima, bazirajući se na dokaze kojima raspolažu nadležne institucije bezbednosti”.¹⁹¹

Ovaj nedostatak celog obrazloženja je u suprotnosti sa dva relevantna standarda ljudskih prava, to je potvrdilo i presuda Osnovnog suda u Prištini, koji je kao što je naglašeno u Sažetku činjenica, anulirao do sada tri odluke za opozivanje dozvole boravka turskih državljana. Pomenuti standardi ljudskih prava su dole navedeni.

Kao prvo, član 1. stav 1. pod stav (a) Protokola br. 7 KEDNj, garantuje licima “da podnose razloge protiv njihovog proterivanja”. Ali, kako bi vršio ovo pravo , njemu se trebaju saopštiti činjenične informacije u vezi razloga za njihovo proterivanje, kako bi to lice bilo u stanju da se protivi na efikasan način navedenim razlozima. Štaviše, sud ili nezavisni autoritet koji razmatra žalbu lica, treba takođe da ima dovoljno informacija za vršenje kontrole zbog pruženih razloga od strane države , kako bi se razmatrala zakonitost proterivanja.

Drugo, član 13. KEDNj, gore razmatran, utvrđuje da pravna sredstva trebaju biti “*efektivna*”. Ali, još jednom, ova pravna sredstva ne mogu biti efektivna ako lice ne pruži mogućnost za osporavanje na efikasan način tvrdnji protiv njega. I kako bi se osporile na efektivan način ove tvrdnje, lice treba da ima dovoljno informacija u vezi faktičkih osnova navedenih tvrdnji. Takođe, isto kao u članu 1. Protokola br. 7 pravna sredstva ne mogu da budu efektivna osim ako i sud ili nezavisni autoritet koji razmatra slučaj, ima dovoljno informacija za razmatranje tvrdnji protiv navedenog lica.

njegovo svedočenje pred Komisijom, *Transkript sednice Anketne komisije Skupštine Republike Kosovo, održane 30. Novembar 2018*, f. 30.

¹⁹⁰ Zakon o stranim licima , član 6. Stav 2.

¹⁹¹ Vidi odluku za opoziv dozvole boravka , s. 1.

Ova načela imaju jasnu podršku u pravosuđu GJEDNj-a. Npr, u slučaju *Lupsa protiv Rumunije, gore citirano, Sud je primetio da* “autoriteti su bili neuspešni da pruže podnosiocu molbe i najmanji znak oko kršenja [u vezi nacionalne bezbednosti] za koji se sumnjalo”¹⁹² i to ne informisanje podnosioca molbe od strane vlasti, bilo je u suprotnosti sa načelom da „svaka odredba Konvencije ili Protokola treba tumačiti na način koji garantuje prava koja su u praksi i efikasna, a ne teorijska i zamišljena”.¹⁹³ Na osnovu navedenog, sud je konstatovao da je neuspeh vlasti da pruže podnosiocu molbe potrebne informacije u vezi tvrdnji protiv istog, sadrži kršenje člana 1. Protokola br. 7. KEDNj-a.¹⁹⁴

Na osnovu rečenog Sud je konstatovao da neuspeh organa da aplikantu pružaju dovoljne informacije u vezi pretenzija protiv njega, čini kršenje člana 1 Protokola br. 7 EKLJP-a¹⁹⁵

Situacija turskih građana je potpuno slična u konkretnom aspektu. I u njihovom slučaju autoriteti su podbacili u pružanju “najmanjeg znaka kršenja nacionalne bezbednosti za šta su bili osumnjičeni”. Činjenica da turski građani nisu dobili nijednu informaciju o njihovom kršenju nacionalne bezbednosti, uskraćeni su prava na podnošenje žalbe protiv njihovog isterivanja. Član 6, stav 2 Zakona o strancima, koji izričito zahteva uskraćivanje takvih informaciju u slučaju nacionalne bezbednosti, a što u suprotnosti sa članom 1 Protokola br. 7 EKLJP.

Sud je prosledio isto obrazloženje o članu 13 Konvencije, o pravima i delotvornim sredstvima. U slučaju C.G. i ostalih protiv Bugarske, ESLJP konstatovao da prema jednom aplikantu tog slučaja “odluka za odbijanje aplikanta . . . nije navela činjeničnu osnovu na osnovu kojih je odluka doneta. Ona je prosto citirala primenjive zakonske odredbe i navela da je aplikant ‘predstavio ozbiljnu pretnju po nacionalnu sigurnost’; informacija je u jednom internom dokumentu bila zasnovana na neodređene informacije”.¹⁹⁶

¹⁹² *Lupsa, op. cit.*, stav 59.

¹⁹³ Takođe, stav 60. posebno naglašeno, Vidi takođe i Nolan i K protiv Rusije, Aplikacija br. 2512/04 (2009), stav 71. (osporavajući da u skladu sa članom 1. Protokola br. 7, “[i]lice treba da bude u stanju da osporava tvrdnje izvršioca da je državna bezbednost u opasnosti”).

¹⁹⁴ *Lupsa, op. cit.*, par. 61. Vidi takođe Latifi protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Aplikacija br. 19017/16 (2018), stav 39. (nalazeći kršenje člana 1. Protokola br. 7. zbog : “nedostaje skica činjenica koje su služile kao osnova za to ocenjivanje[da je to predstavljalo pretnju državnoj bezbednosti], aplikant nije imao mogućnost da predstavi njegovo pitanje na adekvatan način u narednoj proceduri sudskog pretresa”).

¹⁹⁵ *Lupsa, op. cit.*, stav 61. vidi *Ljatifi protiv bivše BJRM*, Aplikimi Br. 19017/16 (2018), stav 39 (zbog kršenja člana 1 Protokola br. 7, jer “nedostatak skice činjenica koje su služile ka osnova za tu ocenu [da je to predstavilo pretnju za nacionalnu sigurnost], aplikantu je uskraćeno preavo da svoju stvar edekvatnije predstavlja u procedurama sudskog razmatranja”).

¹⁹⁶ *C.G. i ostali, op. cit.*, stav 46.

U tom slučaju u nedostatku sistematskih saznanja činjenica koje su služile kao osnova za ocenjivanje, aplikantu nije data mogućnost da svoj slučaj adekvatno predstavi na odgovarajućoj adresi kod ministra unutrašnjih poslova i u proceduri sudskog razmatranja”.¹⁹⁷

Iz navedenih razloga Sud je konstatovao da aplikantu nije data minimalna mogućnost da se brani od samovolje autoriteta” te je ishodno tome negirano pravo na efektivno rešenje, shodno članu 13, i 8 EKLJP.¹⁹⁸

Situacija turskih građana je slična u svim konkretnim aspektima. Slično kao u slučaju C.G. i ostalih, i u slučaju turskih državljana, odluke za prekid dozvole boravka ne pominju činjenice na osnovu kojih su donošene, prosto su citirale primenjivu zakonsku odredbu da turski državljani predstavili ozbiljnu pretnju po nacionalnu sigurnost. Isto tako kao u slučaju e ESLJP-a, zaključak je bio zasnovan na neodređene informacije na jednom tajnom dokumentu.

U tom slučaju u nedostatku sistematskih saznanja činjenica koje su služile kao osnova za ocenjivanje, za šta turskim državljanima nije data mogućnost da svoj slučaj adekvatno predstavite i time nije data minimalna mogućnost da se brane od samovolje autoriteta” te je ishodno tome negirano pravo na efektivno rešenje, shodno članu 13, i 8 EKLJP.

O pomenutoj odredbi EKLJP-a, i članu 1 Protokola br. 7 të EKLJP-a, pravosuđe ESLJP-a istaklo takođe važnost da ne samo pojedinac, već i sud, ili nezavisni autoritet koji razmatra slučaj pojedinca, imati dovoljne informacije za ocenjivanje pretenzije da je taj pojedinac predstavljao pretnju po nacionalnu sigurnost. Sudske presude u slučaju C.G. i ostalih vezane za član 13 EKLJP i Latif vezan za član 1 Protokola br. 7 u oba slučaja konstatuju: “Nezavisni autoritet ili sud moraju reagovati u slučaju kada se pozivanje na ovaj koncept, tj. nacionalnu sigurnost, da nema činjeničnu opravdanu osnovu koncept ili daju nezakonito tumačenje nacionalne sigurnosti, ili ako je u suprotnosti sa prostim razlozima, tj. odnosno samovoljna”.¹⁹⁹

U slučaju 6 turskih državljana, nedostatak obrazloženja odluke za prekidanje dozvole boravka, onemogućilo je da u konkretnom slučaju Osnovni sud u prištini oceni da li je pozivanje DŠAM-a na koncept nacionalne sigurnosti “imalo dovoljnu opravdanu osnovu koja objašnjava tumačenje nacionalne sigurnosti, da je protivzakonito ili u suprotnosti sa prostim razlozima”. Štaviše u jednom oštrm sudskom razmatranje zakonitosti koncepta nacionalne sigurnosti, proizilazi da je neophodan u konkretnom slučaju, ako se ima u obzir da je sam DŠAM priznao da je sproveo zahtev KOA-a uz ovlašćenje, bez sagledavanja da li su informacije iz zahteva kompatibilne sa zakonskom definicijom koncepta nacionalne sigurnosti.

¹⁹⁷ *Ibis idem*, stav 49.

¹⁹⁸ *Ibis idem*, stav 50.

¹⁹⁹ *Ljatifi, op. cit.*, stav. 35; *C.G. i ostali, op. cit.*, stav. 40.

Prema konstataciji osnovnom suda u Prištini, u nedostatku dovoljnih informacija, ne može se vršiti zakonsko ocenjivanje sporne odluke.²⁰⁰

O svim navedenim razlozima, stav 2 člana 6, zakon o strancima, negirajući pravo na informisanje o činjeničnoj osnovi ocene KOA, da su oni pretnja za nacionalnu bezbednost, turskim državljanima negirano je pravo prema članu 13 EKLJP-a i 1, stav 1 Protokola 7 EKLJP-a.

D. Što se tiče informisanja/ne informisanja dotičnih zvaničnika o procesu proterivanja

Prema priloženim činjenicama, premijer Republike Kosovo, gospodin Haradinaj zatražio je od tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova gospodina Sefaj, i tadašnjeg direktora KOA gospodina Gaši, trenutno oslobođanje od dužnosti, jer zbog ne informisanja o privođenju i deportaciji 6 turskih državljana. Prema hronologiji događaja, privođenje i proterivanje 6 turskih građana, dostavljeno od premijera ovoj komisiji, prema zakonu bila obaveza MUP-a i KOA da prethodno obaveštava o operaciji, što nije bio slučaj²⁰¹. Mirëpo, në këtë dokument nuk citohet shprehimisht asnjë ligj, apo akt tjetër normativ, që do të mund të shërbente si mbështetje për pretendimin se z. Sefaj dhe z. Gashi e kanë shkelur ligjin duke mos e informuar kryeministrin për operacionin në fjalë.

Međutim, u dokumentu ne citira se izričito niti jedan zakon, ili drugi normativni akt, koji bi mogao služiti kao podrška pretenzijama, g. Sefa, i Gaši su povredili zakon, ne obaveštavajući na taj način premijera o tome.

Za gospodina Sefaj jedini konkretni normativni akt za to jeste Uredba br. 09/2011 o radu Vlade Republike Kosovo. Prema navedenoj Uredbi, premijer zahteva od svakog iz ministarstva da pismeno obavesti o njihovom radu, odnosno ministarstva, koje zastupaju, da mu dostavljaju informacije i izveštaj iz svog delokruga, kao i druge bitne informacije o sadržaju rada u vadi²⁰².

Međutim ova odredba nije dovoljno decidna u konstataciji bilo kojih povreda od strane gospodina Sefaj. Može imati dva različita gledišta o navedenoj odredbi.

S jedne strane, iako je ministar obavezan dostaviti premijeru informacije i izveštaje iz svog delokruga kao i druge bitne informacije o radu u Vladi, sigurno da sne informacije ne može pružiti, a i ne treba: Ministri moraju biti pažljivi u odabiru informacija koja dostavljaju premijeru, odnosno samo te informacije koje dovoljnog bitnog nivoa za obrazloženje potrošenog vremena na prenošenje, analize i diskusije istih, bilo usmeno ili pismeno. Ovde je relevantno jer samo vreme ministra već i premijera, pogotovu. Iznad ove tačke može se postaviti pitanje: kako se određuje ako je jedna informacija toliko bitna za proizvodnju obaveze gore navedenoj odredbi, da obavesti premijera o toj informaciji to pitanje nema tačan odgovor i komisija nije dobila nijedan dokaz koji će potvrditi uobičajenu praksu o

²⁰⁰ Presude Osnovnog suda u Prištini, A.br. 1033/2018, *op. cit.*, f. 8; i A.br. 1030/2018, *op. cit.*, f. 7.

²⁰¹ Premijer Haradinaj, "Hronologija događaja hapšenja i isterivanja šestorice turskih građana", f. 2.

²⁰² Uredba br. 09/2011 o radu vlade Republike Kosovo, član 25, stav 1.

obaveštavanju premijera o svakom povlačenju ili odbijanje mesta boravka za nadovezane razloge međunarodne sigurnosti.

S druge strane, s razlog se najmanje može argumentovati, da su pretnje prema međunarodnoj sigurnosti veoma bitne što premijer u principu mora biti informisan uvek kako bi on imao saznanja o takvim sigurnosnim pretnjama.

Kao što se vidi nejasnoće ove odredbe pokazuju potrebu specifičnog određivanja da o svakoj informaciji budu obavezni informisati premijera.

Situacija gospodina Gaši slična je. I ustav i Zakon o KOA predviđaju obavezu direktora KOA da obavesti ne samo premijera, već i predsednik Republike. Prema ustavu, član 109, stav 4,; “ Predsednik Republike i premijer dobiju iste obaveštajne informacije . Takođe, za KOA član 5, stav 7, određuje da: “ direktor KOA, “ služi kao savetnik predsedniku i premijeru Republike o pitanjima bezbednosti Kosova. ii) obaveštava predsednika i premijera Republike Kosovo o aktivnostima KOA. iii) pruža informacije predsedniku i premijeru Kosova o bezbednosti”.

Međutim, isto kao u slučaju gospodina Sefaj, i ovde postoje dva različita gledišta.

S jedne strane, treba navesti sa svim gore navedenim zakonskim obavezama, direktor KOA mora biti pažljiv u odabiru samo onih informacija koje su bitne za informisanje premijera i predsednika Republike Kosovo. Zakon ne određuje jednu obavezu, da se premijeru i predsedniku Republike pružaju sve informacije kojima raspolaže i KOA i ministarstvo koliko god bile nebitne moraju se podeliti. Ponovo isto kao u slučaju gospodina Sefaj jedna obaveza za pružanje ne limitiranih informacija predstavlja preopterećenje i za direktora KOA, i za predsednika Republike i premije. Obzirom na obimne informacije koje pristižu KOA. Isto tako obzirom i na veliki broj aktivnosti KOA, ne bi bilo opravdano da premijer i predsednik obaveste o svim tim aktivnostima, koliko god one bile obične. Iako je utvrđeno od g. Gaši “ nije bila praksa da o prinudnim proterivanjima, ide u Ured premijera ili predsednika Republike i obaveštavaju da će sutra ili danas i u dogledno vreme biti proterana ta i ta osoba sa Kosova.²⁰³

S druge strane, sa gospodinom Sefaj, može se s razlogom argumentovati da slučaj 6 turskih državljana, obzirom na konstataciju KOA, da su oni predstavili pretnju za međunarodnu sigurnost, bio značajniji od jednog uobičajenog slučaja prinudnog proterivanja. S tga u ovom specifičnom slučaju može se argumentovati da je g. Gaši mora obavestiti premijera o navedenoj operaciji.

Međutim problem je, još jednom, kako specifično odrediti koje informacije ili aktivnosti KOA su toliko bitne da direktor KOA bude obavezan informisati predsednika i premijera o tome.. Dakle, i ovde se vidi neophodnost specifičnog određivanja zakonskog obaveze informisanja šefova države o odvijanim aktivnostima KOA i prikupljanja informacija od njih.

²⁰³ Prvi iskaz gospodina Gaši, *op. cit.*, f. 5.

O ustavnim zahtevom da predsednik Republike i premijer dobijaju iste obaveštajne informacije od KOA.,

Komisija ne raspolaže sa dokazima koje mogu služiti kao osnova za konstataciju, da li je ova odredba kršena prilikom proterivanja šest turskih građana. Kao što je ranije rečeno, premijer je zvanično rekao da nije bilo prethodno informisan. Ali, Komisija nije uspela da dobije svedočenje Predsednika Hashim Thaçi, u vezi ove tačke i nije dat neki drugi dokaz koji može potvrditi ili negirati da je Predsednik bio prethodno informisan o navedenoj operaciji.²⁰⁴

§ 2

Postoji druga zakonska odredba koja jasnije definiše obavezu informisanja u takvim slučajevima kao što je slučaj šest turskih građana, ali, ovde nije reč za informisanje čelnika države. U mesto toga, član 22.5 Zakona o AKI, definiše da:“Ako u toku obavljanja svojih funkcija, AKI je ubeđena da postoji osnova za sumnju da je neko lice ili određeni subjekat počinio ili izvrši neko krivično delo, ili priprema ili organizira krivično delo zbog koje podleže krivičnom gonjenju, AKI je obavezno da informiše Generalnog Direktora Policije Kosova i nadležnog državnog tužioca“ (dodatno naglašeno).²⁰⁵

Na osnovu raspoloživih dokaza Komisije, Državno tužilaštvo nije bilo informisano u vezi šest turskih građana, niti o pretnji koju su mogli predstaviti u odnosu na nacionalnu sigurnost, pre proterivanja.²⁰⁶

To znači da tadašnji direktor AKI-a g-din Gashi, nije potpuno poštovao zakonske zahteve definisane gore navedenom odredbom.

Pitanje, da li je g-din Gashi, prethodno informisao tadašnjeg Generalnog Direktora Policije, g-dina Shpend Maxhuni, u vezi šest turskih građana je nešto kompliciranije, jer je Komisija dobila dva suprotna dokaza o tome. S jedne strane g-din Gashi je svedočio da je g-din Maxhuni bio jedan od osoba koji su bili informisani od ranije u vezi operacije proterivanja

²⁰⁴ Predsednik Thaçi se pojavio pred Komisijom, dana 26.04.2019. god. nakon pet upućenih poziva od strane Komisije da bi dao svoje svedočenje. Ali u toku svog dolaska, Predsednik Thaçi, je kategorički odbio da odgovara na pitanja u vezi njegove uloge u proterivanju šest turskih građana, pre nego što dobije objašnjenje od Pravne kancelarije Skupštine o zakonitosti i prethodnog imenovanja bivšeg stručnjaka Komisije (vidi u celini svedočenje g-dina Thaçi, transkript sednice Komisije, od 26.04.2019. god). Komisija je odbijanje predsednika Thaçi da svedoči je okarakterizovao kao zakonom neopravdanom, dok Zakonom o parlamentarnoj istrazi, niti u bilo kom drugom dokumentu nije predviđeno pravo svedoka da odbija da odgovara na pitanja Komisije zbog takvog razloga.

²⁰⁵ U specifičnim slučajevima, Direktor AKI-a može da podnese zahtev tužilaštvu da Policija privremeno obustavlja preduzimanje pred krivičnih mera (član 25.3. zakona o AKI-u), ali to ne menja činjenicu da prema članu 25.2 AKI je obavezno da prvo informiše direktora policije i nadležnog tužioca, kad god postoji osnovana sumnja za izvršenje krivičnih dela.

²⁰⁶ E-mail od 04.12.2018. god. od izvršnog asistenta glavnog tužioca g-dina Aleksander Lumezi, u ime glavnog tužioca, upućeno Komisiji; i izveštaj Policijskog inspektorata str. 12.

šest turskih građana,²⁰⁷ dok g-din Maxhuni je rekao u toku svog svedočenja da je u vezi sa ovim slučajem upoznat samo po okončanju operacije dana 29. marta 2019. god.²⁰⁸

S obzirom na ova dva suprotna svedočenja, ne može se definitivno konstatovati da li je g-din Gashi postupao u skladu sa svojim obavezama za informisanje Generalnog direktora Policije Kosova, u vezi sa slučajem.

IV. Zaključci

Na gore navedenoj pravnoj oceni, Komisija je našla ukupno 31. kršenje, neregularnost i neusklađivanja sa Ustavom, zakonima i pod zakonskim aktima, standardnim procedurama i međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, tokom celog procesa proterivanja šest turskih građana, kao u nastavku:

- (1) Sprovedenjem, automatizmom, zahtev Agencije Kosova za inteligenciju za opozivanje boravišnih dozvola turskim građanima bez razmatranja da li pružene informacije od strane AKI-a ispunjavale zakonske kriterije da bi bili: „pretnja nacionalnoj bezbednosti“, Departman za državljanstvo, azil i migracije (DDAM), u sklopu MUP-a je kršio član 5. Zakona br. 05/L-031 o opštoj administrativnoj proceduri.
- (2) Proterivanje g-din Hasan Huseyin Gunakan, bez ikakvog zakonitog naloga, predstavlja kršenje člana 55.2 Ustava Republike Kosova; člana 1.1 Protokola br. 7. Evropske konvencije o ljudskim pravima; i člana 13. Međunarodne konvencije o civilnim i političkim pravima.
- (3) Činjenica da nije službeno nije zahtevan povratak g-dina Gunakan u Republiku Kosova, nakon njegovog pogrešnog proterivanja je kršenje člana 25. 1 i 2. Administrativnog uputstva (MUP-a) br. 09/2014 za povratak stranca sa nezakonitim boravkom u Republiku Kosova.
- (4) Učestvovanjem u operaciji za proterivanje šest turskih građana, koji nije imao za cilj prikupljanje informacija, službenici AKI-a su prekoračili zakonski delokrug AKI-a, definisan članom 2.1. Zakona br. 03/L-063 o Kosovskoj agenciji za Inteligenciju.
- (5) Izostanak memoranduma saradnje između policije Kosova i AKI-a koji posebno tretira koordinaciju zajedničkih operacija, predstavlja kršenje člana 8.2. Zakona o AKI-u, ali stvara i pravnu nesigurnost i nedovoljnu zaštitu ljudskih prava.

²⁰⁷ Vidi prvo svedočenje g-dina Gashi, *op. cit.*, str. 14–15. istinitost ovog svedočenja, Gashi je potvrdio drugim svedočenjem pred Komisijom, vidi transkript sednice Komisije od 08.05.2019. god. str. 41 (pitan je da li želi negirati svoje prvo svedočenje, na šta je Gashi odgovorio: „Ne u nikakvom slučaju“).

²⁰⁸ Vidi prvo svedočenje g-dina Maxhuni, *Transkript sa sednice Komisije od 12.11.2018. god. str. 6 i 37*. U svom drugom svedočenju, g-din Maxhuni je potvrdio i ponovno i naglasio svoj prethodni stav. vidi transkript sednice Komisije od 08.05.2019. god. str. 4. („Ne samo još jednom nego ako bude potrebno i na desetine hiljade puta, moj odgovor je taj koji je bio“).

- (6) Direkcija za migracije i strance, u sklopu Policije Kosova, donela je naredbe za prisilno udaljavanje šest turskih građana, a da nije ispunjen nijedan od uslova definisanih članom 97.1, Zakona br. 04/L-219 o strancima.
- (7) Naredbe za prisilnu udaljavanje su donesene na osnovu člana 6. i 99.2. Zakona o strancima, i ako nijedna od ovih odredbi prema Zakonu, ne može služiti kao osnova za donošenje takvih naredbi.
- (8) Oblik naredbi za prisilno udaljavanje nije bio u skladu sa zahtevima člana 97.8, Zakona o strancima, koji definiše: „Strancu se pismeno saopšti, na nekom od zvaničnih i engleskom jeziku, ... objašnjavajući... mesto (gde će se nalog) izvršenja i način njegovog transporta do mesta destinacije“.
- (9) Neki policijski zvaničnici, nisu informisali turske državljane o svojim pravima za zakonsku zaštitu i za kontaktiranje nekog od članova porodice. Ovo ne informisanje, predstavlja kršenje člana 13.1 Zakonika krivične procedure br. 04/L-123 i člana 29.2. i 3. Ustava Republike Kosova.
- (10) Neki ostali zvaničnici Policije nisu preduzeli potrebne mere za informisanje turskih građana u vezi njihovih prava, na turskom jeziku, iako su ovi zvaničnici sami primetili da nekoliko turskih građana nisu razumeli albanski jezik. To predstavlja kršenje člana 13.1 Zakonika krivične procedure i člana 29.2. i 3. Ustava Republike Kosova.
- (11) Šest turskim građanima nije pruženo savetovanje i pravno zastupanje, što predstavlja kršenje Administrativnog uputstva br. 09/2014 za povratak stranaca sa nezakonitim boravkom u Republiku Kosova, član 12.6.
- (12) DDAM, ne angažiranjem u operaciji proterivanja, nije izvršila svoju obavezu za obezbeđenje putnih lista za turske građane koji nisu posedovali putna dokumenta. To predstavlja kršenje člana 8.1 i 3. Zakona o strancima.
- (13) Divizija za ponovni prihvata i povratak (DPPP), u sklopu DDAM-a, svojim ne angažiranjem u operaciji proterivanja, nije izvršila svoju zakonsku obavezu za potvrđivanje identiteta turskih građana koji nisu posedovali dokumenta identifikacije. To predstavlja kršenje člana 30. Administrativnog uputstva br. 09/2014 za povratak stranaca sa nezakonitim boravkom u Republiku Kosova.
- (14) DPPP svojim neangažovanjem u operaciji proterivanja, nije izvršila svoju obavezu za organizovanje transporta šest turskih građana. To predstavlja kršenje člana 32. Administrativnog uputstva br. 09/2014 za povratak stranaca sa nezakonitim boravkom u Republiku Kosova.
- (15) DDAM, svojim neangažovanjem u operaciji proterivanja, nije izvršila svoje obaveze definisane članom 37. Administrativnog uputstva br. 09/2014 za povratak stranaca sa nezakonitim boravkom u Republiku Kosova. Uključujući i koordinaciju bezbednosne eskorte, pružanje profesionalne pomoći za povratak i obezbeđenje medicinske pratnje.

- (16) Zbog ne angažovanja DPPP-a, nije uzeta u obzir želja g-dina Mustafa Erdema, koji raspolaže i alabansko državljanstvo, da bude vraćen u zemlju u kojoj je želio. To predstavlja kršenje člana 17.6 Administrativnog uputstva br. 09/2014 za povratak stranaca sa nezakonitim boravkom u Republiku Kosovo.
- (17) Ne unošenjem podataka šest turskih građana u sistemu graničnog menadžiranja za ulazak i izlazak, policijski službenici su postupili protiv zakonito Standardnoj proceduri operacija za sistem graničnog menadžiranja (DOK-05/001/2017, 25. 06. 2017).
- (18) Ne kontrolisanjem putnih dokumenata šest turskih građana, policijski zvaničnici su kršili član 15.2. Zakona br. 04/L-072 o kontroli državne granice.
- (19) Policijski zvaničnici su odlučili da se olakšava granična kontrola u slučaju šest turskih građana, iako nisu ispunili zakonske uslove za te olakšice, definisanih članom 16.1 i 2. Zakona o kontroli državne granice.
- (20) Stavljanjem četvrtastog pečata na naredbama za prisilno udaljavanje, koje nisu dokumente za identifikaciju niti putna dokumenta, zvaničnici policije su kršili član 17.1. Zakona o kontroli državne granice.
- (21) Proterivanje šest turskih građana u zemlju gde je bilo realne opasnosti da isti podvrgnu torturi, kazni ili neljudskog i ponižavajućeg tretiranja, predstavlja kršenje Međunarodnog običajnog prava; člana 3.1. Konvencije protiv tortura i ostalih mizorijskih, neljudskih i ponižavajućih kazni; i člana 3. Evropske Konvencije o ljudskim pravima.
- (22) Podnošenjem lažnih podataka, Ministarstvu infrastrukture, u vezi broja putnika i cilja leta, vazdušna kompanija Birlesik Insaat je kršila Pravilnik (MI) br. 02/2015 za odobravanje Charter i Taxi Jo-HPEA letova, član 10.1.
- (23) Ne efikasna saradnja između Ministarstva infrastrukture, MUP-a i Granične policije je rezultiralo nepoštovanjem zakonskih procedura za kažnjavanje ove vazdušne kompanije. Te procedure su definisane članom 97.2 Zakona br. 03/L-051 o Civilnoj avijaciji.
- (24) Nedonošenjem konačne odluke u vezi aplikacije g-dina Osman Karakaya za produžavanje boravišne dozvole DDAM je kršila član 44.1. Zakona o strancima.
- (25) Nedonošenjem konačne odluke u vezi aplikacije g-dina Osman Karakaya, je njega isto tako lišilo prava na žalbu, za garantovane članom 6.3 Zakona o strancima.
- (26) Ne preduzimanjem potrebnih mera, do dana proterivanja, za informisanje turskih građana o opozivanju njihovih boravišnih dozvola, DDAM je onemogućio im da osporavaju ta opozivanja. To predstavlja kršenje člana 108.3, Zakona o opštoj administrativnoj proceduri.
- (27) Mešanjem elemenata naredbe za prisilnu udaljavanje i naredbe proterivanja, DMS je maksimalno ograničila mogućnost šest turskim građanima za obavljanje svog

prava na žalbu. To mešanje različitih naredbi nije predviđeno nigde u Zakonu za strance, ili drugom normativnom aktu, sled toga, je nezakonito.

- (28) S obzirom da njih šest turskih građana je na Kosovu živelo sa članovima uže porodice, njihovo proterivanje pre realizovanje svog prava na žalbu, predstavlja kršenje prava poštovanja porodičnog života, prema članu 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima i člana 36.1 ustav Republike Kosova, u vezi sa članom 13. Konvencije i članom 32. Ustava.
- (29) Šest turska građana je proterano pre obavljanja svog prava na žalbu, i ako ne postoji jaki razlozi nacionalne bezbednosti za njihovo proterivanje *pre obavljanja tog prava*, kao i da nije postojala druga neophodnost za takvu meru. To predstavlja kršenje člana 13. Međunarodne konvencije o civilnim i političkim pravima; i člana 55.2 Ustava Republike Kosova.
- (30) Činjenica da turski građani nisu bili informisani o faktičkim osnovama zbog kojih su im opozvane boravišne dozvole, sprečio je obavljanje prava na žalbu, mesecima nakon njihovog proterivanja, što je kršenje člana 13. Evropske konvencije o ljudskim pravima; i člana 1.1 protokola br. 7 Konvencije.
- (31) Ne informisanjem Državnog tužilaštva u vezi sumnje da su šest turskih građana izvršili ili u toku su izvršenja krivičnih dela, AKI je kršilo član 25.2. Zakona o AKI-u.

V. Preporuke

Neka od gore navedenih kršenja, rezultirala su bar delimično zbog nedorečenosti aktuelnih zakona u Republiku Kosova. Prema tome, Komisija preporučuje Skupštini Republike Kosova da obavlja svoje zakonodavne nadležnosti, kao u nastavku:

- (1) Da izmeni i dopuni Zakon br. 04/L-219 o strancima tako da zabrani proterivanje ili ekstradiciju stranaca u zemljama gde mogu biti podvrgnuti torturi, kaznama ili ne ljudskom ili ponižavajućem tretiranju, u skladu sa načelima međunarodnog prava, *non-refoulement*.
- (2) Da stvara institucionalni mehanizam ili da zaduži postojeću instituciju, odgovornošću da oceni da li stranci, prilikom proterivanja ili ekstradicije u drugu zemlju, mogu biti podvrgnuti torturi, kazni ili ne ljudskim ili ponižavajućim tretiranjima, u toj zemlji.
- (3) Da izmeni i dopuni Zakon br. 04/L-219 o strancima, tako da se Departman za državljanstvo, azil i migraciju, u sklopu MUP-a obavezuje da strancima saopšti faktičke osnove za odluke o opozivu ili odbijanju boravišnih dozvola, bez iznimka.
- (4) Da izmeni i dopuni Zakon br. 04/L-219 o strancima, tako da se zabrani proterivanje stranaca pre nego što obavljaju svoje pravo da se žale protiv proterivanja, kod nekog od nezavisnih autoriteta.

- (5) Da zaduži policijske zvaničnike nadležnošću i izvršnom odgovornošću za potvrđivanje identiteta lica zadržanih u toku zajedničkih operacije Policije Kosova i agencije za inteligenciju.
- (6) Da novim zakonom, objašnjava u kojima će se okolnostima sigurnosne institucije su obavezne da informišu čelnike države, odnosno Premijera i Predsednika Republike Kosova u vezi delatnosti koje će institucije preduzeti i značajnim informacijama sa kojima raspolažu.